

การศึกษาแนวทางการยกระดับรายได้ของครัวเรือนในภาคเกษตร
ที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน

Guideline on Elevation Income of Farm Household Living
below the Poverty Line

สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร
สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
เอกสารวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร เลขที่ 101
กรกฎาคม 2565

BUREAU OF AGRICULTURAL ECONOMIC RESEARCH
OFFICE OF AGRICULTURAL ECONOMICS
MINISTRY OF AGRICULTURE AND COOPERATIVES
AGRICULTURAL ECONOMIC RESEARCH NO. 101
JULY 2022

การศึกษาแนวทางการยกระดับรายได้ของครัวเรือนในภาคเกษตร
ที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน

โดย

สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร
สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

บทคัดย่อ

การศึกษาแนวทางการยกระดับรายได้ของครัวเรือนในภาคเกษตรที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรายได้ของครัวเรือนในภาคเกษตรที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน และเพื่อหาแนวทางในการยกระดับรายได้ของครัวเรือนในภาคเกษตรที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน โดยใช้ข้อมูลจากการสุ่มตัวอย่างครัวเรือนเกษตรกรที่อยู่ในจังหวัดที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน 8 จังหวัดทั่วประเทศ ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 428 ครัวเรือน สำหรับวิธีการศึกษาใช้การศึกษาวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ได้แก่ การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ แนวคิดมาตรวัดลิเคอร์ท และการประชุมกลุ่มย่อยกับเกษตรกร รวมไปถึงเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษา พบว่า รายได้ในครัวเรือนเกษตรกรมาจากทั้งในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร โดยปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรายได้ของครัวเรือนในภาคเกษตรที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน ได้แก่ ขนาดพื้นที่ในการทำการเกษตร การสามารถเข้าถึงเงินกู้ทางการเกษตร ร้อยละของการใช้เงินกู้ที่นำไปใช้ในภาคเกษตร การมีอาชีพเสริมนอกภาคเกษตรของครัวเรือน และการประสบกับภัยพิบัติทางธรรมชาติ ส่วนระดับความพอใจในแหล่งกักเก็บเงินเพื่อมาลงทุนทำการเกษตรอยู่ในระดับมาก เพราะเกษตรกรสามารถหาเงินกู้ยืมจากแหล่งเงินทุนในชุมชนมาใช้ในภาคเกษตรได้ อย่างไรก็ตามในกรณีความเสียหายจากภัยธรรมชาติ ความพึงพอใจของเกษตรกรต่อการให้ความช่วยเหลือจากภาครัฐในระดับปานกลางเนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงต้องช่วยเหลือตนเองเป็นหลัก เพราะความช่วยเหลือจากภาครัฐยังไม่เพียงพอ

ผลการศึกษาดังกล่าวเสนอแนวทางเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือนในภาคเกษตร โดยภาครัฐควรสนับสนุนความร่วมมือระหว่างครัวเรือนเกษตรกรและหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในด้านการศึกษาและการอบรมด้านการเกษตรโดยเฉพาะการให้ความรู้ที่เหมาะสมกับเกษตรกรในพื้นที่ ด้านการทำเกษตร ควรส่งเสริมให้เกษตรกรวางแผนการเกษตร เช่น การปลูกพืชหมุนเวียนหรือปลูกพืชผสมผสานที่เหมาะสมกับพื้นที่ ซึ่งสามารถนำผลผลิตมาบริโภคหรือจำหน่ายได้ตลอดทั้งปีและภาครัฐควรสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมต่าง ๆ ในการทำการเกษตรที่เหมาะสมกับพื้นที่ รวมถึงการจัดการให้เกษตรกรเข้าถึงเครื่องจักรกลทางการเกษตรได้ในต้นทุนที่ถูกลง ด้านรายได้อื่น ๆ และการกักเก็บเงิน ควรสนับสนุนอาชีพเสริมเพื่อสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรและเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ และด้านเหตุการณ์/ความไม่แน่นอนที่ส่งผลต่อการทำการเกษตร ควรสนับสนุนการเข้าร่วมโครงการของภาครัฐที่ให้ความช่วยเหลือเมื่อเกิดความเสียหายของพืชผลทางการเกษตรเพื่อลดผลกระทบทางรายได้ของเกษตรกร

คำสำคัญ : ครัวเรือนเกษตร รายได้ ความยากจน

Abstract

This study aimed to examine factors affecting incomes of farm households living below the poverty line, and to find recommendations for raising their incomes. Data were collected from a sample of 428 farm households in 8 provinces where farmers' incomes fell below the poverty line. Qualitative and quantitative data analysis was employed by using Multiple Linear Regression model (MLR), Likert's scales, and focus groups.

The result of the study indicated that major income sources of farm households came from both on-farm and off-farm incomes. Factors influencing farm household incomes were agricultural land area, access to agricultural loans, loan proportion invested in agriculture, off-farm job holding for additional incomes, and natural disaster effects. Regarding farmers' satisfaction on formal financial institutions, it was revealed that levels of satisfaction were high since farmers were able to obtain farm loans from those institutions. However, in case of natural disasters, farmers' satisfaction on government aids was moderate. Most farmers relied on themselves because of insufficient support from the public sectors.

The above findings concluded recommendations for public sector as follows: (1) Supporting cooperation between farmers and concerned agencies on education and training, particularly knowhow that suited to farmers in the area , (2) Encouraging agricultural planning such as rotation cropping and integrated farming with supports on technology, innovation and access to cheap farm machinery, (3) Supporting off-farm work for extra income and low interest loans for farmers, and (4) Encouraging farmer participation in government program and project to alleviate income loss from situations of uncertainty.

Keywords: Farm Household, Income, Poverty

คำนำ

การศึกษาแนวทางการยกระดับรายได้ของครัวเรือนในภาคเกษตรที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน เป็นการศึกษาเพื่อหาแนวทางในการยกระดับรายได้ของครัวเรือนในภาคเกษตรโดยเฉพาะครัวเรือนเกษตรที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน ผู้วิจัยมีความสนใจในการหาแนวทางให้การทำเกษตรซึ่งเป็นอาชีพที่อยู่คู่กับสังคมไทยมาอย่างยาวนาน สามารถสร้างรายได้หล่อเลี้ยงเกษตรกรและครอบครัวได้อย่างมั่นคง รวมถึงสามารถยกระดับรายได้ของครัวเรือนเกษตรให้สูงขึ้น เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความยากจน ลดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ และเพื่อให้เกษตรกรสามารถหลุดพ้นจากความยากจนได้

สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่จากสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่างๆ ทั้ง 8 จังหวัด ได้แก่ ธนาครเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด สำนักงานเกษตรจังหวัด สำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร กลุ่มเกษตรกร Smart Farmer ตลอดจนผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ที่ให้ความอนุเคราะห์เรื่องข้อมูลและข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์และขอขอบคุณเกษตรกรในพื้นที่ที่ได้ให้ความร่วมมือในการสัมภาษณ์เป็นอย่างดี นอกจากนี้ ขอขอบคุณคณะกรรมการพิจารณาโครงการวิจัย สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ที่ให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการปรับปรุงเอกสารวิจัยฉบับนี้ให้มีความสมบูรณ์และสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

ส่วนวิจัยเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนและประกันภัยสินค้าเกษตร

สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร

กันยายน 2564

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(ก)
Abstract	(ข)
คำนำ	(ค)
สารบัญตาราง	(ฉ)
สารบัญภาพ	(ช)
สารบัญตารางภาคผนวก	(ฌ)
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ความสำคัญของงานวิจัย	1
1.2 วัตถุประสงค์ของงานวิจัย	2
1.3 ขอบเขตการวิจัย	2
1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ	2
1.5 วิธีการวิจัย	4
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	7
บทที่ 2 การตรวจเอกสาร แนวคิดและทฤษฎี	
2.1 การตรวจเอกสาร	9
2.2 แนวคิดและทฤษฎี	17
บทที่ 3 ข้อมูลทั่วไป	
3.1 ลักษณะทั่วไปของครัวเรือนเกษตร	19
3.2 ข้อมูลทางเศรษฐกิจของครัวเรือนเกษตร	21
บทที่ 4 ผลการศึกษา	
4.1 ผลการศึกษา	25
บทที่ 5 สรุปผลและข้อเสนอแนะ	
5.1 สรุป	45
5.2 ข้อเสนอแนะ	49
บรรณานุกรม	51

สารบัญ

	หน้า
ภาคผนวก	55
ภาคผนวกที่ 1 แบบสอบถาม	57
ภาคผนวกที่ 2 การคำนวณขนาดตัวอย่างคร่าว์เรือนเกษตร	71
ภาคผนวกที่ 3 ผลการวิเคราะห์แบบจำลองถดถอยพหุคูณ	75
ภาคผนวกที่ 4 การประชุมกลุ่มย่อยในภาพรวมระดับภาค	76

สารบัญตาราง

		หน้า
ตารางที่ 1.1	พื้นที่และจำนวนครัวเรือนเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายในการสัมภาษณ์	5
ตารางที่ 3.1	จำนวน ร้อยละ ของเพศ อายุ ของหัวหน้าครัวเรือน	19
ตารางที่ 3.2	ระดับการศึกษา ประสบการณ์ในการประกอบอาชีพการเกษตร การอบรม/การศึกษาด้าน การเกษตรของหัวหน้าครัวเรือน	20
ตารางที่ 3.3	จำนวน และประเภทของสมาชิกในครัวเรือนเกษตร	20
ตารางที่ 3.4	การถือครองที่ดินทางการเกษตรของครัวเรือนเกษตร	21
ตารางที่ 3.5	การใช้เครื่องจักรกลและเทคโนโลยีเพื่อการทำเกษตร	21
ตารางที่ 3.6	โครงสร้างรายได้-รายจ่ายทางการเกษตร	22
ตารางที่ 3.7	การกู้ยืมเงินของครัวเรือนเกษตร	22
ตารางที่ 3.8	เหตุการณ์/ความไม่แน่นอนในรอบปีที่ผ่านมา	23
ตารางที่ 4.1	ความสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระของแบบจำลองถดถอยพหุคูณที่มีอิทธิพล ต่อรายได้สุทธิของครัวเรือนในภาคเกษตรที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน	27
ตารางที่ 4.2	ค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็นของเกษตรกรด้านการศึกษา และการอบรมด้านการเกษตร	28
ตารางที่ 4.3	ค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็นของเกษตรกรด้านการทำเกษตร ของครัวเรือนเกษตร	29
ตารางที่ 4.4	ค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็นของเกษตรกรด้านรายได้อื่น ๆ และการกู้ยืมเงิน	30
ตารางที่ 4.5	ค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็นของเกษตรกร ด้านเหตุการณ์/ความไม่แน่นอนในรอบปีที่ผ่านมา	30

สารบัญตาราง (ต่อ)

	หน้า	
ตารางที่ 4.6	ความคิดเห็นและแนวทางแก้ไขประเด็นด้านการศึกษา และการอบรมด้านการเกษตรของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	31
ตารางที่ 4.7	ความคิดเห็นและแนวทางแก้ไขประเด็นด้านการทำเกษตร ของครัวเรือนเกษตรของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	33
ตารางที่ 4.8	ความคิดเห็นและแนวทางแก้ไขประเด็นด้านรายได้อื่น ๆ และการกู้ยืมเงินของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	35
ตารางที่ 4.9	ความคิดเห็นและแนวทางแก้ไขประเด็นด้านเหตุการณ์/ความไม่แน่นอน ที่ส่งผลต่อการทำการเกษตร ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	36
ตารางที่ 4.10	ความคิดเห็นและแนวทางแก้ไขประเด็นด้านการศึกษา และการอบรมด้านการเกษตรของกลุ่มเกษตรกร Smart Farmer	37
ตารางที่ 4.11	ความคิดเห็นและแนวทางแก้ไขประเด็นด้านการทำเกษตร ของครัวเรือนเกษตรของกลุ่มเกษตรกร Smart Farmer	38
ตารางที่ 4.12	ความคิดเห็นและแนวทางแก้ไขประเด็นด้านรายได้อื่นๆ และการกู้ยืมเงินของกลุ่มเกษตรกร Smart Farmer	40
ตารางที่ 4.13	ความคิดเห็นและแนวทางแก้ไขประเด็นด้านเหตุการณ์/ความไม่แน่นอน ที่ส่งผลต่อการทำการเกษตร ของกลุ่มเกษตรกร Smart Farmer	42

(๕)

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการคำนวณขนาดตัวอย่าง	4
ภาพที่ 2.1 กระบวนการที่กำหนดระดับรายได้ของครัวเรือนในระยะยาว	13

สารบัญตารางภาคผนวก

		หน้า
ตารางภาคผนวกที่ 2.1	เส้นความยากจนจำแนกตามจังหวัด	72
ตารางภาคผนวกที่ 2.2	สัดส่วนความยากจนและจำนวนครัวเรือนตัวอย่างพื้นที่ กลุ่มเป้าหมายในการสัมภาษณ์	74
ตารางภาคผนวกที่ 3.1	ผลการวิเคราะห์แบบจำลองถดถอยพหุคูณ	75

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญของการวิจัย

ข้อมูลความยากจนจากธนาคารโลก (2563) ในช่วงระหว่างปี 2558-2561 ได้รายงานความยากจนของประชากรไทยอยู่ภายใต้เส้นยากจนเพิ่มขึ้น โดยจากเดิมมีจำนวนประชากรอยู่ในภาวะยากจน 4.85 ล้านคน เพิ่มขึ้นเป็น 6.7 ล้านคน ซึ่งความยากจนที่เพิ่มขึ้นได้กระจายในหลายจังหวัดทั่วประเทศ และพบว่าอัตราความยากจนค่อนข้างสูงเมื่อวัดจากเส้นแบ่งความยากจนนานาชาติ (1.90 เหรียญสหรัฐต่อวัน หรือประมาณ 62.42 บาทต่อวัน) และเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่น ๆ ในกลุ่มอาเซียน ประเทศไทยประสบกับอัตราความยากจนสูงขึ้นอยู่หลายครั้งตั้งแต่ปี 2543 เป็นต้นมา โดยวัดจากตัวชี้วัดรายได้ภาคครัวเรือนและตลาดแรงงาน นอกจากนี้ ในปี 2562 ผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศในไตรมาส 3 โตเพียง 2.7% ซึ่งต่ำสุดในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และแปซิฟิก ซึ่งในภาคเกษตรเกิดจากปัญหาภัยแล้งที่ส่งผลกระทบต่อปริมาณการผลิต รวมไปถึงกระทบต่อความเป็นอยู่ของเกษตรกรเป็นอย่างมาก และจากแนวโน้มความยากจนดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนยังอยู่ในสภาพเปราะบางและอ่อนแอ การเติบโตของรายได้ครัวเรือนทั่วประเทศลดลงโดยเฉพาะกลุ่มที่ยากจนที่สุด และครัวเรือนในชนบทของไทยมีรายได้จากภาคการเกษตรลดลง ซึ่งมีสาเหตุมาจากการประสบทางธรรมชาติที่ส่งผลให้ผลผลิตและรายได้ของเกษตรกรลดลง ทั้งนี้ ข้อมูลจากศูนย์วิจัยกสิกรรมไทย (2551) พบว่า ปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในสังคมไทยเป็นอุปสรรคที่ทำให้การพัฒนาประเทศเป็นไปได้ไม่เต็มที่ และอาจนำมาซึ่งปัญหาสังคมและคุณภาพชีวิต

จากการที่ภาครัฐมีนโยบายมุ่งเน้นการกระจายผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการเติบโตทางเศรษฐกิจไปสู่คนทุกภาคทุกส่วนของประเทศ โดยเฉพาะคนส่วนใหญ่ที่เป็นคนจนให้มีรายได้เพิ่มขึ้น เพื่อลดความเหลื่อมล้ำระหว่างคนรวยกับคนจน โดยในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมามีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พบว่า ในภาพรวมมีการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจและรายได้ของประชากรเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะภาคอุตสาหกรรมและการบริการ ซึ่งมีอัตราการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ส่วนในภาคเกษตรมีอัตราการขยายตัวอยู่ในระดับต่ำจากความไม่เท่าเทียมกันในการขยายตัวทางเศรษฐกิจทำให้เกิดความไม่สมดุลในหลายๆด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาความเหลื่อมล้ำของรายได้ โดยจากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนและแรงงานเกษตร ของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร พบว่า ในปี 2563 เกษตรกรมีรายได้เฉลี่ยเพียง 75,417 บาทต่อคนต่อปี ในขณะที่รายได้เฉลี่ยของประชากรทั้งประเทศจากข้อมูลของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติอยู่ที่ 225,846 บาทต่อคนต่อปี

ในขณะเดียวกันในภาคเกษตรเองก็มีความไม่เท่าเทียมกันของรายได้ เนื่องจากปัจจัยแวดล้อมและโครงสร้างพื้นฐานแต่ละพื้นที่แต่ละครัวเรือนแตกต่างกัน จากการศึกษาของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา คือ ระหว่างปีเพาะปลูก 2558/59-2562/63 ค่าสัมประสิทธิ์จีนิ อยู่ในช่วง 0.5078-0.5162 และเห็นได้ชัดเมื่อแบ่งเกษตรกรออกเป็น 5 กลุ่ม เท่าๆ กันเรียงตามลำดับรายได้ กลุ่มของเกษตรกรในชั้นที่มีรายได้ต่ำสุด ซึ่งเป็นครัวเรือนยากจน มีส่วนแบ่งรายได้ลดลง จากมีสัดส่วนรายได้ร้อยละ 3.67 ของรายได้

ทั้งหมด ในปีเพาะปลูก 2558/59 ลดลงเหลือร้อยละ 3.07 ในปีเพาะปลูก 2562/63 ในขณะที่ส่วนแบ่งรายได้ของกลุ่มของเกษตรกรในชั้นสูงสุดได้รับเพิ่มขึ้น จากร้อยละ 55.05 ในปีเพาะปลูก 2558/59 เพิ่มเป็น ร้อยละ 55.73 ในปีเพาะปลูก 2562/63 ซึ่งจะเห็นได้ว่าส่วนแบ่งรายได้ของกลุ่มของเกษตรกรในชั้นที่มีรายได้ต่ำสุดกับกลุ่มของเกษตรกรในชั้นที่มีรายได้สูงสุดในปีเพาะปลูก 2562/63 ยังมีความแตกต่างกันมาก โดยแตกต่างกันถึง 18 เท่า จึงเกิดปัญหาการมีช่องว่างและความเหลื่อมล้ำในเรื่องของรายได้ ปัญหาดังกล่าวมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศและเป็นบ่อเกิดของปัญหาอื่น ๆ ตามมา ควรที่จะแก้ไขอย่างเร่งด่วนเพราะมีผลกระทบต่อเกษตรกร

ภายใต้แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ในส่วนของนโยบายรัฐบาลด้านเกษตรมีความต้องการยกระดับรายได้เกษตรกรระดับรากหญ้า ด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม ในแผนแม่บทเศรษฐกิจฐานราก แผนย่อยที่ 1 การยกระดับศักยภาพการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจ เพื่อการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากให้มีความเข้มแข็ง ส่งเสริมการปรับพฤติกรรมเกษตรกร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มเกษตรกรที่มีรายได้น้อยให้มีขีดความสามารถในการแข่งขันและสร้างรายได้ที่ยั่งยืน เสริมสร้างให้เกษตรกรมีความเข้มแข็ง และสามารถพึ่งพาตนเองได้

ดังนั้น สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรจึงทำการศึกษาแนวทางการยกระดับรายได้ของครัวเรือนในภาคเกษตรที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน ผลการศึกษานำไปใช้ประกอบการพิจารณากำหนดแนวทางเพื่อยกระดับรายได้ของครัวเรือนเกษตรกรที่ยากจน ซึ่งนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความยากจน เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ และสามารถหลุดพ้นจากความยากจนได้

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรายได้ของครัวเรือนในภาคเกษตรที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน

1.2.2 เพื่อศึกษาแนวทางในการยกระดับรายได้ของครัวเรือนในภาคเกษตรที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน

1.3 ขอบเขตการวิจัย

1.3.1 ด้านพื้นที่เป้าหมาย แบ่งออกเป็น 4 ภาค ภาคละ 2 จังหวัด รวมเป็น 8 จังหวัด ประกอบด้วย ภาคกลาง ได้แก่ จังหวัดชลบุรี และจังหวัดเพชรบุรี ภาคเหนือ ได้แก่ จังหวัดสุโขทัย และจังหวัดน่าน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ จังหวัดกาฬสินธุ์ และจังหวัดบึงกาฬ ภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดพัทลุง และจังหวัดสงขลา โดยทั้ง 8 จังหวัดที่เป็นพื้นที่เป้าหมายอยู่ในกลุ่มจังหวัดที่สัดส่วนครัวเรือนเกษตรที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจนมากที่สุด 5 อันดับแรกในแต่ละภาค

1.3.2 ด้านประชากร ได้แก่ ครัวเรือนเกษตร ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เกี่ยวข้อง

1.3.3 ด้านเวลา ระยะเวลาของข้อมูลคือ ข้อมูลครัวเรือนเกษตร ปีเพาะปลูก 2562/63

1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ

ความยากจน หมายถึง ความขาดแคลนหรือไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพตามความจำเป็นพื้นฐาน (ปัจจัยสี่) การขาดศักยภาพในการดำเนินชีวิต เนื่องจากขาดแคลนทรัพยากรหรือปัจจัยการผลิต การขาดความรู้ ความสามารถ ขาดทางเลือก ขาดการรับรู้ข่าวสาร ไม่สามารถเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐาน ตลอดจนขาดการมีส่วนร่วมในการปกครองสังคม และวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิต (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2553)

เส้นความยากจน หมายถึง เกณฑ์ที่กำหนดขึ้นเพื่อใช้แจกแจงคนจนและคนไม่จน โดยเส้นความยากจนนี้ คำนวณขึ้นมาเป็นตัวเงิน ที่สะท้อนต้นทุนหรือค่าใช้จ่ายของบุคคลในการได้มาซึ่งอาหารและสินค้าอุปโภค ที่จำเป็นพื้นฐานขั้นต่ำของการดำรงชีพ เส้นความยากจน ประกอบด้วยเส้นความยากจนด้านอาหาร (Food Poverty Line) และเส้นความยากจนที่ไม่ใช่อาหาร (Non Food Poverty Line) รวมกัน มีหน่วยเป็นบาทต่อคนต่อเดือน โดยแนวคิดเส้นความยากจนด้านอาหารกำหนดขึ้นจากความต้องการสารอาหาร แคลอรี และโปรตีนของคนที่แตกต่างกันตามเพศและอายุ รวมทั้งแบบแผนการบริโภค และค่าครองชีพที่แตกต่างกันตามภูมิภาคและพื้นที่ แต่ได้รับความพึงพอใจหรืออรรถประโยชน์ (Utility) เท่ากัน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2553)

คนจน หมายถึง คนที่มีรายได้หรือค่าใช้จ่ายต่ำกว่าเส้นความยากจน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2553)

รายได้เงินสดทางการเกษตร หมายถึง รายได้ที่เป็นเงินสดจากการจำหน่ายผลผลิต ผลพลอยได้และสิ่งอื่นใดจากกระบวนการผลิตทางการเกษตร (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2557)

รายได้เงินสดนอกการเกษตร หมายถึง รายได้ที่เป็นเงินสดจากกิจกรรมทางการเกษตรอื่นที่เกิดขึ้นจากการประกอบกิจกรรมการผลิต การใช้แรงงาน การบริการ นอกฟาร์มของเกษตรกร หรืออื่นใดที่ไม่เกี่ยวข้องกับการผลิตทางการเกษตรของเกษตรกร (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2557)

รายจ่ายเงินสดทางการเกษตร หมายถึง ค่าใช้จ่ายที่เป็นเงินในการจัดซื้อวัสดุปัจจัยการผลิตและค่าจ้าง แรงงานที่ใช้ในกระบวนการผลิตทางการเกษตร ทั้งการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ และกิจกรรมอื่นที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2557)

รายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตร หมายถึง รายได้เงินสดทางการเกษตร หักด้วยรายจ่ายเงินสดทางการเกษตร (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2557)

รายได้เงินสดสุทธิครัวเรือน หมายถึง รายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตร รวมกับรายได้เงินสดนอกการเกษตร (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2557)

รายได้ที่ไม่เป็นเงินสด หมายถึง มูลค่าการบริโภคผลผลิตพืชและสัตว์ในครัวเรือน (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2557)

รายได้ทางการเกษตร หรือ รายได้สุทธิครัวเรือน หมายถึง ผลรวมของรายได้ทางการเกษตร รายได้เงินนอกการเกษตร และรายได้ไม่เป็นเงินสดในครัวเรือน (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2557)

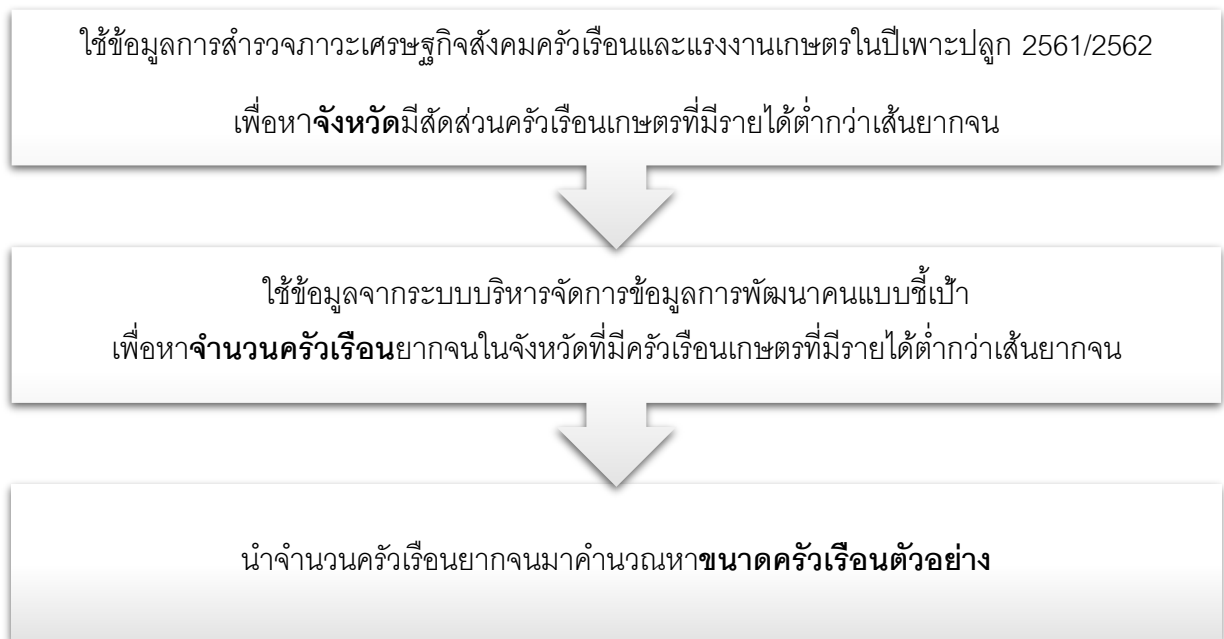
1.5 วิธีการวิจัย

1.5.1 การเก็บและรวบรวมข้อมูล

1) วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นการสัมภาษณ์เกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง และเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถาม และการจัดสนทนากลุ่มย่อยเพื่อระดมความเห็น (Focus group) เกี่ยวกับลักษณะทั่วไปของครัวเรือนเกษตรกร ปัญหาความยากจนและสาเหตุที่ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางรายได้

2) แหล่งข้อมูล

2.1) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) สัมภาษณ์ตัวแทนครัวเรือนเกษตรกร โดยใช้แบบสอบถาม และใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนและแรงงานเกษตรในปีเพาะปลูก 2561/2562 เพื่อหาจังหวัดที่มีสัดส่วนครัวเรือนเกษตรกรที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นยากจนมากที่สุด 5 จังหวัดแรกของแต่ละภาค แบ่งเป็น 4 ภาค รวมเป็น 20 จังหวัด รวมไปถึงการใช้ข้อมูลจากระบบบริหารจัดการข้อมูลการพัฒนาคนแบบชี้เป้า (Thai People Map and Analytics Platform) เพื่อหาจำนวนครัวเรือนยากจน ดังภาพที่ 1.1 ได้จำนวนครัวเรือนยากจนที่อยู่ใน 20 จังหวัดดังกล่าว จำนวน 88,284 ครัวเรือน

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการคำนวณขนาดตัวอย่าง

จากนั้นคำนวณจำนวนครัวเรือนตัวอย่างด้วยวิธีเทียบอัตราส่วนของขนาดประชากรตามเกณฑ์ของ Lawrence W. Neuman (1991) ดังนี้

- (1) ประชากรน้อยกว่า 1,000 คน ใช้อัตราส่วนการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง ร้อยละ 30
- (2) ประชากรอยู่ระหว่าง 1,001 – 10,000 คน ใช้อัตราส่วนการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง ร้อยละ 10
- (3) ประชากรอยู่ระหว่าง 10,001 – 150,000 คน ใช้อัตราส่วนการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง ร้อยละ 1

ตารางที่ 1.1 พื้นที่และจำนวนครัวเรือนเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายในการสัมภาษณ์

ภาค	จังหวัด	จำนวนครัวเรือนยากจน (ครัวเรือน)	จำนวนตัวอย่าง (ครัวเรือน)
เหนือ	แพร่	3,216	32
	สุโขทัย	5,942	59
	แม่ฮ่องสอน	2,259	23
	ตาก	6,013	60
	น่าน	7,041	70
	รวม	24,471	245
ตะวันออกเฉียงเหนือ	ขอนแก่น	6,250	63
	กาฬสินธุ์	1,690	17
	มหาสารคาม	2,728	27
	บึงกาฬ	3,307	33
	ร้อยเอ็ด	2,497	25
	รวม	16,472	165
กลาง	ชลบุรี	3,890	39
	สระแก้ว	1,643	16
	ประจวบคีรีขันธ์	5,201	52
	เพชรบุรี	5,157	52
	นครนายก	2,338	23
	รวม	18,229	182
ใต้	สตูล	4,653	47
	พัทลุง	4,175	42
	ตรัง	4,774	48
	สงขลา	9,585	96
	สุราษฎร์ธานี	5,925	59
	รวม	29,112	291
รวม		88,284	883

หมายเหตุ : ข้อมูลจำนวนครัวเรือนยากจนจากระบบบริหารจัดการข้อมูลการพัฒนาคนแบบชี้เป้า (Thai People Map and Analytics Platform) ซึ่งอาศัยข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) จากกระทรวงมหาดไทย และข้อมูลผู้ลงทะเบียนสวัสดิการแห่งรัฐจากกระทรวงการคลัง

ที่มา : จากการคำนวณ

ซึ่งคำนวณโดยใช้อัตราส่วนการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง ร้อยละ 1 ได้จำนวนครัวเรือนตัวอย่างรวมทั้งหมด 883 ครัวเรือน ดังแสดงในตารางที่ 1.1 แต่เนื่องจากมีข้อจำกัดด้านเวลา จากการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 จึงได้ทำการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) ได้ขนาดตัวอย่างครัวเรือน รวมทั้งหมด 428 ครัวเรือน โดยมีรายละเอียดของขนาดครัวเรือนตัวอย่าง ดังนี้

- ภาคเหนือ ได้แก่ จังหวัดสุโขทัย และน่าน จำนวน 145 ครัวเรือน
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ จังหวัดกาฬสินธุ์ และบึงกาฬ จำนวน 101 ครัวเรือน
- ภาคกลาง ได้แก่ จังหวัดชลบุรี และ เพชรบุรี จำนวน 100 ครัวเรือน
- ภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดพัทลุง และสงขลา จำนวน 82 ครัวเรือน

โดยการหาครัวเรือนเกษตรที่จะไปเก็บข้อมูลนั้น ใช้ข้อมูล จปฐ. ของกระทรวงมหาดไทย ทำการสุ่มครัวเรือนเกษตรด้วยวิธีการสุ่มแบบง่ายไม่ใส่คืน (Simple Random Sampling Without Replacement)

นอกจากนี้ ข้อมูลปฐมภูมิยังมาจากการสนทนากลุ่มย่อย (Focus group) 4 ครั้ง เพื่อยืนยันผลการวิจัยจากการสัมภาษณ์ โดยมีการประชุมกลุ่มย่อยกับผู้เกี่ยวข้องที่อยู่ในพื้นที่เป้าหมาย ได้แก่ กลุ่มเกษตรกร ผู้นำชุมชน และเจ้าหน้าที่ภาครัฐ เช่น เจ้าหน้าที่จากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ การเกษตร สำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร สำนักงานพัฒนาชุมชน และสำนักงานเกษตรกรอำเภอ

1.5.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative analysis) โดยอาศัยวิธีการทางสถิติ ได้แก่

- 1) สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) โดยการแจกแจงรายละเอียดของข้อมูลเป็นจำนวน ร้อยละ
- 2) สถิติเชิงอนุมาน (Inferential statistics) โดยการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรายได้ของครัวเรือนในภาคเกษตรที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน โดยวิเคราะห์ตามแหล่งของรายได้ ใช้การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Linear Regression Model) โดยรายละเอียดมีดังนี้

$$Y_i = \beta_0 + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \beta_3 x_3 + \beta_4 x_4 + \beta_5 x_5 + \beta_6 x_6 + \beta_7 x_7 + \beta_8 x_8 + \beta_9 x_9 + \beta_{10} x_{10} + \beta_{11} x_{11} + \beta_{12} x_{12} + \varepsilon_i$$

โดยตัวแปรตาม คือ รายได้สุทธิของครัวเรือนเกษตร ดังนี้

$$Y_i = \text{รายได้สุทธิของครัวเรือนเกษตร ครัวเรือนที่ } i \text{ (พันบาทต่อครัวเรือนต่อปี)}$$

ส่วนตัวแปรอิสระ ประกอบด้วยปัจจัยต่างๆ ดังนี้

x_1 = อายุของหัวหน้าครัวเรือน (ปี)

x_2 = เพศของหัวหน้าครัวเรือน (เพศหญิง = 1 และ เพศชาย = 0)

x_3 = ประสบการณ์ในการประกอบอาชีพการเกษตรของหัวหน้าครัวเรือน (ปี)

x_4 = การอบรม/การศึกษาด้านการเกษตรของหัวหน้าครัวเรือน (มี = 1 และ ไม่มี = 0)

x_5 = แรงงานด้านการเกษตรในครัวเรือน (คน)

x_6 = ขนาดพื้นที่ในการทำการเกษตรที่เกษตรกรเป็นเจ้าของ (ไร่)

x_7 = การใช้เครื่องจักรกลและเทคโนโลยีแบบใหม่เพื่อการทำเกษตร เช่น รถแทรกเตอร์ รถหยอดข้าว รถเก็บเกี่ยว โดรน รวมถึงการใช้ application ต่าง ๆ เพื่อการเกษตร ฯลฯ (มี =1 และ ไม่มี =0)

x_8 = การเข้าถึงเงินทุนทางการเกษตร (สามารถเข้าถึงเงินทุน =1 และ ไม่สามารถเข้าถึงเงินทุน = 0)

x_9 = ร้อยละของการใช้เงินกู้ที่นำไปใช้ในภาคเกษตร

x_{10} = การมีอาชีพเสริมนอกการเกษตร (มี = 1 และ ไม่มี = 0)

x_{11} = การประสพภัยธรรมชาติในรอบปีที่ผ่านมา (พื้นที่ทางการเกษตรได้รับผลกระทบจากภัยธรรมชาติ = 1 และ พื้นที่ทางการเกษตรไม่ได้รับผลกระทบจากภัยธรรมชาติ = 0)

x_{12} = การได้รับผลกระทบจากสถานการณ์โควิด-19 (ได้รับผลกระทบ =1 และ ไม่ได้รับผลกระทบ = 0)

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ (ผลสัมฤทธิ์)

1.6.1 เกษตรกร โดยเฉพาะเกษตรกรรายจน สามารถนำข้อมูลไปใช้เป็นแนวทางในการยกระดับรายได้ของครัวเรือน ทั้งรายได้จากในภาคเกษตร และนอกภาคเกษตร รวมถึงเพิ่มความมั่นคงทางรายได้ให้กับครัวเรือน

1.6.2 ภาครัฐสามารถใช้ข้อมูลเป็นแนวทางประกอบการทำนโยบายเพื่อแก้ปัญหาความยากจนให้กับเกษตรกรโดยผ่านกลไกของภาครัฐและความร่วมมือกับทุกภาคส่วน เพิ่มโอกาสในการสร้างอาชีพ และรายได้ เพื่อให้เกษตรกรมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีความยั่งยืนในการประกอบอาชีพทางการเกษตรต่อไป

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร แนวคิดและทฤษฎี

2.1 การตรวจเอกสาร

2.1.1 งานวิจัยเรื่องความยากจนในต่างประเทศ

หวัง จวินตัน และ กฤษวรินทร์ โล่ห์วัชรินทร์ (2563) ได้ศึกษานโยบายการแก้ปัญหาความยากจนของสาธารณรัฐประชาชนจีน เนื่องจากในปี ค.ศ. 1978 สาธารณรัฐประชาชนจีนมีการปฏิรูปและเปิดประเทศ แม้จำนวนคนยากจนในชนบทลดลง แต่เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ รัฐบาลจีนจึงสร้างองค์กรช่วยเหลือความยากจนระดับชาติ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นในการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างมีการวางแผน โดยการแก้ไขปัญหาความยากจนของสาธารณรัฐประชาชนจีนได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง และในปี ค.ศ. 2013 รัฐบาลจีนเริ่มดำเนินการนโยบายแก้จนตรงเป้า จำนวนคนยากจนและอัตราความยากจนในชนบทได้มีการลดลงอย่างรวดเร็ว โดยนโยบายแก้ปัญหาความยากจนอาศัยการระดมทุนเป้าหมาย เพื่อใช้มาตรการให้ความช่วยเหลือและการจัดการความยากจนที่ตรงจุด และเน้นให้นโยบายทั้งของรัฐบาลกลางและรัฐบาลท้องถิ่นจำเป็นต้องมีการบริหารงานที่มีประสิทธิภาพ

งานศึกษาความเหลื่อมล้ำของรายได้ในครัวเรือนเกษตรชาวเกาหลีใต้ของ Yuko Arayama, Jong Moo Kim and Ayal Kimhi (2552) โดยใช้วิธี Degression-based inequality decomposition ได้แบ่งที่มาของแหล่งรายได้ในครัวเรือนเกษตรที่มาจากหลายช่องทางและศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อรายได้เหล่านั้น ได้แก่ อายุ การศึกษา ขนาดครัวเรือน ช่วงอายุ วัยแรงงาน การเป็นเจ้าของที่ดิน พบว่า รายได้ของแรงงานนอกภาคเกษตรนั้นมีความไม่เท่าเทียมกันสูงมาก ส่วนขนาดครัวเรือนและการเป็นเจ้าของที่ดินส่งผลต่อความไม่เท่าเทียมของรายได้ในภาคเกษตรอย่างมาก นอกจากนี้ สมชัย จิตสุชน (2557) ได้ยกตัวอย่างกรณีศึกษาในประเทศเกาหลีใต้และไต้หวันที่สามารถก้าวผ่านกับดักประเทศรายได้ปานกลาง เนื่องจากปัจจัยสำคัญด้านการยกระดับเทคโนโลยี โดยเกาหลีใต้เริ่มจากการผลิตอุตสาหกรรมหนัก เช่น การต่อเรือ การทำเครื่องยนตร์รถยนต์ และต่อมาก็พัฒนาเป็นอุตสาหกรรมเบาที่มีมูลค่าสูง คือเครื่องใช้ไฟฟ้า โทรศัพท์เคลื่อนที่ ส่วนไต้หวันทำการพัฒนาเทคโนโลยีด้านอุปกรณ์ คอมพิวเตอร์ การทอผ้า เป็นต้น รวมไปถึงเกาหลีใต้มีการตั้งเป้าหมายในการพัฒนาเทคโนโลยีของประเทศ ส่วนไต้หวันมีหน่วยงานที่มีความแข็งแกร่งและให้ความสำคัญกับการพัฒนาเทคโนโลยีเช่นกัน โดยมีการร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน ซึ่งรัฐบาลให้การสนับสนุนการพัฒนาเทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้ที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลจึงเป็นผู้มีศักยภาพในการแข่งขันระยะยาวได้

2.1.2 งานวิจัยเรื่องความยากจนในประเทศไทย

การศึกษาเรื่อง ความยากจนและการกระจายรายได้ของ รัชณี โตอาจ (2553) ได้จัดการวัดความยากจนเป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1) การวัดความยากจนเชิงสัมบูรณ์ (Absolute Poverty) เป็นการพิจารณาความยากจนโดยใช้เกณฑ์แบบสัมบูรณ์ เป็นการกำหนดระดับความยากจนที่ชัดเจน โดยคำนวณความต้องการขั้นพื้นฐานในการดำรงชีพออกมาเป็นตัวเงิน ซึ่งกำหนดปริมาณเงินหรือรายได้ขั้นต่ำที่มนุษย์จะสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ โดยจะใช้เส้นความยากจน (Poverty Line) เป็นเครื่องชี้วัดความยากจน เป็นเกณฑ์ที่จะสะท้อนระดับค่า

ครองชีพขั้นต่ำที่สุดที่มนุษย์จะยังชีพอยู่ได้ ดังนั้นบุคคลที่มีรายได้ต่อคนต่อเดือนต่ำกว่าเส้นความยากจนถือว่าเป็นคนยากจน การหาเส้นความยากจนจะยึดหลักรายได้ที่เพียงพอต่อการบริโภคขั้นพื้นฐานโดยคำนวณจากจำนวนของแคลอรีของอาหารที่จำเป็นต้องบริโภคและค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีพเช่น ค่าเช่าบ้าน เสื้อผ้า 2) การวัดความยากจนเชิงสัมพัทธ์หรือเชิงเปรียบเทียบ (Relative Poverty) พิจารณาความยากจนโดยเปรียบเทียบระดับรายได้ต่าง ๆ ของประชากรแต่ละกลุ่ม ซึ่งเป็นเครื่องชี้สถานะการกระจายรายได้ การวัดความยากจนเชิงสัมพัทธ์หรือเชิงเปรียบเทียบ มี 2 วิธี คือ 2.1) การเปรียบเทียบระดับรายได้ต่าง ๆ ของประชากรแต่ละกลุ่มว่ามีความแตกต่างในส่วนแบ่งของรายได้ทั้งหมดอย่างไร โดยแบ่งประชากรออกเป็นกลุ่มๆ และกำหนดเป็นร้อยละ เช่น กลุ่มที่ 1 ร้อยละ 20 ของครัวเรือนที่อยู่ช่วงระดับรายได้ต่ำสุดเป็นครัวเรือนยากจนที่สุด กลุ่มที่ 2 ร้อยละ 20 ของครัวเรือนที่อยู่ในช่วงรายได้สูงขึ้นมาถือว่ายากจนน้อยกว่า กลุ่มที่ 3 ร้อยละ 20 ของครัวเรือนที่อยู่ในช่วงรายได้สูงขึ้นมาถือว่าฐานะปานกลาง กลุ่มที่ 4 ร้อยละ 20 ของครัวเรือนที่อยู่ในช่วงรายได้สูงขึ้นมาถือว่าฐานะดี กลุ่มที่ 5 ร้อยละ 20 ของครัวเรือนที่อยู่ในช่วงรายได้สูงสุด 2.2) การเปรียบเทียบรายได้ของคนจนกับรายได้เฉลี่ยของคนทั้งประเทศ เป็นการเปรียบเทียบผู้ที่มีรายได้ต่ำกว่ารายได้เฉลี่ยของคนทั้งประเทศได้และ 3) การวัดความยากจนโดยใช้ข้อมูลความจำเป็นขั้นพื้นฐาน (จปฐ.) การวัดความยากจนเชิงคุณภาพ โดยใช้ข้อมูล จปฐ. เพื่อนับคุณภาพชีวิตที่กำหนดมาตรฐานขั้นต่ำไว้ กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ได้จัดทำตัวชี้วัด จปฐ. ซึ่งได้สำรวจจัดเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลในระดับครัวเรือนในหมู่บ้าน นอกเขตเทศบาลตั้งแต่ปี 2531 จนถึงปี 2540 มีการปรับปรุงเครื่องชี้วัด จปฐ. และสามารถแบ่งได้เป็น 8 หมวด ได้แก่ สุขภาพอนามัยดีที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม ได้รับการศึกษาและรับรู้ข่าวสารที่เป็นประโยชน์ ครอบครัวสุขสบาย มีอาชีพและรายได้พอเพียง มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน มีการพัฒนาจิตใจ และมีจิตสำนึกและร่วมกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

จากการศึกษาปัญหาและสาเหตุความยากจนในสังคมไทย โดย ธนพล สราญจิตร (2558) พบว่าความยากจนนั้น ส่งผลให้เกิดความทุกข์และโอกาสในการพัฒนาคุณภาพชีวิต และส่งผลต่อการพัฒนาประเทศ โดยในเขตในเมือง ความยากจนมักเกิดกับผู้ใช้แรงงานและผู้มีรายได้น้อย สาเหตุของความยากจน ได้แก่ การว่างงาน การถูกกดค่าแรง ถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายจ้าง ปัญหาด้านการขาดความรู้และความสามารถในการประกอบอาชีพ ซึ่งเป็นข้อจำกัดในการหารายได้มาใช้ในการดำเนินชีวิต ส่วนในเขตชนบท สาเหตุได้แก่ ขาดที่ดินทำกิน ต้นทุนการผลิตที่มีราคาแพง การไม่รู้ช่องทางในการจัดจำหน่ายสินค้า การกตรราคาจากพ่อค้าคนกลางในท้องถิ่น ทำให้ผลผลิตมีราคาตกต่ำ การขาดความรู้และขาดเทคโนโลยีการผลิต ทำให้ผลผลิตไม่มีคุณภาพ และไม่ได้ผลผลิตตามที่ต้องการ โดยได้เสนอให้รัฐบาลขับเคลื่อนการแก้ปัญหาความยากจนโดยการเสริมสร้างให้ตัวบุคคลและชุมชนท้องถิ่นมีการพึ่งพาตัวเองในการประกอบอาชีพให้มีรายได้เพียงพอในการดำเนินชีวิต และให้มีการประสานความร่วมมือกับองค์กรและหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ และเอกชน เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาอย่างจริงจัง จากข้อมูลสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2553) การประมวลผลความยากจนโดยใช้โปรแกรม SAS และโปรแกรม POVMAP2.0 พบว่า ปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อความยากจนคือ ด้านโครงสร้างประชากร ได้แก่ ความเกี่ยวข้องกับหัวหน้าครัวเรือน เพศ อายุ สถานภาพสมรส การศึกษา สถานภาพการทำงาน และอาชีพ ด้านทรัพย์สิน ได้แก่ ที่อยู่อาศัย การครอบครองที่อยู่อาศัย การใช้เชื้อเพลิง แสงสว่าง น้ำ

สุขอนามัย และเครื่องใช้ต่าง ๆ เช่น โทรศัพท์ วิทยุ ตู้เย็น โทรศัพท์ พัดลม รถ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการวิเคราะห์การกระจายรายได้ โดยการหาค่าสัมประสิทธิ์ความไม่เท่าเทียม หรือดัชนีจินี (Gini Coefficient) ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ความไม่เท่าเทียมในการกระจายรายได้ของประชากร พบว่า ภาคเหนือมีความไม่เท่าเทียมกันในการกระจายรายได้มากที่สุด รองลงมาเป็นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้ และภาคกลาง นอกจากนี้ สมชัย จิตสุชน (2544) ได้เสนอให้มีการวัดความยากจนในชนบทด้วยการใช้ข้อมูลรายจ่าย เพราะมีทฤษฎีที่บอกว่ารายจ่ายนั้นสามารถแทนการใช้ชีวิตความเป็นอยู่เพื่ออุปโภคและบริโภคได้ ทั้งนี้ได้ให้คำจำกัดความของเหตุแห่งความยากจน เช่น ไม่มีที่ดินทำกิน การศึกษาต่ำ ไม่มีงานทำ รายได้น้อย ขาดแคลนทรัพยากร และคำจำกัดความของผลแห่งความยากจน เช่น ไม่พอกิน มีหนี้ ไม่มีบ้านเป็นของตนเอง ขาดแคลนอาหาร และยังเสนอการแก้ปัญหาความยากจน โดยจำเป็นต้องเข้าถึงคนจน เพื่อนำมาสู่การแก้ปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพได้อย่างแท้จริง

ในการศึกษาเชิงพื้นที่ รัชนีวรรณ ศรีวิเศษ (2543) ได้ศึกษาผลกระทบต่อความยากจนในชุมชนชนบทของไทย โดยการใช้แบบสอบถามเพื่อทำการวิเคราะห์ทางสถิติ พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความยากจน ได้แก่ การเป็นผู้มีการศึกษาน้อย ทำให้ขาดโอกาสในการทำงานที่ได้รับค่าตอบแทนสูงและทำให้ถูกเอาเปรียบได้ การมีจำนวนที่ดินทำกินน้อย ทำให้ไม่สามารถทำการเกษตรขนาดใหญ่ได้และไม่สามารถทำการเกษตรหลายอย่างพร้อมกันในเวลาเดียวได้ การมีหนี้สินมาก ทำให้ต้องนำเงินจากรายได้บางส่วนไปชำระ การไม่ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการผลิตทางการเกษตรที่จะช่วยลดต้นทุนในการผลิต ทำให้สามารถทำการเกษตรได้อย่างรวดเร็วและทำได้ครั้งละมากๆ ส่งผลต่อการผลิตและรายได้ ช่วยทำให้ความยากจนลดลง นอกจากนี้การขายผลผลิตให้กับพ่อค้าคนกลางที่กดราคาของผลผลิต ส่งผลให้รายได้จากการขายผลผลิตลดลง

วิษชุดา วงศ์พานิชย์ (2561) ได้ศึกษาการแก้ปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืนของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ โดยการประยุกต์ใช้วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) และการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ (Action Learning) พบว่า จุดแข็งของชุมชนที่นักวิจัยได้ทำการศึกษา ได้แก่ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีผู้นำกลุ่มชุมชนที่มีความเข้มแข็ง มีการประกอบอาชีพอิสระที่หลากหลาย ชุมชนปรับเปลี่ยนเป็นจากชุมชนเกษตรกรรม เป็นชุมชนเมือง ส่วนจุดอ่อน ได้แก่ ภัยธรรมชาติเพิ่มมากขึ้น ขาดแหล่งทำกิน และแหล่งเงินทุน การมีหนี้สินเพิ่มมากขึ้น ระดับการศึกษาค่อนข้างต่ำ รวมไปถึงการมีอาชีพ และรายได้ที่ไม่แน่นอน ขาดอำนาจในการต่อรอง ยังไม่เข้าถึงสวัสดิการของรัฐ สภาพแวดล้อมภายนอก ส่วนข้อจำกัดของชุมชน ได้แก่ การที่ชาวบ้านในชุมชนยังเข้าไม่ถึงแหล่งกักขัง และสวัสดิการของรัฐ ไม่ได้ได้รับการส่งเสริมด้านการศึกษาและการประกอบอาชีพจากหน่วยงานของภาครัฐ ไม่ได้ได้รับการคุ้มครองแรงงานและสวัสดิการด้านสังคม รวมไปถึงนโยบายของรัฐในการแก้ปัญหาความยากจนไม่เอื้อต่อการบริหารงานภายในชุมชนท้องถิ่น เป็นต้น

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2556) ได้ศึกษาปัจจัยมหภาคที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจไทยที่ส่งผลให้ประเทศยังพัฒนาไม่เต็มที่เท่าที่ควรเมื่อเทียบกับประเทศที่พัฒนาแล้ว โดยพบว่าการพัฒนาระบบนวัตกรรมของประเทศให้มีประสิทธิภาพ การพัฒนาตลาดการศึกษาและตลาดแรงงาน และปัจจัยเชิงสถาบัน ส่งเสริมให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจและสามารถทัดเทียมประเทศคู่แข่งได้ โดยการศึกษาเรื่องนโยบายภาครัฐของภักดิ์ริยา นวลไย (2559) พบว่า การดำเนินนโยบายอัตราค่าจ้างขั้นต่ำของภาครัฐผ่าน

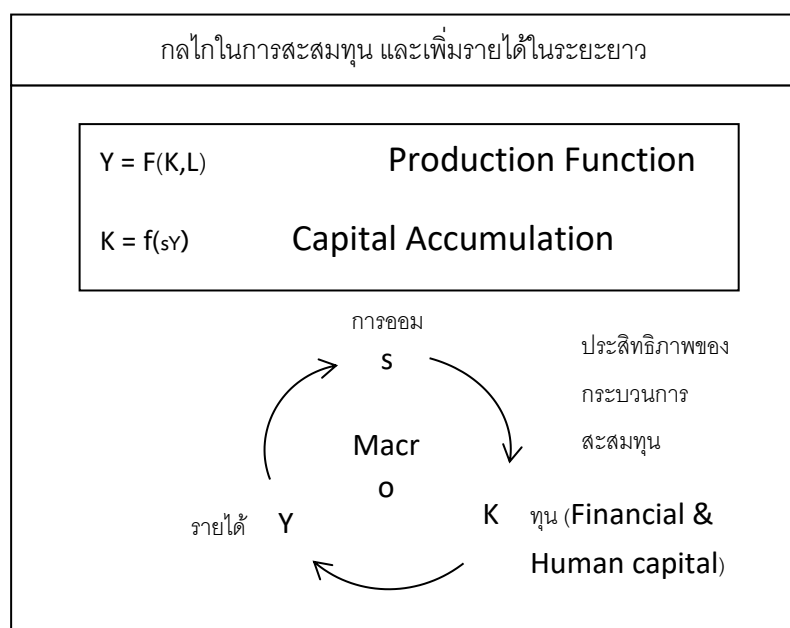

แบบจำลองดุลยภาพทั่วไป (Computable General Equilibrium : CGE Model) โดยการปรับเพิ่มอัตราค่าแรงขั้นต่ำนั้น แม้จะส่งผลให้ค่าจ้างแรงงานไร้ทักษะในระบบเพิ่มขึ้น แต่กลับพบว่ามีการจ้างงานในกลุ่มดังกล่าวลดลง ยังส่งผลให้ค่าจ้างแรงงานไร้ทักษะนอกระบบลดลง ต้นทุนการผลิตและราคาสินค้าเพิ่มขึ้น ส่งผลต่อครัวเรือนที่มีรายได้น้อยมีค่าใช้จ่ายในการบริโภคเพิ่มขึ้น แสดงให้เห็นว่า นโยบายภาครัฐไม่ได้ช่วยลดความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ดังนั้นภาครัฐอาจต้องมีการทำนโยบายที่ตรงกับกลุ่มเป้าหมายมากขึ้น เพื่อไม่ให้กระทบกับภาคส่วนอื่น ๆ นอกจากนี้ อนุสปรีย์ ไชยวรรณ และคมสัน สุริยะ (2556) ได้ศึกษานโยบายยกระดับรายได้ที่มีต่อการจ้างงาน ราคาสินค้าประเภทอาหารและความยากจนในประเทศไทย โดยผลการศึกษพบว่า การเพิ่มขึ้นของค่าจ้างแรงงาน ส่งผลให้การจ้างงานยังคงไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก ขณะที่ส่งผลให้ราคาสินค้าประเภทอาหารเพิ่มขึ้น และรายได้ของครัวเรือนเพิ่มขึ้น โดยรายได้ของคนจนจะเพิ่มขึ้นมากกว่าคนรวย การเพิ่มขึ้นของค่าจ้างแรงงานสำหรับลูกจ้างรายวันและเงินเดือนสำหรับลูกจ้างประจำส่งผลกระทบในขนาดที่มากกว่า ดังนั้นรัฐบาลควรให้การสนับสนุนการผลิตให้ได้ผลผลิตที่สูงขึ้นให้มี การจ้างงานเพิ่มขึ้นในภาคการผลิตต่าง ๆ เพื่อเพิ่มรายได้ของภาคครัวเรือน เพื่อให้อุปสงค์มวลรวมเพิ่มขึ้น ส่งเสริมให้ภาคการผลิตมีภูมิคุ้มกันที่ดี คือสามารถที่จะอยู่ได้ด้วยตัวเอง เป็นการลดช่องว่างระหว่างคนจนและคนรวยลง และทำให้เกิดการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม ในส่วนของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) (2549) ได้ทำการสำรวจกลุ่มข้อมูล แหล่งรายได้ รายได้รวม ประเภทรายจ่าย จำนวนหนี้สิน แหล่งเงินกู้ ประเภทและปริมาณผลผลิต เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการทำแผนพัฒนาเพื่อลดความยากจน นอกจากนี้ ในการดำเนินงานยังได้บูรณาการกับทุกภาคส่วนทั้งเอกชนและราชการ เพื่อให้ได้มาซึ่งแผนแก้ปัญหาความยากจนของจังหวัด ทำให้ได้ข้อมูลและการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนอย่างแท้จริง

โดยการศึกษาของ สมพร โกมารทัต และคณะ (2560) พบว่า เป้าหมายการสร้างนโยบายเพื่อขจัดความยากจนของไทยมีความสอดคล้องกับเป้าหมายการขจัดความยากจนขององค์การสหประชาชาติ โดยมีแผนขจัดความยากจนต่อเนื่องมาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2529) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ.2559-2564) และแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) โดยมีโครงการสำคัญที่ช่วยลดปัญหาความยากจนของประเทศ เช่น โครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์และวิสาหกิจชุมชน โครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า การขยายบริการสุขภาพให้ประชาชนเข้าถึงโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย โครงการเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ เป็นต้น โดยเป้าหมายการพัฒนาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ.2559-2564) คือ การลดปัญหาความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ และแก้ไขปัญหาความยากจน โดยรายได้เฉลี่ยต่อหัวของกลุ่มประชากรร้อยละ 40 ที่มีรายได้ต่ำสุดต้องเพิ่มขึ้นไม่ต่ำกว่าร้อยละ 15 ต่อปี และสัดส่วนประชากรที่อยู่ใต้เส้นความยากจนลดลง เพิ่มโอกาสการเข้าถึงบริการพื้นฐานทางสังคมของภาครัฐ สำหรับแนวทางในการพัฒนา ได้แก่ การกำหนดนโยบายการคลังเพื่อลดความเหลื่อมล้ำในสังคมและเอื้อประโยชน์ต่อกลุ่มคนที่มีรายได้น้อยให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น การจัดโครงการช่วยเหลือผู้มีรายได้น้อย โครงการสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานราก เป็นต้น

การศึกษาคุณภาพของการเจริญเติบโตจากมิติของการกระจายรายได้ของกอบศักดิ์ ภูตระกูล (2556) ได้กล่าวถึงทฤษฎีของรายได้ในทางเศรษฐศาสตร์ การที่ครัวเรือนจะเพิ่มรายได้สะสมจนเกิดความมั่งคั่ง

ในระยะยาว ขึ้นอยู่กับกระบวนการสะสมทุน ทั้งในส่วนของทุนที่เป็นเครื่องจักร สินทรัพย์ทางการเงิน และทุนมนุษย์ (Solow growth model) ซึ่งทุนเหล่านี้จะเอื้ออำนวยให้แต่ละครัวเรือนสร้างรายได้ในแต่ละปี และเมื่อได้สะสมทุนทางการเงินและทุนมนุษย์เพิ่มเติมจะทำให้สามารถที่จะสร้างรายได้ในระดับที่สูงขึ้นได้ในปีต่อไป โดยกระบวนการสะสมทุนนี้สามารถเกิดขึ้นพร้อมๆกัน ในทุกระดับของระบบเศรษฐกิจ ทั้งในครัวเรือนที่มีรายได้มาก รายได้น้อย ในเมือง หรือในชนบท โดยความสามารถในการสะสมทุนขึ้นอยู่กับตัวแปรสำคัญ 2 ด้าน คือ ระดับการออม และประสิทธิภาพในการสะสมทุน หรือประสิทธิภาพในการเปลี่ยนสิ่งที่ย่อมเป็นทุน ทั้งนี้ รายได้ของครัวเรือนมาจากสมการสำคัญ 2 สมการ ได้แก่ 1) สมการรายได้ โดยรายได้ของครัวเรือนขึ้นอยู่กับทุนในด้านต่างๆที่ครัวเรือนสะสมไว้ ได้แก่ ความสามารถในการผลิตเครื่องจักร สินทรัพย์ทางการเงิน ทุนทรัพย์ทางมนุษย์ หรือระดับของการศึกษาภายในครัวเรือนนั้น ๆ รวมไปถึงจำนวนของสมาชิกในครัวเรือน โดยปกติแล้วในเชิงเศรษฐศาสตร์และใน Growth theory สรุปความสัมพันธ์นี้ โดยอาศัย Production function ในรูปแบบ $Y = F(K,H,L)$ โดยที่ Y คือรายได้ครัวเรือน K คือทุนที่ครัวเรือนสะสมไว้ H คือระดับของความรู้ และ L คือ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ซึ่งสมการนี้จะกำหนดรายได้ของครัวเรือนในแต่ละช่วงขณะ และ 2) สมการการสะสมทุน สิ่งที่สำคัญมากกว่ารายได้ครัวเรือนในแต่ละช่วงขณะคือ การสะสมทุนของครัวเรือนในด้านต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่ความสามารถในการผลิตที่สูงขึ้น และรายได้ที่เพิ่มขึ้นในระยะยาว ซึ่งความสำคัญอยู่ที่ระดับการออมที่ครัวเรือนเก็บออมในรูปของทุน เครื่องจักร การศึกษา ซึ่งจะช่วยให้รายได้เพิ่มขึ้นในช่วงต่อไป ในเชิงเศรษฐศาสตร์ และ Growth theory จะสรุปความสัมพันธ์โดยอาศัย Capital Accumulation Equation ในรูปแบบของ $\Delta K = f(sY)$ และ $\Delta H = g(hY,H)$ โดย s คือระดับการออมในทุนทั่วไป และ h คือระดับของการออมในทุนมนุษย์ ทั้งนี้ สมการจะนำไปสู่ระดับของทุนที่เพิ่มขึ้นในช่วงต่อไป โดยประเด็นที่สำคัญ อยู่ที่ประสิทธิภาพของครัวเรือนในการเปลี่ยนเงินที่ออมและเวลาที่ใช้ในการออมไปเป็นทุนสำหรับอนาคต เมื่อรวมกับสมการแรก สมการทั้งสองจะนำไปสู่ระดับรายได้ในระยะยาวของครัวเรือน ดังภาพที่ 2.1

ภาพที่ 2.1 กระบวนการที่กำหนดระดับรายได้ของครัวเรือนในระยะยาว

ที่มา: กอบศักดิ์ ภูตระกูล (2556)

2.1.3 งานวิจัยเรื่องความยากจนในภาคเกษตรของประเทศไทย

วิทยา เจียรพันธุ์ (2550) ได้ศึกษาการแก้ปัญหาความยากจนตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1-9 พบว่า แม้อายัดของคนชนบทเพิ่มขึ้น แต่หนี้สินก็เพิ่มขึ้นเช่นกัน นอกจากนี้ยังพบปัญหาการกระจายรายได้ที่แตกต่างกันระหว่างในเมืองกับชนบท ปัญหาการขาดแคลนที่ดินทำการเกษตร ซึ่งส่งผลกระทบต่อผลผลิตและรายได้ของเกษตรกร ปัญหาด้านการศึกษาที่พบว่าโอกาสทางการศึกษาในเขตชนบทที่พบว่าการเรียนในระดับสูงส่งผลให้ต้นทุนค่าเสียโอกาสของคนยากจนในชนบทสูง ทำให้ไม่สามารถเข้าถึงโอกาสทางการศึกษาที่สูงขึ้นได้ และยังพบปัญหาหนี้สินภาคครัวเรือนของประชากรในชนบท โดยได้แนะนำการแก้ปัญหาความยากจนโดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เช่น นโยบายด้านการศึกษา โดยการขยายโอกาสทางการศึกษา ควบคู่กับการให้ความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการผลิต เพื่อยกระดับความรู้ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการพึ่งพาตนเอง นโยบายการกระจายการผลิตและรายได้บนฐานครัวเรือนและชุมชน โดยส่งเสริมการทำอาชีพเสริมการผลิตเพื่อใช้เองภายในชุมชน เพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน นโยบายการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ โดยเน้นการปรับเศรษฐกิจฐานราก ลดแรงกดดันของระบบทุนนิยม สนับสนุนธุรกิจที่ไม่เน้นแสวงหาผลกำไรจากเกษตรกร นโยบายธนาคารชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนได้เรียนรู้การบริหารจัดการเงินของตนเอง นโยบายการจัดการที่ดิน แหล่งน้ำและทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความเสมอภาคและประสิทธิภาพในการใช้ประโยชน์ของทรัพยากรกับคนในชุมชน

จากการศึกษาของ ศิริวัฒน์ ทรงธนศักดิ์ (2562) พบว่าโครงสร้างรายได้ทางการเกษตรของครัวเรือนเกษตรในช่วงปีเพาะปลูก 2550/51 - 2559/60 นั้น รายได้เงินสดสุทธิของครัวเรือนเกษตรเพิ่มขึ้นเนื่องจากรายได้นอกภาคเกษตรเพิ่มขึ้น โดยปัจจัยที่มีผลต่อรายได้เงินสดทางการเกษตรได้แก่ โครงสร้างการผลิตทางการเกษตร ขนาดของครัวเรือนเกษตร การถือครองและการใช้ประโยชน์ที่ดินทางการเกษตร การเช่าและการมีที่ดินทำกินของตนเอง แรงงานเกษตร สถานการณ์การผลิตการค้าและราคาสินค้าเกษตร นอกจากนี้ยังมีการเปลี่ยนแปลงของราคาปัจจัยการผลิต โอกาสการเข้าถึงแหล่งทุน และการใช้เทคโนโลยีในการผลิต ทั้งนี้มีการศึกษาความยากจนของชาวนา มาลินี สมงาม (2543) ได้ใช้ข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน (กชช.2 ค) พบว่าสาเหตุของความยากจนได้แก่ การขาดแคลนแหล่งน้ำผิวดิน ขาดกรรมสิทธิ์ที่ดินทำกินและปัจจัยการผลิต ขาดแคลนสถานศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา และผลผลิตข้าวต่อไร่ นอกจากนี้ยังได้เสนอแนวทางในการพัฒนาเกษตรทั้งด้านการแก้ปัญหาการขาดแคลนเงินทุนในการทำเกษตร การส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีในภาคเกษตร ส่งเสริมการทำเกษตรผสมผสานและการปลูกพืชหมุนเวียนเพื่อให้รายได้เพิ่มขึ้น

ณัฐภัทร์ กิ่งเนตร และ ณัฐนรี มณีจักร (2562) ได้ศึกษาความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในมิติอาชีพเกษตร พบว่า กลุ่มอาชีพเกษตรกร เป็นกลุ่มที่มีความแตกต่างทางรายได้ค่อนข้างมาก และควรได้รับความสนใจมากเป็นพิเศษ เพราะเกี่ยวข้องกับประชากรกลุ่มใหญ่และมีรายได้เฉลี่ยน้อยที่สุด โดยปัจจัยสำคัญที่เป็นต้นเหตุทำให้ครัวเรือนเกษตรกรมีรายได้ต่างกัน ได้แก่ ภูมิศาสตร์ ฐานะทางการเงิน ขนาดที่ดินทำกิน ด้านทักษะความสามารถในการดำเนินธุรกิจในทุกมิติให้สอดคล้องกับภาวะโลกที่เปลี่ยนแปลงไป และการเข้าถึงความช่วยเหลือจากภาครัฐไม่ว่าจะเป็นด้านโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน ไฟฟ้า และชลประทาน ตลอดจนแหล่งเงินทุน ที่ผ่านมารัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อสนับสนุนการเกษตร

แต่สิ่งเหล่านี้ยังไม่มีประสิทธิภาพและการกระจายตัวไม่ทั่วถึง เกษตรกรไทยควรได้รับโอกาสในการเข้าถึงแหล่งสินเชื่อที่เป็นธรรมมากขึ้น ควรมีการส่งเสริมความรู้ทางการเงินให้แก่เกษตรกร โดยความเหลื่อมล้ำทางรายได้จะลดลงได้ก็ต่อเมื่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรมีการร่วมมือกันในการออกนโยบายเพื่อให้การลดความเหลื่อมล้ำทางรายได้เกิดขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรม

การศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความยากจนของครัวเรือนผ่านปริมาณหนี้สินของครัวเรือนเกษตร โดย มุขยวิมล อักษรถึง (2561) ได้ใช้แบบจำลอง Fixed Effect Regression พบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อความยากจนและการมีรายได้ต่ำของชาวนาไทย ได้แก่ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน การศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน รายได้ภาคเกษตร ค่าใช้จ่ายภาคเกษตร ค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ขนาดพื้นที่เพาะปลูก และการถือครองที่ดินของครัวเรือน นอกจากนี้ ยังมีความเปราะบางจากภัยธรรมชาติและความผันผวนของราคา รวมไปถึงต้นทุนการผลิตที่เพิ่มสูงขึ้น และเพื่อบรรเทาความยากจนได้เสนอให้มีการประกันภัยพิพผลทางการเกษตรเพื่อลดความเสี่ยง รวมไปถึงการให้ความรู้ ข้อมูลข่าวสารและทักษะทางการเงินแก่ครัวเรือน

ในส่วนของ การแก้ปัญหาความยากจนในระดับชุมชน ชูจิต ชายทวีป (2559) ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการลดปัญหาความยากจนที่เหมาะสมสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการประยุกต์ใช้เพื่อช่วยให้การขับเคลื่อนการลดปัญหาความยากจนได้อย่างมีประสิทธิภาพจากงานวิจัยตั้งแต่ปี ค.ศ. 2011-2014 พบว่าความยากจนเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศ โดยความยากจนมักอยู่ในเขตชนบท เนื่องจากการขาดแคลนปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต เช่น อาหารที่ถูกโภชนาการ ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และรายได้เฉลี่ยของครัวเรือนต่อปี อากาศที่แห้งแล้งที่ส่งผลต่อผลผลิตทางการเกษตร แม้รัฐบาลมีความพยายามที่จะทำให้คุณภาพชีวิตของประชาชนดีขึ้น ทั้งการกำหนดนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน เช่น การส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต การจ้างงานอย่างทั่วถึงในหมู่คนจน เพื่อให้คนจนได้มีโอกาสเพิ่มรายได้ ทั้งนี้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นองค์กรที่อยู่ใกล้ชิดกับประชาชน จึงมีบทบาทสำคัญในการลดปัญหาความยากจน โดยปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการลดปัญหาความยากจนได้แก่ การมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย การวางแผน และการพัฒนาพื้นที่ทางการเกษตรและกิจกรรมในทางการเกษตรของชุมชน การกระจายรายได้ ทรัพยากรและอำนาจการตัดสินใจไปยังกลุ่มเป้าหมายที่ยากจน เพื่อให้สามารถออกแบบการแก้ปัญหาความยากจนได้อย่างแท้จริง รวมไปถึงการกำหนดนโยบาย การขจัดปัญหาการทุจริต และการตื่นรู้ของประชาชน ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างมาก เพราะหากประชาชนกล้าที่จะรักษาผลประโยชน์ของตนและสามารถต่อต้านการสร้างนโยบายหรือการบริหารงานที่ล้มเหลวของภาครัฐจะส่งผลให้เกิดการกำหนดนโยบายที่มีประสิทธิภาพต่อประชาชนได้เกษตร โดยการศึกษาของ ญาณวุฒิ ปิยะรัตน์พิพัฒน์ และคณะ (2562) ได้ศึกษาการแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกรในภาคกลางตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยพบว่าปัจจัยที่ทำให้เกิดความยากจน ได้แก่ ปัจจัยการเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติ ที่ส่งให้เกษตรกรไม่สามารถทำการเกษตรได้หรือผลผลิตไม่เป็นไปตามที่ต้องการ ปัจจัยของครัวเรือนที่มีขนาดใหญ่เกินไปมักมีความยากจนกว่าครัวเรือนขนาดกลาง ปัจจัยชุมชนในเรื่องขาดแคลนที่ดินทำกินเป็นของตนเอง และปัจจัยด้านเศรษฐกิจ เช่น การโดนกดราคาจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยว

งานวิจัยเชิงพื้นที่ของ ขวัญพร สุทะ (2560) ได้ศึกษาแนวทางการเพิ่มรายได้ของเกษตรกรผู้ปลูกข้าว บ้านสันหนองควาย ตำบลดอยงาม อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย พบว่าเกษตรกรมีความต้องการที่จะเพิ่มรายได้ เนื่องจากรายได้จากผลผลิตทางการเกษตรไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่าย โดยแนวทางในการจัดการพื้นที่ของเกษตรกรส่วนใหญ่ นอกเหนือจากการปลูกข้าวเป็นหลักแล้ว เกษตรกรมีการเลี้ยงสัตว์ เช่น โค กระบือ และมีการปลูกไม้ผล ซึ่งช่องทางการสร้างรายได้ของเกษตรกร คือ ต้องการอาชีพเสริม ทำเกษตรผสมผสาน และแปรรูปสินค้าเกษตร ในด้านผลการศึกษาของ สุภาวดี ขุนทองจันทร์ (2557) พบว่าแบบแผนรายได้ของครัวเรือนเพื่อสร้างสมดุลในการดำรงชีพนอกเหนือจากการปลูกข้าว ส่วนใหญ่เกษตรกรเลือกการทำไร่นาสวนผสม รองลงมาเป็นการปลูกพืชเศรษฐกิจ และการเพิ่มมูลค่าผลผลิตด้วยการแปรรูป เป็นต้น ในด้านปัจจัยที่มีผลกระทบต่อรายได้ เกวลี พุฒจิน (2552) ที่ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลกระทบต่อรายได้ของครัวเรือนระหว่างภาคเกษตรกรรม และนอกภาคเกษตรกรรม ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าปัจจัยที่มีผลกระทบต่อรายได้ของครัวเรือน ได้แก่ ประสิทธิภาพในอาชีพหลักของหัวหน้าครัวเรือน จำนวนผู้พึ่งพิงในครัวเรือน จำนวนสมาชิกครัวเรือนที่หารายได้นอกเหนือจากหัวหน้าครัวเรือนของโครงสร้างแรงงาน และมูลค่าการถือครองที่ดินของโครงสร้างแรงงาน

ในการศึกษาเชิงจิตวิทยาของ จริญญา ศรีวิจารณ์ (2555) ได้ศึกษาประสบการณ์ด้านจิตใจของนักศึกษาที่ยากจนจากชนบทพบว่า นักศึกษาหลายรายมาจากครอบครัวที่ประกอบอาชีพทางการเกษตร ซึ่งมีรายได้น้อยและบางรายขาดแคลนที่ดินในการทำเกษตร โดยรายได้หลักของครอบครัวนั้นขึ้นอยู่กับผลผลิตทางการเกษตร ทั้งนี้การทำเกษตรต้องเผชิญกับความไม่แน่นอนของสภาพอากาศ เช่น ภัยแล้ง น้ำท่วมทำลายพืชที่ปลูก ส่งผลต่อผลผลิตและรายได้ตามมา และการที่นักศึกษาอยู่ในครอบครัวที่มีรายน่อย่อมส่งผลให้เกิดอุปสรรคต่อการศึกษาและการใช้ชีวิต รวมไปถึงการเกิดแรงผลักดันที่อยากมีชีวิตที่ดีขึ้นด้วย

รายงานจากศูนย์วิจัยกสิกรไทย (2551) พบว่า การมีนโยบายให้ประชาชนรากหญ้าที่มีรายได้น้อยเข้าถึงแหล่งทุนได้มากขึ้น แม้จะเป็น ผลดีในการมีเงินมาลงทุนประกอบอาชีพ แต่รัฐควรส่งเสริมในด้านการศึกษาให้เท่าเทียมมีคุณภาพ รวมไปถึงการพัฒนาทุนมนุษย์ในด้านต่างๆ ที่เป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืนในระยะยาวมากกว่า เพื่อลดความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางรายได้อย่างแท้จริง ทั้งนี้ การศึกษาปัญหาสาเหตุ และแผนในการแก้ไขความยากจน

ในปัจจุบัน พบว่า สาเหตุและปัจจัยที่ส่งผลต่อความยากจนในแต่ละงานวิจัยมีความคล้ายคลึงกัน มีการใช้วิธีและการวิเคราะห์ที่หลากหลายและนำเสนอใจมากขึ้น เพื่อต้องการแก้ปัญหาความยากจนในด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านรายได้ ท้ายที่สุดแล้ว ผลสรุปจากการทำวิจัยมีจุดประสงค์เพื่อให้สามารถนำมาเป็นแนวทางเสนอแนะนโยบายเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาความยากจนได้อย่างแท้จริง

2.2 แนวคิดและทฤษฎี

2.2.1 ทฤษฎีการถดถอยพหุคูณ (Multiple Linear Regression)

สำหรับการถดถอยพหุคูณ (Multiple Linear Regression) เป็นสถิติวิเคราะห์ที่ใช้เพื่อศึกษาความสัมพันธ์เชิงสาเหตุตามกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีในกรณีที่มีตัวแปรต้นหรือตัวทำนายตั้งแต่หนึ่งตัวแปรขึ้นไป และมีตัวแปรตามหรือตัวแปรผลหนึ่งตัวแปร โดยที่ตัวแปรทั้งตัวแปรต้นและตัวแปรตามต้องเป็นตัวแปรเชิงปริมาณ (นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2553) สำหรับการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณและการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณมีตัวแปรดัมมี่ สามารถอธิบายได้ดังนี้

1) การวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ (multiple regression analysis) เป็นการวิเคราะห์ถดถอยตามลักษณะของข้อมูลและสมการถดถอย ใช้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร Y กับตัวแปร $X_1, X_2, \dots$ เมื่อตัวแปรที่มีความสัมพันธ์แบบเส้นตรง ดังสมการ

$$Y = b_0 + b_1 X_1 + b_2 X_2 + \dots + e$$

2) การวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณมีตัวแปรดัมมี่ (multiple regression analysis with dummy variables) เป็นการวิเคราะห์ถดถอยที่ใช้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรตามหนึ่งตัวแปรกับตัวแปรต้นที่เป็นตัวแปรเชิงคุณภาพ สามารถใช้ศึกษาได้ทั้งกรณีที่มีตัวแปรที่มีความสัมพันธ์แบบเส้นตรงและเส้นโค้ง เมื่อมี $D_1, D_2, \dots, D_{m-1}$ เป็นตัวแปรดัมมี่ที่สร้างขึ้นแทนตัวแปรต้น X ซึ่งเป็นตัวแปรเชิงคุณภาพที่มี m ค่า ดังสมการ

$$Y = b_0 + b_1 D_1 + b_2 D_2 + \dots + D_{m-1} + e$$

การศึกษาครั้งนี้ได้ใช้การวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณและการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณมีตัวแปรดัมมี่ โดยศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรตามได้แก่ รายได้ และตัวแปรต้น ได้แก่ ปัจจัยที่คาดว่าจะมีอิทธิพลต่อรายได้ของครัวเรือนในภาคเกษตรที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน

2.2.2 แนวคิดมาตรวัดลิเคอร์ท (Likert's Scales)

มาตรวัดเจตคติแบบลิเคอร์ท ถูกคิดค้นโดยนักจิตวิทยาสังคม ชื่อ เรนซิส ลิเคอร์ท (2475) เป็นมาตรวัดสิ่งที่เป็นนามธรรม โดยใช้สำหรับให้ผู้แสดงระดับความคิดเห็นในแบบสอบถามปลายปิด ที่จะมีตัวเลือกให้ผู้ตอบแบบสอบถามตอบตามระดับความคิดเห็น (ฤทธิไกร ไชยงาม, 2562) การวัดความพึงพอใจหรือความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามด้วย Likert Rating Scales คือ การให้ผู้ตอบแบบสอบถามเลือกแสดงความคิดเห็นจากระดับความพึงพอใจหรือระดับความเห็นด้วย 5 ระดับต่อแบบสอบถามในแต่ละข้อ ดังนี้

ระดับ 5 อยู่ในระดับ มากที่สุด/พอใจที่สุด

ระดับ 4 อยู่ในระดับ มาก/พอใจ

ระดับ 3 อยู่ในระดับ ปานกลาง

ระดับ 2 อยู่ในระดับ น้อย/ไม่พึงพอใจ

ระดับ 1 อยู่ในระดับ น้อยที่สุด/ไม่พึงพอใจอย่างยิ่ง

สำหรับการวัดคะแนนความพึงพอใจตามแนวคิด Likert Rating Scales สามารถวัดโดยใช้

ค่าเฉลี่ยเลขคณิต ซึ่งมีวิธีคิด ดังนี้

$$\bar{x} = \frac{\sum_{i=1}^n x_i}{N}$$

โดยที่ $\bar{x}$ = ค่าเฉลี่ยเลขคณิต

N = จำนวนข้อมูลทั้งหมด

$\sum_{i=1}^n x_i$ = ผลรวมของข้อมูลทั้งหมด

และมีการแปลผลเพื่ออธิบายความหมาย ดังนี้

ค่าเฉลี่ย 4.21 – 5.00 หมายถึง มีความเห็นด้วยในระดับมากที่สุดหรือมีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด

ค่าเฉลี่ย 3.41 – 4.20 หมายถึง มีความเห็นด้วยในระดับมากหรือมีความพึงพอใจในระดับมาก

ค่าเฉลี่ย 2.61 – 3.40 หมายถึง มีความเห็นด้วยในระดับปานกลางหรือมีความพึงพอใจในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 1.81 – 2.60 หมายถึง มีความเห็นด้วยในระดับน้อยหรือมีความพึงพอใจในระดับน้อย

ค่าเฉลี่ย 1.00 – 1.80 หมายถึง มีความเห็นด้วยในระดับน้อยที่สุดหรือมีความพึงพอใจในระดับน้อยที่สุด

โดยความกว้างของอันตรภาคชั้นของค่าเฉลี่ยมีค่าเท่ากับ 0.8 ซึ่งได้มาจากการคำนวณดังนี้

$$\text{ความกว้างของอันตรภาคชั้น} = \frac{\text{คะแนนสูงสุด} - \text{คะแนนต่ำสุด}}{\text{จำนวนชั้น}}$$

บทที่ 3 ข้อมูลทั่วไป

3.1 ลักษณะทั่วไปของครัวเรือนเกษตร

จากการสำรวจครัวเรือนเกษตรที่อยู่ในจังหวัดที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นยากจนจำนวน 428 ครัวเรือน โดยเป็นกลุ่มตัวอย่างในภาคเหนือ จำนวน 145 ครัวเรือน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 101 ครัวเรือน ภาคกลาง จำนวน 100 ครัวเรือน และภาคใต้ จำนวน 82 ครัวเรือน มีลักษณะทั่วไปของครัวเรือน ดังนี้

3.1.1 เพศ และอายุ ของหัวหน้าครัวเรือน

จากกลุ่มตัวอย่างที่ทำการสำรวจ ลักษณะทั่วไปของครัวเรือนเกษตร จำแนกตาม เพศ และอายุ ของหัวหน้าครัวเรือน พบว่า หัวหน้าครัวเรือนเกษตรมีหน้าที่หลักในการทำการเกษตรตั้งแต่การวางแผนการผลิตไปจนถึงการเก็บเกี่ยวและขายผลผลิต โดยครัวเรือนเกษตรมีหัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 278 คน คิดเป็นร้อยละ 64.95 ของจำนวนครัวเรือนเกษตรที่ทำการสำรวจทั้งหมด เป็นเพศหญิง จำนวน 150 คน คิดเป็นร้อยละ 35.05 ของจำนวนครัวเรือนเกษตรที่ทำการสำรวจทั้งหมด และหัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่อยู่ในวัยสูงอายุ โดยมีอายุเฉลี่ยอยู่ที่ 56.71 ปี (ตาราง 3.1)

ตารางที่ 3.1 จำนวน ร้อยละ ของเพศ อายุ ของหัวหน้าครัวเรือน

รายการ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เพศของหัวหน้าครัวเรือน	428	100.00
ชาย	278	64.95
หญิง	150	35.05
อายุเฉลี่ยของหัวหน้าครัวเรือน (ปี)	56.71	

ที่มา: จากการสำรวจ

3.1.2 ระดับการศึกษา ประสบการณ์ในการประกอบอาชีพการเกษตร และการอบรม/การศึกษา ด้านการเกษตรของหัวหน้าครัวเรือน

ในด้านการศึกษาและการอบรมของหัวหน้าครัวเรือนเกษตร จากการสำรวจพบว่า หัวหน้าครัวเรือนเกษตรจบการศึกษาที่ระดับต่ำกว่าหรือจบประถมศึกษา อยู่ที่ร้อยละ 66.82 ของจำนวนครัวเรือนเกษตรที่สำรวจทั้งหมด และจบระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย รวมกันอยู่ที่ร้อยละ 26.64 ในขณะที่มีหัวหน้าครัวเรือนที่จบอนุปริญญาหรือเทียบเท่า และระดับอุดมศึกษา อยู่เพียงร้อยละ 3.50 และ 3.04 ตามลำดับ แสดงให้เห็นว่า หัวหน้าครัวเรือนเกษตรของไทยยังได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานในระดับต่ำกว่าหรือจบประถมศึกษาเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ยังพบว่า หัวหน้าครัวเรือนเกษตรส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการประกอบอาชีพการเกษตรเฉลี่ยอยู่ถึง 31.14 ปี และส่วนใหญ่เคยได้รับการอบรม/ศึกษาด้านการเกษตรจากแหล่งต่าง ๆ มาแล้ว ซึ่งมีจำนวนถึงร้อยละ 84.58 ของจำนวนครัวเรือนเกษตรที่สำรวจทั้งหมด มีเพียงร้อยละ 15.42 ที่ยังไม่เคยได้รับการอบรม/ศึกษาด้านการเกษตร (ตารางที่ 3.2)

ตารางที่ 3.2 ระดับการศึกษา ประสบการณ์ในการประกอบอาชีพการเกษตร การอบรม/การศึกษาด้านการเกษตรของหัวหน้าครัวเรือน

รายการ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน	428	100.00
ต่ำกว่าหรือจบประถมศึกษา	286	66.82
มัธยมศึกษาตอนต้น	51	11.92
มัธยมศึกษาตอนปลาย	63	14.72
อนุปริญญาหรือเทียบเท่า	15	3.50
อุดมศึกษาขึ้นไป	13	3.04
ประสบการณ์ในการประกอบอาชีพการเกษตรของหัวหน้าครัวเรือน (ปี)	31.14	
การอบรม/การศึกษาด้านการเกษตรของหัวหน้าครัวเรือน	428	100.00
เคยอบรม/ศึกษาด้านการเกษตร	362	84.58
ไม่เคยอบรม/ศึกษาด้านการเกษตร	66	15.42

ที่มา: จากการสำรวจ

3.1.3 ขนาดครัวเรือนและแรงงานของครัวเรือนเกษตร

เมื่อพิจารณาขนาดครัวเรือนและแรงงานของครัวเรือนเกษตร พบว่า ครัวเรือนเกษตรที่สำรวจมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนประมาณ 3 - 4 คนต่อครัวเรือน โดยเป็นสมาชิกที่เป็นเด็ก (อายุน้อยกว่า 15 ปี) จำนวน 0 - 1 คนต่อครัวเรือน สมาชิกในวัยแรงงาน (อายุ 15-64 ปี) จำนวน 2 - 3 คนต่อครัวเรือน ซึ่งสมาชิกวัยแรงงานสามารถทำงานทั้งในภาคเกษตรและเคลื่อนย้ายไปทำงานนอกภาคเกษตรได้ตลอดทั้งปี และสมาชิกที่เป็นผู้สูงอายุ (อายุมากกว่า 64 ปี) จำนวน 0 - 1 คนต่อครัวเรือน (ตารางที่ 3.3)

ตารางที่ 3.3 จำนวน และประเภทของสมาชิกในครัวเรือนเกษตร

รายการ	จำนวน (คนต่อครัวเรือน)
จำนวนสมาชิกในครัวเรือนเกษตร	3 - 4
จำนวนสมาชิกในครัวเรือนเกษตรตามโครงสร้างแรงงาน	
สมาชิกที่อายุน้อยกว่า 15 ปี	0 - 1
สมาชิกในวัยแรงงานอายุ 15-64 ปี	2 - 3
สมาชิกที่อายุมากกว่า 64 ปี	0 - 1

ที่มา: จากการสำรวจ

3.1.4 การถือครองที่ดินทางการเกษตรของครัวเรือนเกษตร

จากการสำรวจขนาดพื้นที่ถือครองทางการเกษตรของครัวเรือน ซึ่งประกอบไปด้วย ที่ดินเกษตรที่เป็นของตนเอง ที่ดินเกษตรเช่า ทำฟรี รวมไปถึงที่ดินที่รัฐจัดสรร พบว่า ครัวเรือนเกษตรที่สำรวจมีขนาดพื้นที่

ถือครองที่ใช้ในการเกษตรเฉลี่ยอยู่ที่ 21.26 ไร่ต่อครัวเรือน และเมื่อพิจารณาการครอบครองที่ดินทางการเกษตร พบว่า ครัวเรือนเกษตรถึงร้อยละ 82.48 ของครัวเรือนทั้งหมดที่สำรวจ มีที่ดินเกษตรที่เป็นของตนเอง มีเพียงร้อยละ 17.52 ที่ไม่มีที่ดินเกษตรเป็นของตนเอง โดยเป็นการทำการเกษตรบนพื้นที่ป่าสงวน หรือเป็นพื้นที่เช่า (ตาราง 3.4)

ตารางที่ 3.4 การถือครองที่ดินทางการเกษตรของครัวเรือนเกษตร

รายการ	จำนวน (ครัวเรือน)	ร้อยละ
การครอบครองที่ดินทางการเกษตร	428	100.00
มีที่ดินเกษตรเป็นของตนเอง	353	82.48
ไม่มีที่ดินเกษตรเป็นของตนเอง	75	17.52
ขนาดพื้นที่ถือครองทางการเกษตร (ไร่ต่อครัวเรือน)		21.26

ที่มา: จากการสำรวจ

3.1.5 การใช้เครื่องจักรกลและเทคโนโลยีเพื่อการทำเกษตร

ครัวเรือนเกษตรสามารถนำเครื่องจักรกลและเทคโนโลยีเพื่อการทำเกษตรมาใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตทางการเกษตรให้กับครัวเรือน โดยเครื่องจักรกลที่ใช้ในการทำเกษตร ได้แก่ รถแทรกเตอร์ เครื่องพรวนดิน รถ-เครื่องหยอด หรือรถ-เครื่องเกี่ยว ส่วนเทคโนโลยีแบบใหม่ที่ใช้ในการทำเกษตร ได้แก่ โดรน ระบบหยดน้ำพืช หรือแอปพลิเคชันทางการเกษตรต่าง ๆ ซึ่งจากการสำรวจครัวเรือนเกษตรตัวอย่าง พบว่า เกษตรกรร้อยละ 59.58 มีการใช้เครื่องจักรกลและเทคโนโลยีแบบใหม่ เพื่อประกอบการทำเกษตรในพื้นที่ (ตารางที่ 3.5)

ตารางที่ 3.5 การใช้เครื่องจักรกลและเทคโนโลยีเพื่อการทำเกษตร

การใช้เครื่องจักรกลและเทคโนโลยีเพื่อการทำเกษตร	จำนวน (ครัวเรือน)	ร้อยละ
ใช้เครื่องจักรกลและเทคโนโลยีแบบใหม่เพื่อการทำเกษตร	255	59.58
อื่น ๆ ได้แก่ แรงงานคน	173	40.42
รวม	438	100.00

ที่มา: จากการสำรวจ

3.2 ข้อมูลทางเศรษฐกิจของครัวเรือนเกษตร

3.2.1 รายได้-รายจ่ายทางการเกษตร

เมื่อพิจารณารายได้และรายจ่ายของครัวเรือนเกษตร พบว่า ครัวเรือนเกษตรที่สำรวจมีรายได้เงินสดทางการเกษตรเฉลี่ยอยู่ที่ 124,039.34 บาทต่อครัวเรือนต่อปี โดยเกือบทั้งหมดเป็นรายได้ที่มาจากการขายผลผลิตทางการเกษตร นอกจากนี้ ครัวเรือนเกษตรยังมีรายได้จากอาชีพนอกภาคเกษตร เช่น การรับจ้างทั่วไป การค้าขาย รวมถึงเป็นเจ้าของพื้นที่ท้องถิ่น โดยเฉลี่ย 130,467.52 บาทต่อครัวเรือนต่อปี สำหรับทางด้านรายจ่ายทางการเกษตร ครัวเรือนเกษตรที่สำรวจมีรายจ่ายเงินสดจากทำการเกษตรเฉลี่ยอยู่ที่ 44,509.82 บาท

ต่อครัวเรือนต่อปี ดังนั้น รายได้เงินสดสุทธิครัวเรือนเฉลี่ยของครัวเรือนอยู่ที่ 209,997.04 บาทต่อครัวเรือนต่อปี (ตารางที่ 3.6)

ตารางที่ 3.6 โครงสร้างรายได้-รายจ่ายทางการเกษตร

รายการ	บาทต่อครัวเรือน
(1) รายได้เงินสดทางการเกษตร [(1.1) + (1.2)]	124,039.34
(1.1) การขายผลผลิตทางการเกษตร	116,973.31
(1.2) การเกษตรอื่น ๆ ในฟาร์ม	7,066.03
(2) รายจ่ายเงินสดทางการเกษตร	44,509.82
(3) รายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตร [(1) – (2)]	79,529.52
(4) รายได้เงินสดนอกการเกษตร	130,467.52
(5) รายได้เงินสดสุทธิครัวเรือน [(3) + (4)]	209,997.04

ที่มา: จากการสำรวจ

3.2.2 การกักเงินของครัวเรือนเกษตร

ในรอบปีที่ผ่านมา ครัวเรือนเกษตรที่สำรวจได้มีการกักเงินเพื่อใช้ทั้งในและนอกการเกษตร ได้แก่ ค่าใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคและบริโภคในครัวเรือน และนำไปใช้หนี้เดิม เฉลี่ยอยู่ที่ร้อยละ 68.93 โดยมีมูลค่าการกักเงินอยู่ที่ 132,102.04 บาทต่อครัวเรือน ทั้งนี้พบว่า ครัวเรือนเกษตรได้นำเงินที่กักเงินมาไปใช้ในภาคเกษตรเพียงร้อยละ 34.31 (ตารางที่ 3.7)

ตารางที่ 3.7 การกักเงินของครัวเรือนเกษตร

รายการ	จำนวน (ครัวเรือน)	ร้อยละ
การกักเงินของครัวเรือนเกษตรในรอบปีที่ผ่านมา	438	100.00
ครัวเรือนเกษตรที่กักเงิน	295	68.93
ครัวเรือนเกษตรที่ไม่ได้กักเงิน	133	31.07
จำนวนเงินกักเงินในรอบปีที่ผ่านมา (บาทต่อครัวเรือน)	132,102.04	
ค่าเฉลี่ยร้อยละการใช้จ่ายเงินกักเพื่อการเกษตร		34.31

ที่มา: จากการสำรวจ

3.2.3 เหตุการณ์/ความไม่แน่นอนในรอบปีที่ผ่านมา

จากการสำรวจการประสบกับเหตุการณ์/ความไม่แน่นอนในรอบปีที่ผ่านมาของครัวเรือนเกษตร พบว่า มีครัวเรือนเกษตรได้ประสบกับภัยทางธรรมชาติ ได้แก่ ภัยแล้ง น้ำท่วม โรคระบาดในพืชและสัตว์ ร้อยละ 69.16 ทั้งนี้ ได้มีหน่วยงานเข้าไปให้ความช่วยเหลือในพื้นที่ แต่ยังคงพบว่า มีครัวเรือนเกษตรที่ไม่ได้รับความช่วยเหลือร้อยละ 48.36 นอกจากนี้ ได้เกิดเหตุการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ที่ส่งผลกระทบต่อหลายภาคส่วน ซึ่งมีครัวเรือนเกษตรได้ผลกระทบคิดเป็นร้อยละ 55.14 เนื่องจากเป็นนโยบายรัฐบาลในการให้

ความช่วยเหลือเกษตรกรจากสถานการณ์โควิด ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับเงินช่วยเหลือนี้ โดยครัวเรือนเกษตรกรได้รับการช่วยเหลือ ร้อยละ 70.33 ของครัวเรือนเกษตรกรทั้งหมดที่สำรวจ (ตารางที่ 3.8)

ตารางที่ 3.8 เหตุการณ์/ความไม่แน่นอนในรอบปีที่ผ่านมา

รายการ	จำนวน (ครัวเรือน)	ร้อยละ
ผลกระทบจากภัยธรรมชาติในรอบปีที่ผ่านมา	438	100.00
ครัวเรือนเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบ	296	69.16
ครัวเรือนเกษตรกรที่ไม่ได้รับผลกระทบ	132	30.84
การได้รับความช่วยเหลือเมื่อประสบกับภัยธรรมชาติในรอบปีที่ผ่านมา	438	100.00
ครัวเรือนเกษตรกรได้รับความช่วยเหลือ	221	51.64
ครัวเรือนเกษตรกรไม่ได้รับความช่วยเหลือ	207	48.36
ผลกระทบจากโรคโควิด-19	438	100.00
ครัวเรือนเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบ	236	55.14
ครัวเรือนเกษตรกรที่ไม่ได้รับผลกระทบ	192	44.86
ความช่วยเหลือจากผลกระทบโรคโควิด-19	438	100.00
ครัวเรือนเกษตรกรที่ได้รับการช่วยเหลือ	301	70.33
ครัวเรือนเกษตรกรที่ไม่ได้รับการช่วยเหลือ	127	29.67

ที่มา: จากการสำรวจ

บทที่ 4 ผลการศึกษา

การศึกษาแนวทางในการยกระดับรายได้ของครัวเรือนในภาคเกษตรที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา 2 ข้อ คือ (1) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรายได้ของครัวเรือนในภาคเกษตรที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน จากนั้นนำมาปัจจัยดังกล่าวมาอธิบายอิทธิพลต่อรายได้ของครัวเรือนในภาคเกษตร และนำมาเชื่อมโยงกับการหาแนวทางในการยกระดับรายได้ต่อไป (2) เพื่อศึกษาแนวทางในการยกระดับรายได้ของครัวเรือนในภาคเกษตรที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน โดยการประชุมกลุ่มย่อยเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อสรุปแนวทางในการยกระดับรายได้ของครัวเรือนเกษตรที่ยากจน ซึ่งนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความยากจน เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ และสามารถหลุดพ้นจากความยากจนได้

4.1 ผลการศึกษา

4.1.1 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรายได้ของครัวเรือนในภาคเกษตรที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน

ผลการศึกษาความสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระ (x) ที่มีอิทธิพลต่อรายได้ของครัวเรือนในภาคเกษตรที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน (Y) โดยใช้แบบจำลองถดถอยพหุคูณ ดังแสดงในตารางที่ 4.1 พบว่า ปัจจัยที่ทำให้รายได้ของครัวเรือนในภาคเกษตรเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ ขนาดพื้นที่ในการทำเกษตร การสามารถเข้าถึงเงินกู้ทางการเกษตร ร้อยละของการใช้เงินกู้นำใช้ในภาคเกษตร และรายได้จากอาชีพเสริมนอกภาคเกษตร ส่วนปัจจัยที่ทำให้รายได้ของครัวเรือนในภาคเกษตรลดลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ การประสบกับภัยธรรมชาติ โดยสามารถอธิบายผลการศึกษาได้ ดังนี้

ปัจจัยของเพศและอายุของหัวหน้าครัวเรือนไม่มีนัยสำคัญทางสถิติต่อรายได้ของครัวเรือน กล่าวคือ เพศและอายุของหัวหน้าครัวเรือนเกษตรไม่ส่งผลต่อรายได้ของครัวเรือน ซึ่งอาจมีสาเหตุมาจาก หัวหน้าครัวเรือนเกษตรส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตาม เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรจากสัมประสิทธิ์พบว่า สัมประสิทธิ์ของอายุของหัวหน้าครัวเรือนเป็นลบ แสดงว่า อายุของหัวหน้าครัวเรือนเกษตรที่มากขึ้น อาจส่งผลให้รายได้ครัวเรือนลดลง ส่วนสัมประสิทธิ์ของการมีหัวหน้าครัวเรือนเป็นเพศหญิงเป็นบวก อธิบายได้ว่า การมีหัวหน้าครัวเรือนเป็นเพศหญิงมีโอกาสที่รายได้สุทธิของครัวเรือนในภาคเกษตรจะเพิ่มขึ้น

ส่วนปัจจัยเรื่องประสบการณ์ในการประกอบอาชีพการเกษตรและการอบรม/การศึกษาด้านการเกษตรของหัวหน้าครัวเรือนไม่มีนัยสำคัญทางสถิติต่อรายได้ครัวเรือนเกษตรเช่นกัน ทั้งนี้อาจมีสาเหตุมาจากความเคยชินกับการทำเกษตรแบบเดิม แม้ว่าจะมีประสบการณ์และได้รับการอบรม/การศึกษาด้านการเกษตร แต่อาจไม่ได้นำมาประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์เท่าที่ควร อย่างไรก็ตาม เมื่อวิเคราะห์ทิศทางความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร พบว่า สัมประสิทธิ์ของประสบการณ์ในการประกอบอาชีพการเกษตรของหัวหน้าครัวเรือนเป็นลบ ซึ่งอธิบายได้ว่า หัวหน้าครัวเรือนที่มีประสบการณ์ในการทำเกษตรมากไม่ได้ส่งผลให้รายได้ของครัวเรือนเพิ่มขึ้น ส่วนสัมประสิทธิ์ของการอบรม/การศึกษาด้านการเกษตรของหัวหน้าครัวเรือนเป็นบวก แสดงให้เห็นว่า

การอบรม/การศึกษาด้านการเกษตรของหัวหน้าครัวเรือน ส่งผลให้รายได้สุทธิของครัวเรือนในภาคเกษตรเพิ่มขึ้น

ในส่วนของปัจจัยของขนาดพื้นที่ทำการเกษตร พบว่า ขนาดพื้นที่ทำการเกษตรที่เพิ่มขึ้นส่งผลให้รายได้ของครัวเรือนเพิ่มขึ้น (นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05) กล่าวคือ ขนาดพื้นที่ทำการเกษตรเปลี่ยนแปลงไป 1 ไร่ ทำให้รายได้ของครัวเรือนเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้น 5,041.49 บาท เนื่องจากการมีพื้นที่ในการทำเกษตรเพิ่มขึ้นย่อมส่งผลให้ได้ผลผลิตและรายได้เพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย อย่างไรก็ตาม จำนวนแรงงานด้านเกษตรในครัวเรือนไม่ส่งผลต่อรายได้ของครัวเรือนเกษตร ทั้งนี้อาจมีสาเหตุมาจากครัวเรือนเกษตรมีปัจจัยด้านการทำเกษตร เช่น พื้นที่ในการทำเกษตรในจำนวนเท่าเดิมแม้มีแรงงานเพิ่มขึ้น และการมีแรงงานเพิ่มขึ้นยังทำให้ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนสูงขึ้นอีกด้วย แต่เมื่อวิเคราะห์ทิศทางความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร พบว่า สัมประสิทธิ์ของแรงงานด้านการเกษตรในครัวเรือนเป็นลบ แสดงว่า จำนวนแรงงานในการทำเกษตรมาก กลับไม่ได้ส่งผลให้รายได้สุทธิของครัวเรือนในภาคเกษตรเพิ่มขึ้น การใช้เทคโนโลยีและเครื่องจักรกลแบบใหม่เพื่อการทำเกษตรไม่ส่งผลต่อรายได้ของครัวเรือนเกษตร ทั้งนี้อาจมีสาเหตุมาจาก เทคโนโลยีและเครื่องจักรกลแบบใหม่มีต้นทุนสูงและบางชนิดต้องใช้ความเชี่ยวชาญในการใช้งาน ทำให้การใช้เครื่องจักรและเทคโนโลยีของครัวเรือนเกษตรที่ยากจนอาจยังไม่มีประสิทธิภาพมากพอ ที่จะทำให้รายได้เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่เมื่อวิเคราะห์ทิศทางความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร พบว่า สัมประสิทธิ์ของการใช้เทคโนโลยีและเครื่องจักรกลแบบใหม่เพื่อการทำเกษตรเป็นบวก แสดงว่า หากครัวเรือนเกษตรมีการนำเทคโนโลยีและเครื่องจักรกลแบบใหม่มาใช้ในการทำเกษตร ส่งผลให้รายได้สุทธิของครัวเรือนในภาคเกษตรเพิ่มขึ้น

ด้านปัจจัยของการสามารถเข้าถึงเงินกู้ทางการเกษตร พบว่า ส่งผลให้รายได้ของครัวเรือนในภาคเกษตรเพิ่มขึ้น (นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05) โดยครัวเรือนที่สามารถเข้าถึงเงินกู้ทางการเกษตรได้ มีแนวโน้มที่ทำให้รายได้ของครัวเรือนเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้น 185,891.1 บาทต่อปี นอกจากนี้ยังพบว่า หากมีการนำเงินกู้ไปใช้ในการทำเกษตรเพิ่มขึ้นจะส่งผลให้รายได้ของครัวเรือนเพิ่มขึ้น (นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05) โดยนำเงินกู้ไปใช้ในภาคเกษตรเปลี่ยนแปลงร้อยละ 1 ทำให้รายได้ของครัวเรือนเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้น 2,484.247 บาทต่อปี เช่นเดียวกับ การมีรายได้จากอาชีพเสริมนอกภาคเกษตร โดยหากครัวเรือนมีรายได้จากอาชีพเสริมนอกภาคเกษตรมีแนวโน้มที่จะทำให้รายได้ครัวเรือนเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้น 125,597.7 บาทต่อปี (นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.1)

ส่วนปัจจัยเรื่องการประสบภัยธรรมชาติในปีที่ผ่านมา พบว่า ส่งผลให้รายได้ของครัวเรือนเกษตรลดลง (นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05) โดยครัวเรือนที่ประสบภัยธรรมชาติมีโอกาสทำให้รายได้ของครัวเรือนเปลี่ยนแปลงลดลง 137,087.6 บาทต่อปี อย่างไรก็ตาม การได้รับผลกระทบสถานการณ์โควิด-19 กลับไม่ส่งผลทางสถิติต่อรายได้ของครัวเรือน แต่เมื่อพิจารณาทิศทางความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร พบว่า ส่วนสัมประสิทธิ์ของเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์โควิด-19 เป็นลบ แสดงให้เห็นได้ว่าครัวเรือนเกษตรที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์โควิด-19 ทำให้รายได้ของครัวเรือนลดลง

ตารางที่ 4.1 ความสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระของแบบจำลองถดถอยพหุคูณที่มีอิทธิพลต่อรายได้สุทธิของครัวเรือนในภาคเกษตรที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน

ตัวแปร	สัมประสิทธิ์ ของตัวแปร	P> t
X ₁ = อายุของหัวหน้าครัวเรือน (ปี)	-1.606211	0.65
X ₂ = หัวหน้าครัวเรือน - เพศหญิง	33.5672	0.629
X ₃ = ประสบการณ์ในการประกอบอาชีพการเกษตร ของหัวหน้าครัวเรือน (ปี)	-2.253523	0.423
X ₄ = การอบรม/การศึกษาด้านการเกษตรของหัวหน้าครัวเรือน	118.0004	0.187
X ₅ = แรงงานด้านการเกษตรในครัวเรือน (คน)	-62.82496	0.153
X ₆ = ขนาดพื้นที่ในการทำการเกษตร (ไร่)	5.041489	0.001**
X ₇ = การใช้เทคโนโลยีและเครื่องจักรกลแบบใหม่ เพื่อการทำเกษตร	70.99593	0.343
X ₈ = การเข้าถึงเงินทุนทางการเกษตร	185.8911	0.007**
X ₉ = ร้อยละของการใช้เงินกู้ที่นำไปใช้ในภาคเกษตร	2.484247	0.009**
X ₁₀ = การทำอาชีพเสริมนอกภาคเกษตร	125.5977	0.074*
X ₁₁ = การประสพภัยธรรมชาติ	-137.0876	0.041**
X ₁₂ = การได้รับผลกระทบจากสถานการณ์โควิด-19	-14.83595	0.828
ค่าคงที่	128.8111	0.583

ที่มา: จากการคำนวณ

หมายเหตุ: *, **มีระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.1 และ 0.05 ตามลำดับ

4.1.2 ความคิดเห็นของเกษตรกรต่อปัจจัยที่มีผลต่อการยกระดับรายได้ของครัวเรือนในภาคเกษตร เพื่อเป็นข้อมูลประกอบในการหาแนวทางในการยกระดับรายได้ของครัวเรือนในภาคเกษตรที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน

1) ด้านการศึกษาและการอบรมด้านการเกษตร

การวัดความพึงพอใจด้านการศึกษาและการอบรมด้านการเกษตร เกษตรกรมีความพึงพอใจต่อความรู้/ประสบการณ์ที่ใช้ทำการเกษตรที่สามารถนำมาใช้ประกอบการทำการเกษตร รวมไปถึงการแก้ปัญหาทางการเกษตรที่เกิดขึ้นได้อยู่ในระดับมากหรือมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.69 โดยเกษตรกรส่วนใหญ่มีความรู้จากประสบการณ์ทำการเกษตรที่สะสมมาหลายปี ประกอบกับมีการแลกเปลี่ยนความรู้กับเกษตรกรในบ้านใกล้เรือนเคียงกันอีกด้วย ส่วนความรู้ด้านตลาดสินค้าเกษตร เพื่อมาใช้ประกอบในตัดสินใจผลิตและขายผลผลิตทางการเกษตร ความพึงพอใจอยู่ในระดับปานกลางหรือมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.39 จากการสำรวจพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ขายสินค้าให้กับแหล่งขายเดิมที่เคยใช้บริการ โดยไม่ได้ขยายตลาดหรือหาข้อมูลตลาดแหล่งอื่น ราคาสินค้าเกษตรยังคงถูกกำหนดจากราคาตลาดทั่วไป ทำให้รายได้ไม่แน่นอน ส่วนการรับข้อมูลข่าวสารด้านเกษตร เกษตรกรมีความคิดเห็นต่อความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุดหรือมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.25 ซึ่งแต่ละหมู่บ้านจะมีผู้นำชุมชนเป็นผู้ประชาสัมพันธ์ข่าวสารต่าง ๆ นอกจากนี้ การมีหน่วยงานมาอบรมให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการทำการเกษตร เกษตรกรมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากหรือมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.86 ซึ่งความรู้จากกการอบรมดังกล่าว เกษตรกรสามารถนำมาใช้ประโยชน์กับการทำเกษตรของตนได้ ดังตารางที่ 4.2

ตารางที่ 4.2 ค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็นของเกษตรกรด้านการศึกษาและการอบรมด้านการเกษตร

รายการ	ระดับความคิดเห็น					ค่าเฉลี่ย	แปลผล
	น้อยที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด		
1.ผู้นำชุมชนของท่านมีการกระจายข้อมูลข่าวสารด้านเกษตรที่รวดเร็วและเป็นประโยชน์	7 (1.64)	7 (1.64)	60 (14.02)	154 (35.98)	200 (46.73)	4.25	มากที่สุด
2.ความรู้ที่ใช้ทำการเกษตรของท่าน สามารถนำมาใช้ประกอบการทำการเกษตร รวมไปถึงการแก้ปัญหาทางการเกษตรที่เกิดขึ้นได้	8 (1.87)	18 (4.21)	161 (37.62)	154 (35.98)	87 (20.33)	3.69	มาก
3.ท่านมีความรู้ด้านตลาดสินค้าเกษตร เพื่อมาใช้ประกอบในตัดสินใจผลิตและขายผลผลิตทางการเกษตร	26 (6.07)	41 (9.58)	179 (41.82)	105 (24.53)	77 (17.99)	3.39	ปานกลาง
4.ในชุมชนของท่านมีหน่วยงานมาอบรม/ให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการทำการเกษตร	20 (4.67)	31 (7.24)	89 (20.79)	138 (32.24)	150 (35.05)	3.86	มาก

ที่มา: จากการสำรวจ

2) ด้านการทำเกษตรของครัวเรือนเกษตรกร

เกษตรกรมีความพึงพอใจต่อกรรมสิทธิ์ในการครอบครองที่ดินทำกินส่งผลต่อการทำการเกษตรอยู่ในระดับมากหรือมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.41 ทั้งนี้ เกษตรกรบางรายยังคงเช่าพื้นที่ทำการเกษตรเนื่องจากพื้นที่ทำเกษตรอยู่ในป่าสงวน ซึ่งอาจเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรไม่สามารถนำพื้นที่เกษตรดังกล่าวมาทำประโยชน์ได้เต็มที่ตามที่ต้องการ ในเรื่องแรงงานทางการเกษตร มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากหรือมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.50 โดยสามารถจ้างแรงงานในชุมชนมาทำการเกษตรในพื้นที่ของตนได้ ทำให้ปัญหาขาดแคลนแรงงานมีน้อย ส่วนปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ย อุปกรณ์ทางการเกษตร ฯลฯ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากหรือมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.96 โดยปัจจัยทางผลิตทางการเกษตร สามารถหาซื้อได้ทั่วไปในชุมชน ส่วนการใช้เทคโนโลยีแบบใหม่ในการทำเกษตร (เช่น แอปพลิเคชันทางการเกษตร โดรน ฯลฯ) เกษตรกรมีความพึงพอใจอยู่ในระดับน้อยหรือมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.49 เนื่องจากเกษตรกรยังคงใช้วิธีดั้งเดิมในการทำเกษตร ประกอบกับไม่ได้ศึกษาในเรื่องเทคโนโลยีเกษตรแบบใหม่มากนัก จึงทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ได้ใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ เพื่อการทำเกษตรเท่าที่ควร ดังแสดงในตารางที่ 4.3

ตารางที่ 4.3 ค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็นของเกษตรกรด้านการทำเกษตรของครัวเรือนเกษตรกร

รายการ	ระดับความคิดเห็น					ค่าเฉลี่ย	แปลผล
	น้อยที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด		
1.ความพึงพอใจต่อกรรมสิทธิ์ในการครอบครองที่ดินทำกินส่งผลต่อการทำการเกษตร	54 (12.62)	50 (11.68)	91 (21.26)	132 (30.84)	101 (23.60)	3.41	มาก
2.ในชุมชนของท่านมีแรงงานรับจ้างในการทำการเกษตร	21 (4.91)	70 (16.36)	110 (25.70)	127 (29.67)	100 (23.36)	3.50	มาก
3.ในชุมชนของท่าน มีแหล่งจำหน่ายปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ย อุปกรณ์ทางการเกษตร ฯลฯ	13 (3.04)	20 (4.67)	98 (22.90)	138 (32.24)	159 (37.15)	3.96	มาก
4.ท่านได้ใช้เทคโนโลยีแบบใหม่ในการทำเกษตร (เช่น แอปพลิเคชันทางการเกษตร โดรน ฯลฯ)	131 (30.61)	91 (21.26)	107 (25.00)	64 (14.95)	35 (8.18)	2.49	น้อย

ที่มา: จากการสำรวจ

3) ด้านรายได้อื่น ๆ และการกักเงิน

เกษตรกรมีความพึงพอใจเรื่องแหล่งกักเงินเพื่อมาลงทุนทำการเกษตรอยู่ในระดับมากหรือมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.02 โดยสามารถกักเงินจากแหล่งเงินทุนในชุมชนมาใช้ในภาคเกษตรได้ เช่น กองทุนหมู่บ้าน ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ ฯลฯ และในเรื่องความร่วมมือของคนในชุมชน พบว่า เกษตรกรมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุดหรือมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.24 เกษตรกรส่วนใหญ่ในชุมชนให้ความร่วมมือในการมีส่วนร่วมกับกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน โดยการเข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม/สหกรณ์/กองทุนต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ในการทำ

การเกษตรและการสร้างอาชีพเสริมจากผลิตภัณฑ์ของชุมชนเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือนเกษตรกร ดังแสดงในตารางที่ 4.4

ตารางที่ 4.4 ค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็นของเกษตรกรด้านรายได้อื่น ๆ และการกู้ยืมเงิน

รายการ	ระดับความคิดเห็น					ค่าเฉลี่ย	แปลผล
	น้อยที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด		
1.ในชุมชนของท่าน สามารถเข้าถึงแหล่งกู้ยืมเงินเพื่อมาลงทุนทำการเกษตร	9 (2.10)	21 (4.91)	90 (21.02)	140 (32.71)	168 (39.25)	4.02	มาก
2.ความร่วมมือของคนในชุมชนเพื่อการเป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มอาชีพ แปรรูป วิสาหกิจชุมชน สหกรณ์ ฯลฯ	2 (0.47)	14 (3.27)	59 (13.79)	157 (36.68)	196 (45.79)	4.24	มากที่สุด

ที่มา: จากการสำรวจ

4) ด้านเหตุการณ์/ความไม่แน่นอนในรอบปีที่ผ่านมา

เกษตรกรมีความพึงพอใจต่อการให้ความช่วยเหลือจากภาครัฐ หากเกิดผลผลิตเสียหายจากภัยธรรมชาติอยู่ในระดับปานกลางหรือมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.38 โดยเกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงต้องช่วยเหลือตนเองเป็นหลักหากความเสียหายเกิดขึ้น เพราะความช่วยเหลือจากภาครัฐยังคงไม่เพียงพอ ส่วนในเรื่องการจัดการแก้ไขปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในพื้นที่ทำการเกษตร เกษตรกรมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากหรือมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.67 เกษตรกรมองว่า ปัญหาเหล่านั้นยังมีไม่มาก และไม่ได้ส่งผลต่อผลผลิตทางการเกษตรมากนัก เป็นปัญหาที่สามารถแก้ไขได้ ดังแสดงในตารางที่ 4.5

ตารางที่ 4.5 ค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็นของเกษตรกรด้านเหตุการณ์/ความไม่แน่นอนในรอบปีที่ผ่านมา

รายการ	ระดับความคิดเห็น					ค่าเฉลี่ย	แปลผล
	น้อยที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด		
1.ความพึงพอใจในการจัดการให้ความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่าง ๆ หากเกิดผลผลิตเสียหายจากภัยธรรมชาติ	42 (9.81)	42 (9.81)	137 (32.01)	124 (28.97)	83 (19.39)	3.38	ปานกลาง
2.การจัดการแก้ไขปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในพื้นที่ทำการเกษตร เช่น ดินเสีย น้ำเน่าเสีย	32 (7.48)	29 (6.78)	102 (23.83)	151 (35.28)	114 (26.64)	3.67	มาก

ที่มา: จากการสำรวจ

4.1.3 แนวทางการยกระดับรายได้ของครัวเรือนในภาคเกษตรที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน

จากการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรายได้ของครัวเรือนในภาคเกษตรที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน นำไปสู่การประชุมกลุ่มย่อยกับกลุ่มหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มเกษตรกร Smart Farmer ในพื้นที่ โดยอาศัยประเด็นคำถามด้านต่าง ๆ ในการประชุมกลุ่มย่อย เพื่อให้ทราบถึงปัญหาพร้อมทั้งความต้องการที่แท้จริงของครัวเรือนเกษตรกร ตลอดจนแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เหมาะสมในแต่ละพื้นที่ และหาข้อเสนอแนะแนวทางในการยกระดับรายได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเกษตรกรที่มีรายได้ต่ำสุด โดยการประชุมกลุ่มย่อยดำเนินการโดยส่วนวิจัยเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนและประกันภัยสินค้าเกษตร โดยแบ่งกลุ่มเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีการจัดประชุมกลุ่มย่อยทั้ง 4 ภาคผ่านโปรแกรม Zoom Meetings และกลุ่มเกษตรกร Smart Farmer โดยการตอบแบบสอบถามทั้ง 4 ภาค โดยผลการประชุมกลุ่มย่อยในภาพรวมระดับประเทศสรุปได้ ดังนี้

1) กลุ่มหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1.1) ความคิดเห็นและแนวทางแก้ไขประเด็นด้านการศึกษาและการอบรมด้านการเกษตร

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีความคิดเห็นว่า เกษตรกรมีความคุ้นชินกับการทำเกษตรที่เคยทำมาเป็นเวลานาน เมื่อได้รับคำแนะนำจากการอบรมการเกษตรจึงทำให้ไม่กล้าปรับเปลี่ยนในการทำเกษตรของตน และขาดเครือข่ายด้านการผลิต การแปรรูปและการตลาด นอกจากนี้ยังพบว่า เกษตรกรยังขาดความรู้ในเชิงเทคนิครายละเอียดและองค์ประกอบต่าง ๆ ในการทำเกษตร สำหรับแนวทางในแก้ไขปัญหาคือต้องเริ่มจากการปรับแนวคิดของเกษตรกร ส่งเสริมให้เกษตรกรมีความสนใจและเข้าถึงสื่อการเรียนรู้ต่าง ๆ โดยภาครัฐให้ผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญไปอบรมอย่างสม่ำเสมอ มีการจัดทำแปลงเรียนรู้และสาธิตเป็นตัวอย่าง รวมไปถึงการให้ความรู้เรื่องการสร้างเครือข่ายเพื่อให้เกษตรกรนำไปต่อยอดได้ (ตารางที่ 4.6)

ตารางที่ 4.6 ความคิดเห็นและแนวทางแก้ไขประเด็นด้านการศึกษาและการอบรมด้านการเกษตรของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ประเด็น	ความคิดเห็น	แนวทางแก้ไขปัญหา
ด้านการศึกษาและการอบรมด้านการเกษตร	1.เกษตรกรคุ้นชินกับการทำเกษตรที่เคยทำมาเป็นเวลานาน	1.ส่งเสริมให้เกษตรกรสนใจและเข้าถึงสื่อการเรียนรู้ที่ส่งผลให้เกษตรกรมีความรู้ที่หลากหลาย 2.ส่งเสริมให้เกษตรกรปรับแนวคิดในการทำการเกษตร
	2.เกษตรกรไม่กล้าปรับเปลี่ยนเพราะไม่แน่ใจในผลลัพธ์	1.สร้างแปลงสาธิต ให้มีความรู้ความเข้าใจและนำไปใช้อย่างถูกวิธี 2.ส่งเสริมเกษตรกรที่พร้อมจะปรับเปลี่ยนให้ประสบความสำเร็จ เพื่อเป็นตัวอย่างแก่กลุ่มที่ยังไม่มีความพร้อม

ตารางที่ 4.6 ความคิดเห็นและแนวทางแก้ไขประเด็นด้านการศึกษาและการอบรมด้านการเกษตรของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (ต่อ)

ประเด็น	ความคิดเห็น	แนวทางแก้ไขปัญหา
ด้านการศึกษา และการอบรม ด้านการเกษตร	3.เกษตรกรขาดเครือข่ายด้านการผลิต การแปรรูปและการตลาด	1.มีการอบรมให้ความรู้เรื่องการสร้างเครือข่ายเพื่อให้เกษตรกรนำไปต่อยอดได้ 2.ภาครัฐสนับสนุนการสร้างเครือข่ายให้เกษตรกรเข้าร่วม
	4.เกษตรกรขาดความรู้ในเชิงเทคนิครายละเอียด องค์ประกอบต่าง ๆ ในการทำเกษตร	1.หน่วยงานในพื้นที่ต้องเพิ่มการอบรมถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจเรื่องการทำเกษตรที่ถูกต้องและเหมาะสม 2.ให้นักวิชาการหรือผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญให้ความรู้ อย่างสม่ำเสมอ 3.เกษตรกรต้องมีการแลกเปลี่ยนความรู้ให้แกกันและกัน

ที่มา: จากการสำรวจ

1.2) ความคิดเห็นและแนวทางแก้ไขประเด็นด้านการทำเกษตรของครัวเรือนเกษตรกร

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีความคิดเห็นเห็นว่า เกษตรกรที่มีรายได้น้อยยังมีพื้นที่ทำการเกษตรไม่พอเพียง ส่วนปัจจัยในการทำการเกษตร เช่น ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง มีราคาสูง ส่วนแรงงานในภาคเกษตรกำลังขาดแคลน นอกจากนี้เครื่องจักรกล/เทคโนโลยีใหม่ๆ ยังไม่ถูกนำมาใช้ในการทำเกษตร เนื่องจากเกษตรกรยังขาดความรู้ รวมไปถึงราคาเครื่องจักรกล/เทคโนโลยีมีราคาสูง ในเรื่องแหล่งน้ำในการทำเกษตรยังมีปัญหาการเข้าถึงแหล่งน้ำ และมีการบริหารจัดการน้ำไม่ดี สำหรับแนวทางในการแก้ไข เรื่องพื้นที่ทำการเกษตร หน่วยงานที่เกี่ยวข้องแนะนำให้เกษตรกรที่มีพื้นที่ทำการเกษตรไม่มาก ให้เน้นการผลิตที่ทำให้ผลผลิตต่อไร่เพิ่มขึ้น ทำการเกษตรแบบผสมผสาน โดยใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และแนะนำให้ปลูกพืชที่มีความเหมาะสมกับพื้นที่

ส่วนปัจจัยในการทำการเกษตรที่มีราคาสูง แนะนำให้สร้างความเข้าใจกับเกษตรกรให้พึ่งพาตนเองโดย ผลิตปุ๋ยหมัก น้ำหมัก สารไล่แมลง และการเก็บเมล็ดพันธุ์พืชใช้เอง โดยมีการวางแผนการผลิตเพื่อลดต้นทุนการผลิต มีคำแนะนำให้เกษตรกรรวมกลุ่มกันซื้อปัจจัยทางการเกษตร เพื่อให้สามารถเพิ่มอำนาจต่อรองและได้ต้นทุนปัจจัยการผลิตในราคาที่ถูกลง เรื่องแรงงานในภาคเกษตรที่ขาดแคลนให้ภาครัฐสนับสนุนการเข้าเป็นสมาชิกโครงการ new gen รักบ้านเกิด เพื่อลดปัญหาการขาดแคลนแรงงานและสนับสนุนการฝึกอบรมคนด้อยค่า เพื่อจูงใจและให้คนทำอาชีพเกษตร ส่วนการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีใหม่ๆ ในการทำเกษตร ควรมีการส่งเสริมการทำเกษตร 4.0 อย่างจริงจังจากภาครัฐ และจูงใจให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนแนวความคิดเกษตรกรดั้งเดิมมาสู่เกษตรกรยุคใหม่ได้ด้วยการปฏิบัติจริงในพื้นที่ให้เห็น นอกจากนี้ ภาครัฐควรส่งเสริมการใช้แพลตฟอร์มด้านการตลาดออนไลน์เพื่อให้ผู้ผลิตและผู้บริโภคมีโอกาสทางธุรกิจเพิ่มขึ้น ในเรื่องน้ำในการทำเกษตรแนะนำให้เกษตรกรเข้าร่วมโครงการที่เกี่ยวข้องเพื่อให้มีน้ำใช้เพียงพอ ส่วนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรขอรับงบประมาณเพื่อจัดทำแหล่งน้ำขนาดใหญ่ มีการพัฒนาเทคโนโลยีการเกษตร ให้สามารถใช้ที่ดิน

และนำร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ และสนับสนุนให้มีแหล่งน้ำผ่านการร่วมโครงการสินเชื่อเพื่อพัฒนาแหล่งน้ำ (ตารางที่ 4.7)

ตารางที่ 4.7 ความคิดเห็นและแนวทางแก้ไขประเด็นด้านการทำเกษตรของครัวเรือนเกษตรกรของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ประเด็น	ความคิดเห็น	แนวทางแก้ไขปัญหา
ด้านการทำเกษตรของครัวเรือนเกษตรกร	1.เกษตรกรที่มีรายได้น้อยไม่มีพื้นที่ทำการเกษตรเป็นของตนเอง/พื้นที่ทำการเกษตรไม่พอเพียง	1.เน้นการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ให้เกิดผลผลิตต่อไร่เพิ่มขึ้น ใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด 2.แนะนำให้เกษตรกรปลูกพืชที่มีความเหมาะสมกับพื้นที่ เช่น ในที่แล้งให้ปลูกพืชที่ใช้น้ำน้อย ส่งเสริมปลูกพืชระยะสั้น เพื่อเพิ่มรายได้ 3.ส่งเสริมและสนับสนุนให้ทำการเกษตรแบบผสมผสาน
	2.ปัจจัยในการทำการเกษตรมีราคาสูง	1.แนะนำให้ทำการเกษตรแบบประณีต มีการวางแผนการผลิตเพื่อลดต้นทุนการผลิต 2.ให้เกษตรกรรวมกลุ่มกัน จัดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชน เพื่อเพิ่มอำนาจต่อรองและได้ต้นทุนปัจจัยการผลิตในราคาที่ถูกลง 3.สร้างความเข้าใจกับเกษตรกรให้พึ่งพาตนเองโดย ผลิตปุ๋ยหมัก สารไล่แมลง ใช้ในครัวเรือน 4.ควรสนับสนุนการใช้ปุ๋ยตามค่าวิเคราะห์ดิน
	3.ทัศนคติของแรงงานรุ่นใหม่ เห็นว่าอาชีพเกษตรกรเป็นอาชีพที่งานหนัก รายได้ไม่แน่นอน	1.สนับสนุนการเข้าเป็นสมาชิกโครงการ new gen รักบ้านเกิด เพื่อลดปัญหาการขาดแคลนแรงงาน 2.สนับสนุนการกู้ผ่านโครงการกองทุนดอกเบี้ยต่ำ เพื่อจูงใจและให้คนทำอาชีพเกษตร
	4.ขาดความรู้ในการใช้เครื่องจักรกล/เทคโนโลยีในการทำการเกษตร	1.ส่งเสริมการทำเกษตร 4.0 ให้มีการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีใหม่ๆ ในการทำการเกษตร 2.ปรับเปลี่ยนแนวความคิดเกษตรกรดั้งเดิมมาสู่เกษตรกรยุคใหม่ได้ด้วยการปฏิบัติจริงในพื้นที่ให้เห็น 3.ควรส่งเสริมการใช้แพลตฟอร์มด้านการตลาดออนไลน์ เพื่อให้ผู้ผลิตและผู้บริโภคมีโอกาสทางธุรกิจเพิ่มขึ้น

ตารางที่ 4.7 ความคิดเห็นและแนวทางแก้ไขประเด็นด้านการทำเกษตรของครัวเรือนเกษตรของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (ต่อ)

ประเด็น	ความคิดเห็น	แนวทางแก้ไขปัญหา
ด้านการทำเกษตรของครัวเรือนเกษตร	5.ปัญหาการเข้าถึงแหล่งน้ำ มีการบริหารจัดการน้ำไม่ดี	1.ให้เกษตรกรเข้าถึงแหล่งน้ำผ่านการเข้าร่วมโครงการที่เกี่ยวข้อง 2.ขอรับงบประมาณเพื่อจัดทำแหล่งน้ำขนาดใหญ่ 3.พัฒนาเทคโนโลยีการเกษตร ให้สามารถใช้ที่ดินและน้ำร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ มีการกักเก็บน้ำให้มีประสิทธิภาพ 4.สนับสนุนให้มีแหล่งน้ำ ผ่านโครงการสินเชื่อเพื่อพัฒนาแหล่งน้ำ

ที่มา: จากการสำรวจ

1.3) ความคิดเห็นและแนวทางแก้ไขประเด็นด้านรายได้อื่น ๆ และการกู้ยืมเงิน

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีความคิดเห็นว่า การรวมกลุ่มเพื่อทำอาชีพเสริมในชุมชนยังมีความล้มเหลว เนื่องจากเกษตรกรยังไม่เข้าใจแนวคิดเรื่องการรวมกลุ่ม ไม่มีความมั่นใจว่าเข้าร่วมกลุ่มจะได้ประโยชน์ และมองว่าการก่อตั้งกลุ่มอาจเกิดจากผู้หวังผลในการนำกลุ่มไปหาผลประโยชน์ส่วนตัว มีคำแนะนำให้ภาครัฐต้องสนับสนุนให้เกษตรกรเกิดการรวมกลุ่มที่มีการควบคุมส่งเสริมและติดตาม สร้างความเข้าใจในเรื่องการบริหารองค์กรแบบกลุ่มสนับสนุนให้เกษตรกรเห็นความสำคัญของการรวมกลุ่มที่สามารถแก้ปัญหา ราคา และตลาดได้ นอกจากนี้การหารายได้เสริมให้ทำจากการแปรรูปสินค้าเกษตร โดยให้ภาคเอกชนเข้ามาร่วมในเครือข่ายการรวมกลุ่มเพื่อรองรับผลผลิตออกสู่ตลาด

ส่วนการกู้ยืมเงิน เกษตรกรส่วนมากกู้เงินมาเพื่อใช้จ่ายในการทำเกษตรควบคู่ไปกับการใช้จ่ายในครัวเรือน ในบางครั้งเกิดผลผลิตเสียหายไม่ได้ตามความคาดหวังส่งผลให้ขาดทุนและไม่พอใช้หนี้ มีการไปกู้มาเพิ่ม ก่อให้เกิดหนี้สะสมได้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้แนะนำให้เกษตรกรวิเคราะห์พฤติกรรมการเงินจากรายได้-รายจ่าย แล้วหาทางเพิ่มรายได้ และลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นลง ทั้งนี้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีหน้าที่ช่วยเกษตรกรในการปรับปรุงโครงสร้างหนี้ ขยายระยะเวลาการคืนหนี้ ลดดอกเบี้ย และให้การกู้แบบปลอดดอกเบี้ย (ตารางที่ 4.8)

ตารางที่ 4.8 ความคิดเห็นและแนวทางแก้ไขประเด็นด้านรายได้อื่น ๆ และการกักเงินของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ประเด็น	ความคิดเห็น	แนวทางแก้ไขปัญหา
ด้านรายได้อื่น ๆ และการกักเงิน	<p>1.การรวมกลุ่มเพื่อทำอาชีพเสริมในชุมชนยังมีความล้มเหลว</p> <p>2.เกษตรกรยังไม่เข้าใจแนวคิดเรื่องการรวมกลุ่ม และมีอุปสรรคส่วนตัวในการเข้าร่วม</p> <p>3.เกษตรกรไม่มีความมั่นใจว่าเข้าร่วมกลุ่มแล้วจะแก้ปัญหาของตนเองได้</p> <p>4.การก่อตั้งกลุ่มอาจเกิดจากการจัดตั้งจากภาครัฐหรือเกิดจากผู้หวังผลในการนำกลุ่มไปหาผลประโยชน์ส่วนตัวจึงไม่สมัครเข้าร่วมกลุ่ม</p> <p>5.เกษตรกรไม่สามารถเข้าสู่วงจรธุรกิจอาหารแปรรูปได้เนื่องจากรัฐบาลออกกฎหมายเอื้อนายทุน</p>	<p>1.ให้มีระบบการบริหารจัดการที่ดี มีการควบคุมส่งเสริมและติดตาม สร้างความเข้าใจในเรื่องการบริหารองค์กรแบบกลุ่ม</p> <p>2.ภาครัฐต้องสนับสนุนให้เกษตรกรเกิดการรวมกลุ่ม เพราะทำให้ผลผลิตไม่กระจุกกระจาย เป็นการลดค่าใช้จ่ายในการดำเนินการต่าง ๆ</p> <p>3.สนับสนุนให้เกษตรกรเห็นความสำคัญของการรวมกลุ่มที่สามารถแก้ปัญหา ราคา และตลาดได้</p> <p>4.แนะนำให้เกษตรกรสร้างรายได้เสริมจากการแปรรูปสินค้าเกษตร การท่องเที่ยวในพื้นที่ ฯลฯ</p> <p>5.ให้ภาคเอกชนเข้ามาร่วมในเครือข่ายการรวมกลุ่มเพื่อรองรับผลผลิตออกสู่ตลาด</p> <p>6.สนับสนุนดอกเบี้ยต่ำเพื่อการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตและการจัดจำหน่าย เพื่อจูงใจให้เกษตรกรเข้าร่วมการผลิตสินค้าใหม่ๆ</p>
	<p>1.เกษตรกรกู้เงินเพื่อการศึกษาให้ลูก ซื้อมอเตอร์ โทรศัพท เครื่องใช้อื่นๆ</p> <p>2.เกษตรกรมีหนี้ที่เกิดจากภาระผูกพันหรือจากญาติพี่น้อง</p> <p>3.ผลผลิตเสียหายจากภัยธรรมชาติทำให้ขาดทุน ไม่พอใช้หนี้</p>	<p>1.แนะนำให้เกษตรกรวิเคราะห์รายได้-รายจ่ายของตนเองหาทางเพิ่มรายได้ และลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น</p> <p>2.ทำการปรับปรุงโครงสร้างหนี้ ขยายระยะเวลาการคืนหนี้ ลดดอกเบี้ย ปลอดดอกเบี้ย เพื่อให้เกษตรกรได้ฟื้นตัว</p>

ที่มา: จากการสำรวจ

1.4) ความคิดเห็นและแนวทางแก้ไขประเด็นด้านเหตุการณ์/ความไม่แน่นอนที่ส่งผลกระทบต่อ การทำการเกษตรของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีความคิดเห็นว่า โรคระบาดโควิด-19 ในรอบปีที่ผ่านมา ส่งผลให้มีแรงงานจำนวนหนึ่งได้รับผลกระทบจึงกลับบ้านเกิดและแรงงานเคลื่อนย้ายไปทำงานภาคเกษตรมากขึ้น ซึ่งเห็นตรงกันว่าควรมีการสนับสนุนให้แรงงานดังกล่าวเข้าร่วมโครงการทำเกษตรในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อชักจูงให้หันมาทำการเกษตรเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ ควรส่งเสริมการทำเกษตรที่สามารถเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้อย่างพอเพียงและยั่งยืน ส่วนเหตุการณ์ที่เกิดจากภัยทางธรรมชาติได้แก่ ภัยแล้ง ซึ่งสนับสนุนให้มีการประสานให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยเหลือ เช่น ทำฝนหลวง และแหล่งน้ำต่าง ๆ เพื่อให้มีน้ำใช้เพียงพอในช่วงหน้าแล้ง (ตารางที่ 4.9)

ตารางที่ 4.9 ความคิดเห็นและแนวทางแก้ไขประเด็นด้านเหตุการณ์/ความไม่แน่นอนที่ส่งผลต่อการทำ การเกษตร ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ประเด็น	ความคิดเห็น	แนวทางแก้ไขปัญหา
ด้านเหตุการณ์/ความไม่แน่นอนที่ส่งผลต่อการทำการเกษตร	1.โรคระบาด ทำให้แรงงานเคลื่อนย้ายไปภาคเกษตรมากขึ้น	1.สนับสนุนการเข้าร่วมโครงการทำเกษตรในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้มีแรงงานหันมาทำการเกษตรเพิ่มมากขึ้น 2.ส่งเสริมการทำเกษตรที่สามารถเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้อย่างพอเพียงและยั่งยืน
	2.ปัญหาภัยแล้ง	1.ประสานให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทำฝนหลวงและทำแหล่งน้ำขนาดใหญ่เพื่อให้มีน้ำใช้ในชวงหน้าแล้ง 2.ทำโครงการกักเก็บน้ำฝนถึงใช้ฝายชะลอน้ำ เพื่อเก็บน้ำในฤดูฝนมาใช้ในฤดูแล้ง 3.ส่งเสริมการทำประกันภัยสินค้าเกษตร

ที่มา: จากการสำรวจ

2) กลุ่มเกษตรกร Smart Farmer

2.1) ความคิดเห็นและแนวทางแก้ไขประเด็นด้านการศึกษาและการอบรมด้านการเกษตร ของกลุ่มเกษตรกร Smart Farmer

ข้อมูลจากกลุ่มเกษตรกร Smart Farmer พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับการอบรมด้านการเกษตรแล้วไม่ได้การนำความรู้ไปต่อยอด ไม่ให้ความร่วมมือ และยึดติดกับการทำการเกษตรแบบเดิม แม้ได้รับการอบรมแล้วก็ยังขาดเงินทุนในการต่อยอด เกษตรกรบางรายที่เข้าอบรมต้องเสียโอกาสในการหารายได้ รวมไปถึงบางโครงการไม่สามารถนำมาใช้ได้จริง เนื่องจากความแตกต่างทางด้านสภาพพื้นที่หรือแหล่งน้ำ

สำหรับแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้เสนอให้มีการอบรมการเกษตรแนวใหม่ที่ได้ผลดีแก่เกษตรกรและทำตัวอย่างให้เกษตรกรเห็นจริง เพื่อให้เกษตรกรเห็นตัวอย่างแล้วนำไปปรับเปลี่ยนวิธีการของตนเอง และควรจัดอบรมให้ความรู้เรื่องการเกษตรในหลายด้าน เพื่อให้เกษตรกรสามารถเรียนรู้ได้ครบวงจร

โดยมีหน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาคอยเป็นที่ปรึกษาให้คำปรึกษาและสนับสนุนปัจจัยต่าง ๆ ให้กับเกษตรกร รวมถึงสร้างแรงจูงใจที่เป็นรูปธรรมให้กับเกษตรกรและส่งเสริมการนำความรู้จากการอบรมมาประยุกต์ใช้ในการเพิ่มรายได้ ทั้งนี้ ภาครัฐควรคัดเลือกการอบรมที่ตรงกับปัญหาในแต่ละพื้นที่เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาได้จริง (ตารางที่ 4.10)

ตารางที่ 4.10 ความคิดเห็นและแนวทางแก้ไขประเด็นด้านการศึกษและการอบรมด้านการเกษตรของกลุ่มเกษตรกร Smart Farmer

ประเด็น	ความคิดเห็น	แนวทางแก้ไขปัญหา
ด้านการศึกษและการอบรมด้านการเกษตร	1.เกษตรกรอบรมแล้วไม่ได้นำความรู้ไปต่อยอด ไม่ให้ความร่วมมือ และยึดติดกับการทำการเกษตรแบบเดิม	1.ให้ความรู้การทำการเกษตรแนวใหม่ที่ได้ผลดีแก่เกษตรกร และทำตัวอย่างให้เกษตรกรเห็นจริง เพื่อให้เกษตรกรเห็นตัวอย่างแล้วนำไปปรับเปลี่ยนวิธีการของตนเอง 2. จัดอบรมให้ความรู้เรื่องการเกษตรในหลายด้านเพื่อเป็นทิศทางเดียวกัน นำความความคิดเห็นต่าง ๆ มาปรับเพื่อช่วยเหลือเกษตรกร 3.จัดอบรมให้ความรู้ทั้งระบบการผลิต เพื่อให้เกษตรกรสามารถเรียนรู้ได้ครบวงจร โดยมีหน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาคอยเป็นที่ปรึกษาให้คำปรึกษา
	2.เกษตรกรเสียโอกาสในการหารายได้จากกรมฯ เข้าร่วมโครงการฝึกอบรมต่าง ๆ ของหน่วยงานภาครัฐ	1.ในการอบรม ควรเลือกเกษตรกรที่สนใจ และพร้อมที่จะนำความรู้ไปบริหารจัดการในฟาร์มของตนเองอย่างจริงจัง 2.ส่งเสริมการนำความรู้จากการอบรมมาประยุกต์ใช้ในการเพิ่มรายได้
	3.เกษตรกรได้รับการอบรมแต่ขาดเงินทุนในการต่อยอด	1.สนับสนุนปัจจัยต่าง ๆ ให้กับเกษตรกร รวมถึงสร้างแรงจูงใจที่เป็นรูปธรรมให้กับเกษตรกร
	4.การอบรมขาดความต่อเนื่องและบางโครงการไม่สามารถนำมาใช้ได้จริง เนื่องจากความแตกต่างทางด้านสภาพพื้นที่ หรือแหล่งน้ำ	1.ภาครัฐควรส่งเสริมการอบรมที่ตรงกับปัญหาในแต่ละพื้นที่ โดยเน้นในภาคปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี

ที่มา: จากการสำรวจ

2.2) ความคิดเห็นและแนวทางแก้ไขประเด็นด้านการทำเกษตรของครัวเรือนเกษตรกรของกลุ่มเกษตรกร Smart Farmer

ข้อมูลจากกลุ่มเกษตรกร Smart Farmer พบว่า พื้นที่ทำการเกษตรบางแห่ง มีดินที่ไม่มีคุณภาพเนื่องมาจากการใช้สารเคมีสะสมในดินมานาน แนะนำให้ปรับสภาพของดินให้มีความสมบูรณ์โดยการปลูกปอเทือง และใช้ปุ๋ยพืชสด โดยในการทำการเกษตรนั้นเกษตรกรยังคงพึ่งพาสภาพอากาศตามฤดูกาลทาง

ธรรมชาติที่มีความไม่แน่นอนสูงในการทำเกษตร ทำให้รายได้มีความไม่แน่นอน เกษตรกรบางรายปลูกพืชเชิงเดี่ยว จึงแนะนำให้เกษตรกรควรวางแผนการผลิตให้เหมาะสมกับพื้นที่เกษตรและหันมาปลูกพืชหมุนเวียนที่มีอายุการผลิตสั้นเพื่อให้มีผลผลิตจำหน่ายได้ตลอดปี

ส่วนปัจจัยในการทำการเกษตรได้แก่ ปุ๋ย ยา พบว่า เกษตรกรยังคงใช้สารเคมี ซึ่งมีราคาแพง ส่งผลให้ต้นทุนการผลิตสูงตามไปด้วย มีคำแนะนำให้ลดต้นทุนในการซื้อปัจจัยการผลิตโดยการนำวัสดุที่มีในครัวเรือนมาผลิตใช้เอง เช่น ปุ๋ยหมัก สารกำจัดศัตรูพืช หรือให้รวมกลุ่มกันผลิตและซื้อปัจจัยการผลิต เพื่อลดค่าใช้จ่ายด้านการขนส่ง และการต่อรองราคากับพ่อค้า ส่วนภาครัฐควรกำกับดูแลการจำหน่ายปัจจัยการผลิตให้มีราคาที่เหมาะสม

เรื่องการใช้เครื่องจักรและเทคโนโลยีในการทำเกษตรพบว่า เกษตรกรไม่มีเงินทุนในการซื้อเครื่องจักรและเทคโนโลยีที่มีราคาสูง สภาพพื้นที่บางแห่งไม่เอื้ออำนวยต่อการใช้เครื่องจักร และยังคงขาดองค์ความรู้ในการใช้เทคโนโลยีรวมถึงการจัดการเทคโนโลยีหากเกิดการชำรุด ดังนั้น ภาครัฐควรสนับสนุนให้เกษตรกรเข้าถึงเครื่องจักรกลทางการเกษตรในต้นทุนที่ถูกลงและทำแปลงสาธิตเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีในการผลิต รวมถึงบอกรายละเอียดความคุ้มค่าและความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น

สำหรับปัญหาตลาดขายสินค้าเกษตร พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ยังขาดความรู้เรื่องการตลาดในการจำหน่ายสินค้าเกษตร ควรสนับสนุนให้ความรู้และช่วยเหลือประชาสัมพันธ์ขายสินค้าในหลายช่องทาง เพื่อให้สินค้าเกษตรในพื้นที่เป็นที่รู้จักและสามารถขายสินค้าเกษตรได้ (ตารางที่ 4.11)

ตารางที่ 4.11 ความคิดเห็นและแนวทางแก้ไขประเด็นด้านการทำเกษตรของครัวเรือนเกษตรกรของกลุ่มเกษตรกร Smart Farmer

ประเด็น	ความคิดเห็น	แนวทางแก้ไขปัญหา
ด้านการทำเกษตรของครัวเรือนเกษตรกร	1.ดินที่ทำการเกษตรไม่มีคุณภาพ 2.เกษตรกรยังพึ่งพาสภาพอากาศตามฤดูกาลทางธรรมชาติที่มีความไม่แน่นอนสูงในการทำเกษตร 3.เกษตรกรปลูกพืชเชิงเดี่ยว ทำให้รายได้ขึ้นอยู่กับพืชชนิดนั้นเพียงอย่างเดียว	1.ปรับสภาพของดินให้มีความสมบูรณ์โดยการปลูกปุ๋ยคอก และใช้ปุ๋ยพืชสด 2.เกษตรกรควรวางแผนการผลิตให้เหมาะสมกับพื้นที่เกษตร 3.เกษตรกรควรหันมาปลูกพืชหมุนเวียนที่มีอายุการผลิตสั้นเพื่อให้มีผลผลิตจำหน่ายได้ตลอดปี

ตารางที่ 4.11 ความคิดเห็นและแนวทางแก้ไขประเด็นด้านการทำเกษตรของครัวเรือนเกษตรกรของกลุ่มเกษตรกร Smart Farmer (ต่อ)

ประเด็น	ความคิดเห็น	แนวทางแก้ไขปัญหา
ด้านการทำเกษตรของครัวเรือนเกษตรกร	4.เกษตรกรยึดติดกับการใช้สารเคมี 5.เกษตรกรใช้เมล็ดพันธุ์ที่ไม่มีคุณภาพ 6.ปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ย ยาฆ่าแมลงมีราคาสูง	1.ลดต้นทุนในการซื้อปัจจัยการผลิตโดยการนำวัสดุที่มีในครัวเรือนมาผลิตใช้เอง เช่น ปุ๋ยหมัก สารกำจัดศัตรูพืช 2.ภาครัฐพัฒนาพันธุ์พืชที่มีคุณภาพ และจัดสรรให้กับเกษตรกร 3. เกษตรกรรวมกลุ่มกันผลิตและซื้อปัจจัยการผลิต การลดค่าใช้จ่ายด้านการขนส่ง และการต่อรองราคากับพ่อค้า 4.ภาครัฐควรกำกับดูแลการจำหน่ายปัจจัยการผลิตให้มีราคาที่เหมาะสม
	7.ปัญหาการขาดแคลนน้ำในการทำเกษตร	1.ให้ภาครัฐสนับสนุนทำแหล่งเก็บน้ำไว้ใช้ในพื้นที่ทางการเกษตร มีจัดการบริหารน้ำให้เพียงพอ 2.ปลูกพืชให้เหมาะสมกับปริมาณน้ำที่มีอยู่
	8.เกษตรกรไม่มีเงินทุนในการจัดซื้อเครื่องจักรและเทคโนโลยีที่มีราคาสูง 9.สภาพพื้นที่ของเกษตรกรไม่เอื้ออำนวยต่อการใช้เครื่องจักร 10.เกษตรกรขาดองค์ความรู้ในการใช้เทคโนโลยีรวมถึงการจัดการเทคโนโลยีหากเกิดการชำรุด	1.ภาครัฐเข้าไปสนับสนุนเทคโนโลยีและนวัตกรรมต่าง ๆ ในชุมชน และส่งเสริมให้เกษตรกรเข้าถึงเครื่องจักรกลทางการเกษตรในต้นทุนที่ถูกลง 2.มีจัดการในเรื่องการขนส่งสินค้าเกษตรไปขายให้มีความสะดวกมากขึ้น 3.ภาครัฐควรจัดทำแปลงสาธิตเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีในการผลิต รวมถึงบอกรายละเอียดความคุ้มค่าและความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น
	11.ราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ 12.เกษตรกรขาดความรู้เรื่องการตลาดในการจำหน่ายสินค้าเกษตร	1.เกษตรกรมีการรวมกลุ่มกันเพื่อให้มีอำนาจในการต่อรองราคาผลผลิต 2.สนับสนุนให้มีการประชาสัมพันธ์สินค้าเกษตรกรในหลายช่องทาง เพื่อให้สินค้าเกษตรในพื้นที่เป็นที่รู้จักและสามารถขายสินค้าเกษตรได้

ที่มา: จากการสำรวจ

2.3) ความคิดเห็นและแนวทางแก้ไขประเด็นด้านรายได้อื่น ๆ และการกักเงินของกลุ่ม

เกษตรกร Smart Farmer

ข้อมูลจากกลุ่มเกษตรกร Smart Farmer พบว่า การรวมกลุ่มเพื่อทำอาชีพเสริมไม่สามารถดำเนินการต่อได้อย่างยั่งยืน ภาครัฐควรส่งเสริมการรวมกลุ่มของเกษตรกรให้มีระบบการจัดการที่ดี

มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีแบบแผนการดำเนินงานที่แน่นอนน่าเชื่อถือและเกษตรกรที่เป็นสมาชิกกลุ่ม ต้องมีความสามัคคีกัน เห็นอกเห็นใจกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน

ส่วนปัญหาจากการกู้ยืมเงิน พบว่า เกษตรกรไม่มีการวางแผนการใช้จ่ายเงิน และไม่สามารถชำระคืนเงินกู้ได้ตามกำหนด ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเข้าไปให้ความรู้การวางแผนการใช้จ่ายเงินให้แก่เกษตรกร และเกษตรกรควรลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน หาแนวทางในการเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือนด้วยการนำสินค้าเกษตรมาเพิ่มมูลค่าหรือแปรรูปผลผลิตความต้องการของตลาด ส่วนเกษตรกรที่กู้เงินไปลงทุนแต่ผลผลิตเสียหายไม่ได้ตามที่คาดหวัง แนะนำให้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการผลิต หาวิธีลดต้นทุนการผลิต ส่วนภาครัฐให้เข้ามาสนับสนุนการทำประกันภัยสินค้าเกษตร เพื่อลดความเสี่ยงจากผลผลิตเสียหาย นอกจากนี้พบว่า มีเกษตรกรขาดหลักทรัพย์ในการค้ำประกันเงินกู้ ทำให้ไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนได้ ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรแนะนำแหล่งเงินทุนของรัฐในอัตราดอกเบี้ยต่ำให้แก่เกษตรกร เพื่อลดการกู้ยืมจากสถาบันเงินกู้นอกระบบ (ตารางที่ 4.12)

ตารางที่ 4.12 ความคิดเห็นและแนวทางแก้ไขประเด็นด้านรายได้อื่นๆ และการกู้ยืมเงินของกลุ่มเกษตรกร Smart Farmer

ประเด็น	ความคิดเห็น	แนวทางแก้ไขปัญหา
ด้านรายได้อื่น ๆ และการกู้ยืมเงิน	1.การรวมกลุ่มต่าง ๆ ที่ช่วยเพิ่มรายได้ ไม่สามารถดำเนินการต่อได้อย่างยั่งยืน เพราะขาดการสนับสนุนที่ไม่ต่อเนื่อง	1.ภาครัฐให้การส่งเสริมการรวมกลุ่มของเกษตรกรในการทำซีพีเสริมทั้งในและนอกการเกษตร และให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง 2. สมาชิกกลุ่มต้องมีความสามัคคีกัน เห็นอกเห็นใจกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน 3.มีระบบการจัดการที่ดี มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีแบบแผนการดำเนินงานที่แน่นอนน่าเชื่อถือ
	2.เกษตรกรไม่มีการวางแผนการใช้จ่ายเงิน	1.หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเข้าไปให้ความรู้การวางแผนการใช้จ่ายเงินให้แก่เกษตรกร
	3.เกษตรกรกู้เงินจำนวนมาก ไม่สามารถชำระคืนเงินกู้ได้ตามกำหนด และกลายเป็นหนี้สะสม	1.ภาครัฐมีโครงการสนับสนุนเรื่องการลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน 2.ประกอบอาชีพเสริมนอกการเกษตร ซึ่งจะช่วยเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกร 3.ทำการผลิตให้พอมีพอกินในครอบครัว 4.เพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือนด้วยการนำสินค้าเกษตรมาเพิ่มมูลค่าหรือแปรรูปผลผลิตความต้องการของตลาด

ตารางที่ 4.12 ความคิดเห็นและแนวทางแก้ไขประเด็นด้านรายได้อื่น ๆ และการกู้ยืมเงินของกลุ่มเกษตรกร Smart Farmer (ต่อ)

ประเด็น	ความคิดเห็น	แนวทางแก้ไขปัญหา
ด้านรายได้อื่น ๆ และการกู้ยืมเงิน	4.เกษตรกรนำเงินไปลงทุนแต่ผลผลิตเสียหายไม่ได้ตามที่คาดหวัง	1.เกษตรกรต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการผลิต มีการวางแผนการทำเกษตร หาวิธีลดต้นทุนการผลิต 2.ภาครัฐเข้ามาสนับสนุนการทำประกันภัยสินค้าเกษตร
	5.เกษตรกรขาดหลักทรัพย์ในการค้ำประกันเงินกู้	1.สนับสนุนให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงแหล่งเงินกู้ของรัฐในอัตราดอกเบี้ยต่ำ เพื่อลดการกู้ยืมจากสถาบันเงินกู้นอกระบบ

ที่มา: จากการสำรวจ

2.4) ความคิดเห็นและแนวทางแก้ไขประเด็นด้านเหตุการณ์/ความไม่แน่นอนที่ส่งผลต่อการทำการเกษตร ของกลุ่มเกษตรกร Smart Farmer

ด้านเหตุการณ์/ความไม่แน่นอนที่ส่งผลต่อการทำการเกษตรในรอบปีที่ผ่านมาได้แก่ ภัยจากน้ำท่วม และฝนแล้งที่ส่งผลให้ปริมาณผลผลิตและส่งผลให้รายได้การเกษตรของเกษตรกรลดลง และปัญหาการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 จากข้อมูลพบว่า ผลกระทบที่เห็นได้ชัดได้แก่ ไม่สามารถขนส่งผลผลิตทางการเกษตรไปขายนอกพื้นที่ได้ การเดินทางลำบากมากขึ้น เกษตรกรออกไปทำอาชีพเสริมไม่ได้ ส่งผลให้รายได้ลดลง นอกจากนี้มีแรงงานที่รับจ้างนอกภาคเกษตรถูกเลิกจ้าง ได้เคลื่อนย้ายกลับมาทำการเกษตรแบบไม่ได้ศึกษาหรือวางแผนการผลิต ทำให้ผลผลิตล้นตลาดหรือไม่ได้ตามคาดหวัง ทำให้ครัวเรือนมีรายได้ลดลง ไม่เพียงพอต่อการใช้จ่ายในครัวเรือน ด้านเกษตรกรยากจนที่ทำการเกษตรแบบยังชีพไม่ค่อยได้รับผลกระทบจากโรคระบาดในด้านการเกษตรและการขายมากนัก

สำหรับแนวทางแก้ไขปัญหายั่งยืนชาติ มีความเห็นว่า ภาครัฐควรมีการบริหารจัดการน้ำในการช่วยเหลือเกษตรกรเพื่อที่จะลดความเสียหายของพืชผลทางการเกษตร ส่วนการแก้ไขปัญหาจากโรคระบาดแนะนำให้วางแผนการดำเนินชีวิตและการผลิตเพื่อรองรับผลกระทบที่จะเกิดขึ้น ให้นเน้นการปลูกพืชไว้บริโภคในครัวเรือน ลดรายจ่ายในครัวเรือน และหาจำหน่ายสินค้าที่ผลิตในช่องทางออนไลน์และขายในพื้นที่ให้มากขึ้น (ตารางที่ 4.13)

ตารางที่ 4.13 ความคิดเห็นและแนวทางแก้ไขประเด็นด้านเหตุการณ์/ความไม่แน่นอนที่ส่งผลต่อการทำ
การเกษตร ของกลุ่มเกษตรกร Smart Farmer

ประเด็น	ความคิดเห็น	แนวทางแก้ไขปัญหา
ด้านเหตุการณ์/ ความไม่แน่นอนที่ ส่งผลต่อการทำ การเกษตร	1.ภัยธรรมชาติ ส่งผลให้ปริมาณ ผลผลิตและส่งผลให้รายได้ การเกษตรของเกษตรกรลดลง โดยเฉพาะภัยจากน้ำท่วม และ ฝนแล้ง 2.เกษตรกรยากจนไม่ค่อยได้รับ ผลกระทบจากโรคระบาดในด้าน การเกษตรและการขายมากนัก เนื่องจากทำการเกษตรแบบยัง ชีพ	1.ภาครัฐควรมีการบริหารจัดการน้ำในการช่วยเหลือ เกษตรกรเพื่อที่จะลดความเสียหายของพืชผลทาง การเกษตร
	3.สถานการณ์โควิด-19 ส่งผล กระทบต่อระบบการขนส่ง ผลผลิตทางการเกษตรไปขาย นอกพื้นที่ 4.สถานการณ์โควิด-19 ส่งผล กระทบต่อแรงงานที่รับจ้างนอก ภาคเกษตรถูกเลิกจ้าง และ เคลื่อนย้ายกลับบ้านเกิดมาทำ การเกษตรแบบไม่ได้ศึกษาหรือ วางแผนการผลิต ทำให้ผลผลิต ล้นตลาด ทำให้ครัวเรือนมีรายได้ ลดลง ไม่เพียงพอต่อการใช้จ่าย ในครัวเรือน 5.สถานการณ์โควิด-19 ส่งผล กระทบให้เกษตรกรออกไปทำ อาชีพเสริมไม่ได้ทำให้รายได้ ลดลง	1.วางแผนการดำเนินชีวิตและการผลิตเพื่อรองรับ ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในชุมชน 2.เกษตรกรปลูกพืชไว้บริโภคเองในครัวเรือน ลดการใช้ จ่ายในครัวเรือนลง 3.จำหน่ายสินค้าที่ผลิตในช่องทางออนไลน์ และขายใน พื้นที่ให้มากขึ้น

ตารางที่ 4.13 ความคิดเห็นและแนวทางแก้ไขประเด็นด้านเหตุการณ์/ความไม่แน่นอนที่ส่งผลต่อการทำ
การเกษตร ของกลุ่มเกษตรกร Smart Farmer (ต่อ)

ประเด็น	ความคิดเห็น	แนวทางแก้ไขปัญหา
ด้านเหตุการณ์/ ความไม่แน่นอนที่ ส่งผลต่อการทำ การเกษตร	6.สถานการณ์โควิด-19 ส่งผล กระทบให้การหมุนเวียนของเงินใน ชุมชนลดลง ประชาชนมีการใช้ จ่ายลดลง 7.สถานการณ์โควิด-19 ส่งผล กระทบต่อการดำรงชีวิตประจำวัน ยุ่งยากมากขึ้น เดินทางลำบาก	

ที่มา: จากการสำรวจ

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาแนวทางการยกระดับรายได้ของครัวเรือนในภาคเกษตรที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน จากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 428 ครัวเรือน ประกอบด้วย ภาคกลาง จำนวน 100 ครัวเรือน ได้แก่ จังหวัดชลบุรี และ เพชรบุรี ภาคเหนือ จำนวน 145 ครัวเรือน ได้แก่ จังหวัดสุโขทัย และน่าน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 101 ครัวเรือน ได้แก่ จังหวัดกาฬสินธุ์ และบึงกาฬ และภาคใต้ จำนวน 82 ครัวเรือน ได้แก่ จังหวัดพัทลุง และสงขลา รวม 8 จังหวัด การสนทนากลุ่มย่อย (Focus group) 4 ครั้งกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและ กลุ่มเกษตรกร Smart Farmer ใน 8 จังหวัด สำหรับการวิเคราะห์เชิงปริมาณใช้แบบจำลองถดถอยพหุคูณ (Multiple linear regression) และการวัดความพึงพอใจในความเป็นอยู่ขั้นพื้นฐานจากมาตรวัดลิเคิร์ต (Likert Scale) ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

5.1 สรุป

5.1.1 ผลการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรายได้ของครัวเรือนในภาคเกษตรที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยาก

จากการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรายได้ของครัวเรือนในภาคเกษตรที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจนโดยใช้แบบจำลองถดถอยพหุคูณ (Multiple linear regression) พบว่า ปัจจัยที่ทำให้รายได้ของครัวเรือนในภาคเกษตรเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ **ขนาดพื้นที่ในการทำเกษตร** เนื่องจาก การมีขนาดพื้นที่ในการทำเกษตรมาก จะทำให้ครัวเรือนเกษตรสามารถสร้างประโยชน์ในการทำเกษตรจากพื้นที่ดังกล่าวและส่งผลให้มีรายได้เพิ่มขึ้น การสามารถเข้าถึงเงินกู้ทางการเกษตร ส่งผลให้ครัวเรือนเกษตรมีเงินทุนสำหรับการทำการเกษตรหรือการทำกิจกรรมอื่นที่ส่งผลให้รายได้ในครัวเรือนเกษตรเพิ่มมากขึ้นได้ **ร้อยละของการใช้เงินกู้นำใช้ในภาคเกษตร** โดยครัวเรือนที่นำเงินจากการกู้ยืมไปใช้ในการประกอบกิจกรรมในภาคเกษตรมาก ยังมีโอกาสที่รายได้ในครัวเรือนเกษตรจะเพิ่มขึ้นเช่นกัน **รายได้จากอาชีพเสริมนอกภาคเกษตร** จากการวิเคราะห์พบว่า ครัวเรือนเกษตรที่มีการประกอบอาชีพอื่นนอกภาคเกษตรหรือได้รับเงินที่มาจากลูกหลาน รวมไปถึงเงินช่วยเหลือจากภาครัฐ จะทำให้มีรายได้จากหลายช่องทางมากขึ้น รายได้ไม่ได้ขึ้นอยู่กับภาคเกษตรเพียงอย่างเดียว จึงส่งผลให้รายได้ในครัวเรือนเกษตรเพิ่มมากขึ้น ส่วนปัจจัยที่ทำให้รายได้ของครัวเรือนในภาคเกษตรลดลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ **การประสบกับภัยธรรมชาติ** จากการสำรวจพบว่าในรอบปีที่ผ่านมา มีครัวเรือนเกษตรประสบกับปัญหาจากภัยธรรมชาติ ได้แก่ ภัยแล้ง ลมพายุ โดยภาครัฐได้ช่วยเหลือ แต่อาจไม่ครอบคลุมความเสียหายที่เกิดขึ้นทั้งหมดได้ โดยเฉพาะครัวเรือนที่ไม่ได้รับความช่วยเหลือนั้นส่งผลให้ต้องหยุดทำการเกษตร หรือไม่สามารถทำการเกษตรได้เต็มที่ทั้งการผลิตและการขายผลผลิตทางการเกษตร ระหว่างที่ประสบภัยดังกล่าว จึงส่งผลให้รายได้ในครัวเรือนเกษตรลดลง

5.1.2 ผลการศึกษาในระดับความคิดเห็นของครัวเรือนเกษตรกรต่อปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรายได้ของครัวเรือนในภาคเกษตรที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน

สำหรับระดับความคิดเห็นของครัวเรือนเกษตรกรต่อปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรายได้ของครัวเรือนในภาคเกษตรที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจนโดยใช้มาตราวัดลิเคิร์ต (Likert Scale) ทั้ง 4 ด้าน ประกอบด้วย (1) ด้านการศึกษาและการอบรมด้านการเกษตร ระดับคะแนนเรื่องความรู้ด้านตลาดสินค้าเกษตร เพื่อมาใช้ประกอบในตัดสินใจผลิตและขายผลผลิตทางการเกษตร เกษตรกรมีความพึงพอใจอยู่ในระดับปานกลาง เนื่องจากเกษตรกรไม่ได้หาแนวทางในการขยายตลาดหรือหาข้อมูลตลาดแหล่งอื่น โดยการผลิตจะเน้นขายในแหล่งขายเดิมที่คุ้นเคย และทำให้รายได้ไม่แน่นอน ไม่สามารถกำหนดราคาสินค้าเองได้ เพราะราคาสินค้าเกษตรถูกกำหนดจากราคาตลาดกลางเป็นหลัก (2) ด้านการทำเกษตรของครัวเรือนเกษตรกร เรื่องการใช้เทคโนโลยีแบบใหม่ในการทำเกษตร เช่น แอปพลิเคชันทางการเกษตร โดรน ฯลฯ เกษตรกรมีความพึงพอใจอยู่ในระดับน้อย เนื่องจากครัวเรือนเกษตรกรส่วนมากยังคงใช้การทำเกษตรดั้งเดิม ไม่ได้เรียนรู้ในเรื่องเทคโนโลยีเกษตรแบบใหม่และประกอบกับเครื่องจักร-เทคโนโลยีแบบใหม่มีราคาที่สูง ทำให้ครัวเรือนเกษตรกรที่รายได้ไม่สูงไม่สามารถเข้าถึงเครื่องจักร-เทคโนโลยีแบบใหม่ได้ (3) ด้านรายได้อื่น ๆ และการกู้ยืมเงิน พบว่า ความพึงพอใจเรื่องแหล่งกู้ยืมเงินเพื่อมาลงทุนทำการเกษตรอยู่ในระดับมาก เกษตรกรสามารถหากู้ยืมจากแหล่งเงินทุนในชุมชนมาใช้ในภาคเกษตรได้ เช่น กองทุนหมู่บ้าน ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ ฯลฯ สอดคล้องกับความร่วมมือในการมีส่วนร่วมกับกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน โดยการเข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม/สหกรณ์/กองทุนต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ในการกู้ยืมเงินทำการเกษตร และการสร้างอาชีพเสริมจากผลิตภัณฑ์ของชุมชนเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือนเกษตรกร ซึ่งความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด (4) ด้านเหตุการณ์/ความไม่แน่นอนในรอบปีที่ผ่านมา พบว่า หากเกิดความเสียหายจากภัยธรรมชาติต่อการเกษตร เกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงต้องช่วยเหลือตนเองเป็นหลัก เพราะความช่วยเหลือจากภาครัฐยังไม่เพียงพอ ทำให้ความพึงพอใจต่อการให้ความช่วยเหลือจากภาครัฐ เมื่อเกิดผลผลิตเสียหายจากภัยธรรมชาติอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนในเรื่องการจัดการแก้ไขปัญหาอุปสรรคที่เกิดในพื้นที่ทำการเกษตร มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก เนื่องจากเกษตรกรมองว่า ปัญหาไม่ได้ส่งผลกระทบต่อผลผลิตทางการเกษตรมากและสามารถแก้ไขได้

5.1.3 แนวทางการยกระดับรายได้ของครัวเรือนในภาคเกษตรที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน

ผลสรุปจากการประชุมกลุ่มย่อยจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและเกษตรกร Smart Farmer จากทั้ง 8 จังหวัด ที่ได้ลงพื้นที่ไปเก็บข้อมูล โดยมีกลุ่มประเด็นคำถาม 4 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านการศึกษาและการอบรมด้านการเกษตร (2) ด้านการทำเกษตรของครัวเรือนเกษตรกร (3) ด้านรายได้อื่น ๆ และการกู้ยืมเงิน และ (4) ด้านเหตุการณ์/ความไม่แน่นอนที่ส่งผลต่อการทำการเกษตร สามารถสรุปความคิดเห็นได้ดังนี้

(1) ด้านการศึกษาและการอบรมด้านการเกษตร

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พบว่า เกษตรกรมีความคุ้นชินกับการทำเกษตรที่เคยทำมาเป็นเวลานาน ทำให้ไม่กล้าปรับเปลี่ยนการทำเกษตร และขาดเครือข่ายด้านการผลิต การแปรรูปและการตลาด นอกจากนี้ยังพบว่า เกษตรกรยังขาดความรู้ในเชิงรายละเอียดและองค์ประกอบต่าง ๆ ในการทำ

เกษตรกร สำหรับแนวทางในแก้ไขปัญหาคือต้องเริ่มจากการส่งเสริมให้เกษตรกรสนใจและเข้าถึงสื่อการเรียนรู้ต่าง ๆ โดยภาครัฐให้ผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญไปอบรมอย่างสม่ำเสมอ มีการจัดทำแปลงสาธิตเป็นตัวอย่าง รวมไปถึงการให้ความรู้เรื่องการสร้างเครือข่ายเพื่อให้เกษตรกรนำไปต่อยอดได้

กลุ่มเกษตรกร Smart Farmer

ข้อมูลจากกลุ่มเกษตรกร Smart Farmer พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับการอบรมด้านการเกษตรแล้วไม่ได้การนำความรู้ไปต่อยอด รวมไปถึงการขาดเงินทุนในการต่อยอด เกษตรกรบางรายที่เข้าอบรมต้องเสียโอกาสในการหารายได้ รวมไปถึงบางโครงการไม่สามารถนำมาใช้ได้จริง เนื่องจากความแตกต่างทางด้านสภาพพื้นที่หรือแหล่งน้ำ สำหรับแนวทางแก้ไขปัญหาคือเสนอให้มีสร้างเกษตรกรตัวอย่างให้ประสบความสำเร็จจริง เพื่อให้เกษตรกรอื่นเห็นแล้วนำไปปรับเปลี่ยนวิธีการของตนเอง และควรจัดอบรมให้ความรู้เรื่องเกษตรอย่างครบวงจร ที่แตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาได้จริง โดยมีหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องมาคอยให้คำปรึกษาและสนับสนุนปัจจัยต่าง ๆ ให้กับเกษตรกร รวมถึงสร้างแรงจูงใจที่ส่งเสริมการนำความรู้จากการอบรมมาประยุกต์ใช้ในการเพิ่มรายได้

(2) ด้านการทำเกษตรของครัวเรือนเกษตรกร

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พบว่า เกษตรกรที่มีรายได้น้อยยังขาดแคลนพื้นที่ในการทำการเกษตร มีปัญหาเรื่องปัจจัยในการทำการเกษตรมีราคาสูง รวมไปถึงปัญหาการขาดแคลนแรงงานรุ่นใหม่ภาคเกษตรนอกจากนี้ เครื่องจักรกล/เทคโนโลยีใหม่ๆ ที่มีราคาสูง ยังไม่ถูกนำมาใช้ในการทำเกษตร และมีปัญหาการเข้าถึงแหล่งน้ำจากการบริหารจัดการน้ำไม่ดี สำหรับแนวทางในการแก้ไข เรื่องพื้นที่ทำการเกษตร ภาครัฐควรจัดสรรพื้นที่ทำการเกษตรให้แก่เกษตรกรที่ยังขาดแคลน ส่วนเกษตรกรที่มีพื้นที่ทำการเกษตรน้อยให้เน้นการผลิตที่ทำให้ผลผลิตต่อไร่เพิ่มขึ้น รวมไปถึงการใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ส่วนปัจจัยในการทำการเกษตรที่มีราคาสูง แนะนำให้มีการวางแผนการผลิต รวมกลุ่มกันซื้อปัจจัยทางการเกษตร เพื่อให้สามารถลดต้นทุนปัจจัยการผลิตลง เรื่องแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรในพื้นที่ที่ยังขาดแคลนให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดงบประมาณเพื่อมาสร้างแหล่งน้ำใช้สำหรับการทำเกษตร และบริหารแหล่งน้ำที่มีให้เกิดประสิทธิภาพแก่เกษตรกรมากที่สุด ในเรื่องแรงงานในภาคเกษตรที่ขาดแคลน ให้ภาครัฐสนับสนุนการเข้าเป็นสมาชิกโครงการสนับสนุนการทำเกษตรต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ รวมไปถึงสนับสนุนการกู้เงินในกองทุนดอกเบี้ยต่ำ เพื่อจูงใจให้คนรุ่นใหม่เข้าสู่ภาคเกษตรมากขึ้น ส่วนการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีใหม่ๆ ในการทำเกษตร ควรมีการส่งเสริมอย่างจริงจังจากรัฐ และจูงใจให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนแนวความคิดเกษตรกรดั้งเดิมมาสู่เกษตรกรยุคใหม่ได้ด้วยการปฏิบัติจริงในพื้นที่ให้เห็น นอกจากนี้ ภาครัฐควรส่งเสริมการใช้แพลตฟอร์มด้านการตลาดออนไลน์เพื่อให้ผู้ผลิตและผู้บริโภคมีโอกาสทางธุรกิจเพิ่มขึ้น

กลุ่มเกษตรกร Smart Farmer

ข้อมูลจากกลุ่มเกษตรกร Smart Farmer พบว่า เกษตรกรยังคงพึ่งพาสภาพอากาศตามฤดูกาลทางธรรมชาติที่มีความไม่แน่นอนสูงในการทำเกษตร ทำให้รายได้มีความไม่แน่นอน เกษตรกรบางรายปลูกพืชเชิงเดี่ยว จึงแนะนำให้เกษตรกรควรวางแผนการผลิตให้เหมาะสมกับพื้นที่เกษตรและหันมาปลูกพืช

หมุนเวียนเพื่อให้มีผลผลิตจำหน่ายได้ตลอดปี ส่วนพื้นที่ทำการเกษตรที่ใช้สารเคมีสะสมมานาน แนะนำให้ปรับสภาพของดินให้มีความสมบูรณ์โดยการใช้ปุ๋ยพืชสดจากพืช ในเรื่องปัจจัยในการทำการเกษตรพบว่า เกษตรกรยังคงใช้สารเคมีราคาแพง ส่งผลให้ต้นทุนการผลิตสูงตามไปด้วย มีคำแนะนำให้ลดต้นทุนในการซื้อปัจจัยการผลิตโดยการนำวัสดุที่มีในครัวเรือนมาผลิตใช้เอง หรือให้รวมกลุ่มกันผลิตและซื้อปัจจัยการผลิต ส่วนภาครัฐควรกำกับดูแลการจำหน่ายปัจจัยการผลิตให้มีราคาที่เหมาะสม สำหรับการใช้อุปกรณ์และเทคโนโลยีในการทำการเกษตรพบว่า เกษตรกรไม่มีเงินทุนในการซื้อเครื่องจักรและเทคโนโลยีที่มีราคาสูง และยังขาดความรู้ในการใช้เทคโนโลยี ดังนั้น ภาครัฐควรสนับสนุนให้เกษตรกรเข้าถึงเครื่องจักรกลทางการเกษตรในต้นทุนที่ถูกลงและทำแปลงสาธิตเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีในการผลิต รวมถึงบอกรายละเอียดความคุ้มทุน ในเรื่องตลาดขายสินค้าเกษตร พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ยังขาดความรู้เรื่องตลาดในการจำหน่ายสินค้าเกษตร ควรช่วยเหลือการประชาสัมพันธ์ขายสินค้าในหลายช่องทาง เพื่อกระจายสินค้าเกษตรและสามารถขายสินค้าเกษตรได้

(3) ด้านรายได้อื่น ๆ และการกู้ยืมเงิน

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พบว่า การรวมกลุ่มเพื่อทำอาชีพเสริมในชุมชนยังมีความล้มเหลว เนื่องจากเกษตรกรยังไม่เข้าใจแนวคิดเรื่องการรวมกลุ่ม ไม่มีความมั่นใจว่าเข้าร่วมกลุ่มจะได้ประโยชน์ มีคำแนะนำให้ภาครัฐสร้างความเข้าใจในเรื่องการบริหารองค์กรแบบกลุ่ม สนับสนุนให้เกษตรกรเห็นความสำคัญของการรวมกลุ่มที่สามารถแก้ปัญหา ราคา และตลาดได้ นอกจากนี้ ควรส่งเสริมการหารายได้เสริมจากการแปรรูปสินค้าเกษตร โดยให้ภาคเอกชนเข้ามาร่วมในเครือข่ายการรวมกลุ่มเพื่อรองรับผลผลิตออกสู่ตลาด ส่วนการกู้ยืมเงิน เกษตรกรส่วนมากกู้เงินมาเพื่อใช้จ่ายในการทำการเกษตรควบคู่ไปกับการใช้จ่ายในครัวเรือน ในบางครั้งเกิดผลผลิตเสียหายไม่ได้ตามความคาดหวังส่งผลให้ขาดทุน ต้องไปกู้ยืมมาเพิ่ม ก่อให้เกิดหนี้สะสมได้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้แนะนำให้เกษตรกรวิเคราะห์พฤติกรรมการเงิน แล้วหาทางเพิ่มรายได้ และลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น ทั้งนี้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องสนับสนุนให้มีการปรับปรุงโครงสร้างหนี้ ขยายระยะเวลาการคืนหนี้ ลดดอกเบี้ย และให้การกู้แบบปลอดดอกเบี้ย

กลุ่มเกษตรกร Smart Farmer

ข้อมูลจากกลุ่มเกษตรกร Smart Farmer พบว่า การรวมกลุ่มเพื่อทำอาชีพเสริมไม่สามารถดำเนินการต่อได้อย่างยั่งยืน ภาครัฐควรส่งเสริมการรวมกลุ่มของเกษตรกรให้มีระบบการจัดการที่ดีมีประสิทธิภาพและเกษตรกรที่เป็นสมาชิกกลุ่มต้องมีความสามัคคีและเข้าใจกัน ส่วนปัญหาจากการกู้ยืมเงิน พบว่า เกษตรกรไม่มีการวางแผนการใช้จ่ายเงิน และไม่สามารถชำระคืนเงินกู้ได้ตามกำหนด ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเข้าไปให้ความรู้การวางแผนการใช้จ่ายเงินให้แก่เกษตรกร และเกษตรกรควรลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน หาแนวทางในการเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน ส่วนการกู้เงินไปลงทุนแต่ผลผลิตเสียหายไม่ได้ตามที่คาดหวัง แนะนำให้วางแผนการผลิต หาวิธีลดต้นทุนการผลิต ส่วนภาครัฐให้เข้ามาสนับสนุนการทำประกันภัยสินค้าเกษตร เพื่อลดความเสี่ยงจากผลผลิตเสียหาย นอกจากนี้พบว่า มีเกษตรกรยากจนขาดหลักทรัพย์ในการค้าประกันเงินกู้ ทำให้ไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนได้ ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรแนะนำแหล่งเงินกู้ของรัฐในอัตราดอกเบี้ยต่ำให้แก่เกษตรกร เพื่อลดการกู้ยืมจากสถาบันเงินกู้นอกระบบ

(4) ด้านเหตุการณ์/ความไม่แน่นอนที่ส่งผลต่อการทำการเกษตร

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พบว่า การประสบกับภัยทางธรรมชาติควรสนับสนุนให้มีการประสานให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยเหลือ เช่น ให้ประสานการทำฝนหลวงมายังพื้นที่ เพื่อให้มีน้ำใช้เพียงพอในช่วงหน้าแล้ง ส่วนโรคระบาดโควิด-19 ในรอบปีที่ผ่านมา ส่งผลให้มีแรงงานเคลื่อนย้ายไปทำงานภาคเกษตรมากขึ้น ซึ่งเห็นตรงกันว่าควรมีการสนับสนุนให้แรงงานดังกล่าวเข้าร่วมโครงการทำเกษตรในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อชักจูงให้หันมาทำการเกษตรเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ ควรส่งเสริมการทำเกษตรที่สามารถเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้

กลุ่มเกษตรกร Smart Farmer

ข้อมูลจากกลุ่มเกษตรกร Smart Farmer พบว่า ด้านเหตุการณ์/ความไม่แน่นอนที่ส่งผลต่อการทำการเกษตรในรอบปีที่ผ่านมาได้แก่ ภัยทางธรรมชาติส่งผลให้ปริมาณผลผลิตและส่งผลให้รายได้ การเกษตรของเกษตรกรลดลง ประกอบกับปัญหาการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ทำให้ไม่สามารถขนส่งผลผลิตทางการเกษตรไปขายนอกพื้นที่ได้ การใช้ชีวิตประจำวันลำบากมากขึ้น เกษตรกรออกไปทำอาชีพเสริมไม่ได้ส่งผลให้รายได้ลดลง และจากข้อมูลพบว่า เกษตรกรยากจนไม่ค่อยได้รับผลกระทบเนื่องจากส่วนใหญ่ทำการเกษตรแบบยังชีพเป็นหลัก สำหรับแนวทางแก้ไขปัญหาภัยธรรมชาติ มีความเห็นว่า ภาครัฐควรให้การช่วยเหลือเกษตรกรอย่างเพียงพอเพื่อลดความเสียหายที่เกิดขึ้น ส่วนการแก้ไขปัญหาจากโรคระบาดแนะนำให้วางแผนการดำเนินชีวิตและการผลิตเพื่อรองรับผลกระทบที่จะเกิดขึ้น ให้ความสำคัญปลูกพืชไว้บริโภคในครัวเรือนลดรายจ่ายในครัวเรือน และหาจำหน่ายสินค้าที่ผลิตในช่องทางออนไลน์และขายในพื้นที่ให้มากขึ้น

5.2 ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรายได้ของครัวเรือนในภาคเกษตรที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน รวมไปถึงระดับความคิดเห็นของครัวเรือนเกษตรต่อปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรายได้ของครัวเรือนในภาคเกษตรที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน และผลการศึกษาจากการประชุมกลุ่มย่อย สามารถนำมาสรุปเป็นข้อเสนอแนะแนวทางการยกระดับรายได้ของครัวเรือนในภาคเกษตรที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจนได้ ดังนี้

5.2.1 ขนาดพื้นที่ในการทำเกษตร

- 1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมการทำเกษตรที่ทำให้ผลผลิตต่อไร่เพิ่มขึ้น รวมไปถึงการใช้พื้นที่เกษตรที่มีให้เกิดประโยชน์สูงสุด
- 2) เกษตรกรควรมีการวางแผนการผลิตให้เหมาะสมกับพื้นที่เกษตร
- 3) ภาครัฐควรกำกับดูแลการจำหน่ายปัจจัยการผลิตให้มีราคาที่เหมาะสม ควบคู่กับการส่งเสริมให้เกษตรกรลดต้นทุนการซื้อปัจจัยการผลิตโดยการนำวัสดุที่มีในครัวเรือนมาผลิตใช้เอง
- 4) ภาครัฐเข้าไปสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับพื้นที่และการทำเกษตร รวมไปถึงการหาวิธีการให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงเครื่องจักรกลทางการเกษตรได้ในต้นทุนที่ถูกลง

5.2.2 การเข้าถึงเงินทุนเพื่อการด้านการเกษตร

- 1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความรู้การวางแผนการใช้จ่ายเงินให้แก่เกษตรกร
- 2) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทำการปรับปรุงโครงสร้างหนี้ และสนับสนุนการกู้ยืมเงินกู้ของรัฐ ในอัตราดอกเบี้ยต่ำ เพื่อลดการกู้ยืมเงินนอกระบบ

5.2.3 อาชีพเสริมนอกการเกษตร

- 1) ภาครัฐให้การส่งเสริมการรวมกลุ่มของเกษตรกรในการทำอาชีพเสริมทั้งในและนอก การเกษตรอย่างต่อเนื่อง
- 2) มีมาตรการชักจูงภาคเอกชนเข้ามาร่วมในเครือข่าย การรวมกลุ่มเพื่อรองรับผลผลิตออกสู่ตลาด

5.2.4 การประสบกับภัยธรรมชาติ

- 1) ภาครัฐให้ความช่วยเหลือที่ครอบคลุมและเพียงพอแก่เกษตรกรเมื่อเกิดความเสียหายของ พืชผลทางการเกษตร
- 2) ภาครัฐให้การสนับสนุนการเข้าร่วมโครงการเกษตรต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความช่วยเหลือที่เป็น รูปธรรมมากขึ้น
- 3) เกษตรกรวางแผนการดำเนินชีวิตและการผลิตและส่งเสริมการทำเกษตรที่สามารถเลี้ยง ตนเองและครอบครัวได้

บรรณานุกรม

- กอบศักดิ์ ภูตระกูล. (2556). *คุณภาพของการเจริญเติบโตจากมิติของการกระจายรายได้*. กรุงเทพมหานคร: ธนาคารแห่งประเทศไทย.
- เกวลี พุฒจิน. (2552). *ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อรายได้ของครัวเรือนระหว่างภาคเกษตรกรรมและนอกภาคเกษตรกรรม ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่*. เชียงใหม่: เศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ขวัญพร สุทะ. (2560). *แนวทางการเพิ่มรายได้ของเกษตรกรผู้ปลูกข้าว บ้านสันหนองควาย ตำบลดอยงาม อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย*. เชียงราย: สำนักวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง.
- จริยา ศรีวิจารณ์. (2555). *ประสบการณ์ด้านจิตใจของนักศึกษาที่ยากจนจากชนบทและได้รับทุนการศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: คณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชูจิต ชายทวีป. (2559). *ปัจจัยสำเร็จของการลดปัญหาความยากจน*. นครปฐม: คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ญาณวุฒิ ปิยะรัตน์พิพัฒน์ และคณะ. (2562). *การแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกรในภาคกลางตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย.
- ณัฐภัทร์ กิ่งเนตร และณัฐนรี มณีจักร. (2562). *ความเหลื่อมล้ำมีดีอาชีพของไทย: กรณีศึกษาในอาชีพเกษตรกร*. กรุงเทพมหานคร: ธนาคารแห่งประเทศไทย.
- ธนพล สราญจิตร. (2558). *ปัญหาความยากจนในสังคมไทย*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยอีสเทิร์น.
- นงลักษณ์ วิรัชชัย. (2553). *การวิจัยหลักสูตรและการเรียนการสอนสถิติวิเคราะห์เชิงปริมาณ เรื่อง สถิติบรรยายและสถิติพาราเมตริก*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ประโยชน์ เจริญสุข. (2554). *ความยากจนและความไม่เท่าเทียมกันด้านรายได้ของประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ปัตตานี ยะลา นราธิวาส สตูล และสงขลา(ปีที่ 1)*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไพโรจน์ บุตรชีวิน. (2561). *Likert scale คืออะไร*. GreedisGoods. สืบค้นข้อมูลวันที่ 18 ธันวาคม 2563 เข้าถึงได้จากเว็บไซต์ <https://greedisgoods.com/likert-scale>.
- ภัทริยา นวลโย. (2559). *ผลกระทบของการดำเนินนโยบายค่าจ้างขั้นต่ำต่อภาวะความยากจนและความไม่เท่าเทียมกันทางรายได้ในประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร: คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มาลินี สมงาม. (2543). *แนวทางการแก้ปัญหาความยากจนของชาวนากับการพัฒนาด้านเกษตรกรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง*. กรุงเทพมหานคร: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- मुखยิมล อักษรถึง. (2561). *การประกันภัยข้าวนาปีและการบรรเทาความยากจนของชาวนาไทย*. กรุงเทพมหานคร: เศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รัชนี โตอาจ. (2553). *ความยากจนและการกระจายรายได้*. นนทบุรี: เศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

- รัชนิวรรรณ ศรีวิเศษ. (2543). *ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความยากจนในชุมชนชนบทของประเทศไทย กรณีศึกษา บ้านรางกร่าง จังหวัดสุพรรณบุรี*. กรุงเทพมหานคร: คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฤทธิไกร ไชยงาม. (2562). *มาตรวัดเจตคติแบบลิเคิร์ต (Likert rating scales)*. Gotoknow. สืบค้นข้อมูลวันที่ 18 ธันวาคม 2563 เข้าถึงได้จากเว็บไซต์ <https://www.gotoknow.org/posts/659229>.
- วิษชุดา วงศ์พานิชย์. (2561). *การถ่ายทอดกระบวนการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืนจังหวัดศรีสะเกษ*. ศรีสะเกษ: มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ.
- วิทยา เจียรพันธุ์. (2550). *การศึกษาวิเคราะห์นโยบายการแก้ไขปัญหาความยากจนตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง*. กรุงเทพมหานคร: ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร.
- ศิริวัฒน์ ทรงธนศักดิ์. (2562). *การวัดความเหลื่อมล้ำและการกระจายรายได้ของครัวเรือนเกษตร โดยวิธี Gini Coefficient และ Theil Index*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร.
- ศูนย์วิจัยกสิกรไทย. (2551). *ความเหลื่อมล้ำของรายได้ อุปสรรคต่อความยั่งยืนของการพัฒนาประเทศ*. กรุงเทพมหานคร: ธนาคารกสิกรไทย.
- ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ. (2562). *ระบบบริหารจัดการข้อมูลการพัฒนาคนแบบชี้เป้า (Thai People Map and Analytics Platform) ปี พ.ศ.2562*. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน). (2549). *โครงการนำร่องการบูรณาการจังหวัดเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาแห่งประเทศไทย. (2556). *โครงการย่อยที่ 2 การจัดทำนโยบายสาธารณะด้านนวัตกรรม เพื่อยกระดับการขยายตัวทางเศรษฐกิจระยะยาว*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาแห่งประเทศไทย.
- สมชัย จิตสุชน. (2544). *ความยากจนคืออะไร วัดได้อย่างไร*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- สมชัย จิตสุชน. (2557). *รายงานการวิจัยการยกระดับการขยายตัวทางเศรษฐกิจระยะยาวของไทย มุมมองและข้อเสนอแนะเชิงสถาบัน*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาแห่งประเทศไทย.
- สมพร โกมารทัต และคณะ. (2560). *โครงการการสำรวจสถานะเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทประเทศไทย และทางเลือกมาตรการทางเศรษฐศาสตร์ สังคม และกฎหมาย เป้าหมายที่ 1 ขจัดความยากจน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สุภาวดี ขุนทองจันทร์. (2557). *โครงการแบบแผนรายได้และการใช้จ่ายของครัวเรือนเกษตรกรผู้ปลูกข้าวกับการสร้างสมดุลในการดำรงชีพกรณีศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2562). *ระบบบริหารจัดการข้อมูลการพัฒนาคนแบบชี้เป้า (Thai People Map and Analytics Platform) ปี พ.ศ.2562*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2564). รายงานภาวะเศรษฐกิจในประเทศ ปี 2564. ตารางสถิติ GDP ประจำปี. สืบค้นข้อมูลวันที่ 20 กรกฎาคม 2564 เข้าถึงได้จากเว็บไซต์ https://www.nesdc.go.th/ewt_news.php?nid=11555.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2553). แผนที่มีความยากจนของประเทศไทย พ.ศ.2553 ทิวาราชาอาณาจักร. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร.(2557). คำนิยามข้อมูลสถิติการเกษตร.กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร

หวัง จวิรัตน์ และกฤชวรรณ โสฬ์วีชรินทร์. (2563). การนำนโยบายแก้จนตรงเข้าไปปฏิบัติของสาธารณรัฐประชาชนจีน . ขอนแก่น: วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

อนัสปรีย์ ไชยวรรณ และคมสัน สุริยยะ. (2556). ผลกระทบของนโยบายยกระดับรายได้ที่มีต่อการจ้างงาน ราคาสินค้าประเภทอาหารและความยากจนในประเทศไทย. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

Yuko Arayama, Jong Moo Kim and Ayal Kimhi (2552). *Identifying Determinants of Income Inequality in the presence of Multiple Income Sources The Case of Korean Farm Households*. Israel: The Hebrew University of Jerusalem.

world Bank Group. (2563). *Taking the Pulse of Poverty and Inequality in Thailand*. Thailand: World Bank Group.

ภาคผนวก

ภาคผนวกที่ 1

แบบสอบถาม

การศึกษาแนวทางการยกระดับรายได้ของครัวเรือนในภาคเกษตรที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน
ชื่อผู้สัมภาษณ์.....วัน/เดือน/ปี.....

คำชี้แจง แบบสอบถามมีวัตถุประสงค์เพื่อประกอบการศึกษาวิจัย ซึ่งจะเป็นแนวทางในการยกระดับรายได้
ของครัวเรือนในภาคเกษตรที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน ทางราชการจะเก็บข้อมูลที่สอบถามทั้งหมดนี้
เป็นความลับ โดยจะเผยแพร่ในภาพรวมระดับภาคและระดับประเทศเท่านั้น

ส่วนที่ 1: ปัจจัยด้านลักษณะทั่วไปของครัวเรือนเกษตร

1. ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....นามสกุล.....ความเกี่ยวข้องกับหัวหน้าครัวเรือน.....
2. บ้านเลขที่.....ชื่อหมู่บ้าน.....หมู่ที่.....ตำบล.....
อำเภอ.....จังหวัด.....เบอร์โทรศัพท์.....
3. ประสบการณ์ในการประกอบอาชีพการเกษตรของหัวหน้าครัวเรือน.....ปี
4. สมาชิกในครัวเรือน

คนที่	สถานภาพ	เพศ	อายุ	การศึกษา	การอบรม/การศึกษา ด้านการเกษตร	อาชีพ ประจำ	อาชีพ เสริม	สาเหตุที่ไม่ได้ ประกอบอาชีพ

สถานภาพ	เพศ	ระดับการศึกษา	การอบรมด้านการเกษตร	อาชีพประจำ/อาชีพเสริม	สาเหตุที่ไม่ได้ประกอบอาชีพ
1.หัวหน้าครัวเรือน	1.ชาย	1.ประถมศึกษาตอนต้น	1.พืชไร่	1.การเกษตร	1.เด็กก่อนก่อนวัยเรียน
2.สามี/ภรรยา	2.หญิง	2.ประถมศึกษาตอนปลาย	2.พืชผัก	2.รับจ้างทั่วไป	2.ระหว่างการศึกษา
3.บุตร/ธิดา		3.มัธยมศึกษาตอนต้น	3.ไม่ผล	3.ค้าขาย	3.อายุมาก/สูงอายุ
4.เครือญาติ		4.มัธยมศึกษาตอนปลาย	4.ไม้ยืนต้น	4.บริการ	4.พิการ/ป่วยเรื้อรัง
5.อื่น ๆ		5.อนุปริญญาหรือเทียบเท่า	5.ประมง	5.ทำงานโรงงาน	5.ว่างงาน (ตกงาน/ยังไม่ได้งาน)
		6.ปริญญาตรีหรือสูงกว่า	6.ปศุสัตว์	6.รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ	6.อื่น ๆ ระบุ.....
		7.เด็กเล็ก	7.อื่น ๆ ระบุ.....	7.รับงานมาทำที่บ้าน	
		8.ไม่ได้เรียน		8.เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น	
				9. อสม.	
				10.อื่น ๆ ระบุ.....	

ส่วนที่ 2: ปัจจัยด้านกิจกรรมทางการเกษตร

1. ขนาดที่ดินถือครองทั้งหมด.....ไร่
  - 1.1 ที่ดินทางการเกษตรที่ถือครองทั้งหมด.....ไร่ เป็นของตนเอง.....ไร่ เช่า.....ไร่
ค่าเช่า.....บาท/ไร่/ปี, ทำฟรี..... ไร่ รัฐจัดสรร.....ไร่
  - 1.2 ที่ดินนอกการเกษตรที่ถือครองทั้งหมด.....ไร่ เป็นของตนเอง.....ไร่ เช่า.....ไร่
ค่าเช่า.....บาท/ไร่/ปี
2. ทำเลที่ตั้งพื้นที่การเกษตร ( ) ในเขตชลประทาน.....ไร่ ( ) นอกเขตชลประทาน.....ไร่
3. แหล่งน้ำหลักที่ใช้ในการเกษตร (ตอบได้หลายข้อ)
( ) น้ำฝน ( ) น้ำชลประทาน ( ) ชื้อจากผู้ให้บริการ ( ) สูบน้ำเองจากแหล่งธรรมชาติ
( ) บ่อ/สระบนผืนที่ดินของตนเอง ทั้งตามธรรมชาติและขุดเจาะเอง ( ) อื่น ๆ ระบุ.....
4. รูปแบบการผลิต
( ) พืชเชิงเดี่ยว ( ) เกษตรผสมผสาน
5. ประเภทของกิจกรรมทางการเกษตร
( ) 1.ข้าว ( ) 2.พืชไร่ ( ) 3.พืชผัก ( ) 4.ไม้ผล
( ) 5.ไม้ยืนต้น ( ) 6.ปศุสัตว์ ( ) 7.ประมง ( ) 8.อื่นๆ ระบุ.....
6. จำนวนแรงงานในครัวเรือนที่ใช้ในการทำการเกษตร จำนวน .....คน
ลักษณะแรงงานที่ใช้ในการทำการเกษตร
( ) 1.แรงงานในครัวเรือน ไม่มีการจ้างแรงงานจากภายนอก
( ) 2.จ้างแรงงานทำการเกษตรในบางขั้นตอน
( ) 3.จ้างแรงงานทำการเกษตรในทุกขั้นตอน
7. การใช้เครื่องจักร/เทคโนโลยีเพื่อทำการเกษตร

รายการเทคโนโลยีเพื่อการทำเกษตร	ใช้	ไม่ใช้
1. รถไถเดินตาม		
2. รถแทรกเตอร์		
3. เครื่องพรวนดิน		
4. รถ-เครื่องหยอดข้าว		
5. รถ-เครื่องเกี่ยว		
6. เครื่องสี/ฟัด/นวด		
7. โทรศัพท์-คอมพิวเตอร์ (เช่น ใช้ดูข่าวสารทางการเกษตร ใช้เพื่อดาวน์โหลดแอปพลิเคชันทางการเกษตร ใช้ช่องทางโซเชียลมีเดียเพื่อหาช่องทางขายผลผลิตทางการเกษตร ฯลฯ)		
8. อื่น ๆ ระบุ.....		

8. แหล่งรับซื้อ/ขายผลผลิตทางการเกษตรในชุมชน
( ) ตลาดขายสินค้าภายในชุมชน/ในตัวเมือง ( ) ช่องทางออนไลน์ (เช่น โซเชียลมีเดียต่าง ๆ) ( ) กลุ่มวิสาหกิจชุมชน
( ) พ่อค้าคนกลางในชุมชน (เช่น ลานรับซื้อผลผลิตทางการเกษตร) ( ) แหล่งรับซื้อโดยตรง (เช่น ร้านอาหาร)
( ) อื่นๆ ระบุ.....

2.2 ค่าจ้างแรงงาน (ไม่รวมแรงงานตนเอง)

ชนิดพืช	เตรียมดิน		การปลูก		การดูแล		การใส่ปุ๋ย/พ่นยา		การเก็บเกี่ยว		การขาย (ขนไปขาย)		อื่น ๆ (ค่าอาหารลงแขก)		รวมค่าใช้จ่าย
	ระบุ	บ/ปี	ระบุ	บ/ปี	ระบุ	บ/ปี	ระบุ	บ/ปี	ระบุ	บ/ปี	ระบุ	บ/ปี	ระบุ	บ/ปี	

หมายเหตุ: ระบุ แรงงาน (ไม่รวมแรงงานตนเอง) ได้แก่

1. แรงงานคน
2. เครื่องจักร (การเข้าเครื่องจักร/อุปกรณ์ทำกิจกรรมทางการเกษตร เพื่อมาทำกิจกรรมทางเกษตรด้วยตนเอง)
3. แรงงานคนและเครื่องจักร

3. รายได้ทางสถิติ (หน่วยปริมาณการขาย 1=กก, 2=ตัว, 3=ฟอง, 4=ลิตร, 5=อื่น ๆ ระบุ _____)

ชนิดสัตว์	คงเหลือต้นปี (บาท)	ซื้อ (บาท)	ได้ฟรี (บาท)	ผลิต (บาท)	ปริมาณขาย (กก/ตัว/ฟอง/ลิตร)	ราคาขาย (บาท/หน่วย)	บริโภคในครัวเรือน (บาท)	ให้ฟรี (บาท)	แปรรูป (บาท)	เหลือปลายปี (บาท)

4. ค่าใช้จ่ายทางสถิติ

4.1 ค่าวัสดุอุปกรณ์ทางการเกษตร

ชนิดสัตว์	ค่าพันธุ์/ค่าน้ำเชื้อ (บาท)	ยารักษาโรค ฮอริโมน (บาท)	อาหาร (บาท)	ค่าน้ำมัน/ค่าน้ำ/ค่าไฟ (บาท)	วัสดุสิ้นเปลือง (บาท)	ค่าอุปกรณ์ (บาท)	อื่น ๆ (บาท)

4.2 ค่าจ้างแรงงาน (ไม่รวมแรงงานตนเอง)

ชนิดสัตว์	ค่าเตรียมพื้นที่ก่อนเลี้ยง		ผสมพันธุ์/ตอนพันธุ์		การดูแล		การขาย		อื่น ๆ	
	ระบุ	บาท/ปี	ระบุ	บาท/ปี	ระบุ	บาท/ปี	ระบุ	บาท/ปี	ระบุ	บาท/ปี

หมายเหตุ: ระบุ แรงงาน (ไม่รวมแรงงานตนเอง) ได้แก่ 1.แรงงานคน 2.เครื่องจักร (การเช่าเครื่องจักร/อุปกรณ์ทำกิจกรรมทางการเกษตร เพื่อทำกิจกรรมทางเกษตรด้วยตนเอง)

3. แรงงานคนและเครื่องจักร

5. รายได้อื่น ๆ

ประเภท	รายได้รวม/ปี	หมายเหตุ
1. รายได้จากอาชีพรับจ้าง		
2. รายได้จากลูกหลานส่งให้		
3. การให้เช่าที่ดิน, นา, สวน, ไร่		
4. รายได้เงินเดือน/เงินประจำตำแหน่ง ระบุ.....		
5. กำไรจากการค้าขาย/ทำธุรกิจ		
6. เงินช่วยเหลือจากรัฐบาล		
6.1 เงินช่วยเหลือจากภัยแล้ง/น้ำท่วม		
6.2 เงินส่วนต่างประกันรายได้		
6.3 เงินประกันภัยสินค้าเกษตร		
6.4 ค่าเก็บเกี่ยวและปรับปรุงคุณภาพข้าว		
6.5 เงินทุนช่วยการผลิต		
6.6 เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ		
6.7 เบี้ยคนพิการ		
6.8 นโยบายบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ (บัตรคนจน)		
6.9 โครงการช่วยเหลือเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบจากโรคโควิด-19		
6.10 โครงการอื่น ๆ ระบุ.....		
7. รายได้อื่น ๆ ระบุ.....		

6. ค่าใช้จ่ายอุปโภคบริโภค

ประเภท	บาทต่อ			หมายเหตุ
	สัปดาห์	เดือน	ปี	
1. ค่าอาหารและเครื่องดื่มทั่วไป (ไม่รวมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์)				
2. เครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์และยาสูบ				
3. ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง				
4. ค่าไฟฟ้าในครัวเรือน				
5. ค่าน้ำใช้ในครัวเรือน				
6. ค่าแก๊สหุงต้มในครัวเรือน				
7. ค่าโทรศัพท์บ้านและมือถือ				
8. ค่าซ่อมแซมที่อยู่อาศัย				
9. ค่าของใช้ในครัวเรือน เช่น สบู่ ยาสีฟัน แชมพู น้ำยาล้างจาน				
10. ค่าเครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ เครื่องสำอาง				
11. ค่าเวชภัณฑ์และค่าตรวจรักษาพยาบาลที่เบิกไม่ได้				
12. ค่าใช้จ่ายด้านการศึกษา เช่น ค่าเล่าเรียน อุปกรณ์การเรียน				
13. ค่าประกันชีวิต/สุขภาพ				

6. ค่าใช้จ่ายอุปโภคบริโภค (ต่อ)

ประเภท	บาทต่อ			หมายเหตุ
	สัปดาห์	เดือน	ปี	
14. ค่าใช้จ่ายทางสังคม เช่น กฐิน ผ้าป่า งานศพ งานแต่งงาน				
15. ค่าสลากกินแบ่งรัฐบาล รวมถึงหวยใต้ดิน				
16. อื่น ๆ ระบุ				

7. ข้อมูลทรัพย์สินของครัวเรือน

7.1 ทรัพย์สินทางการเกษตร

รายการทรัพย์สินทางการเกษตร	มูลค่าทรัพย์สินรวมทั้งหมด ณ ปัจจุบัน
1. รถไถ	
2. รถแทรกเตอร์	
3. รถ-เครื่องเกี่ยว	
4. เครื่องสี/ผัด/นวด	
5. เครื่องพ่นยา/พ่นปุ๋ย	
6. เครื่องสูบน้ำ	
7. อุปกรณ์การเกษตร เช่น จอบ เสียม พลั่ว และอื่นๆ	
8. อุปกรณ์การกรีดยาง/ทำแผ่นยาง	
9. ทรัพย์สินทางการเกษตรอื่น ๆ ระบุ.....	

7.2 ทรัพย์สินนอการเกษตร

รายการทรัพย์สินนอการเกษตร	มูลค่าทรัพย์สินรวมทั้งหมด ณ ปัจจุบัน
1. บ้านที่อยู่อาศัย	
2. รถจักรยานยนต์	
3. รถยนต์	
4. เรือยนต์/เรือพาย	
5. เครื่องใช้ไฟฟ้า-เครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในบ้าน เช่น โทรทัศน์ เครื่องซักผ้า ตู้เย็น และอื่น ๆ	
6. โทรศัพท์บ้าน/โทรศัพท์มือถือ/คอมพิวเตอร์/อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์อื่น ๆ	
7. ทรัพย์สินนอการเกษตรอื่น ๆ ระบุ.....	

ส่วนที่ 4: ปัจจัยด้านหนี้สินและการกู้ยืมเงิน

ปัจจุบันท่าน ( ) มีหนี้สิน ( ) ไม่มีหนี้สิน

หากมีหนี้สิน ท่านมีหนี้สินรวมทั้งหมด ..... บาท ใช้ในภาคเกษตรร้อยละ.....ใช้นอกภาคเกษตรร้อยละ.....

ในรอบปีที่ผ่านมาท่าน ( ) กู้เงิน ( ) ไม่ได้กู้เงิน

ถ้ามีการกู้เงิน ตอบรายละเอียดตามตาราง

แหล่งเงินกู้	วัตถุประสงค์หลักในการกู้ยืม	จำนวนเงินที่กู้ยืม (บาท)
1.ญาติพี่น้อง		
2.เพื่อนฝูงเพื่อนบ้าน		
3.เจ้าของที่ดิน/โรงสี/โรงงาน/ร้านค้า/ผู้ขายปัจจัยการผลิต/ผู้รับซื้อผลผลิต		
4.นายทุนเงินกู้นอกระบบ		
5.ธ.ก.ส.		
6.ธนาคารพาณิชย์อื่น ๆ		
7.สหกรณ์		
8.กองทุนหมู่บ้าน		
9.กลุ่มออมทรัพย์		
10.แหล่งเงินกู้ในระบบอื่น ๆ		

วัตถุประสงค์หลักในการกู้ยืม

- 1.ค่าซื้อสัตว์/พันธุ์สัตว์ 2.ค่าพันธุ์พืช 3.ค่าปุ๋ย 4.ค่ายา 5.ค่าวัสดุอุปกรณ์การเกษตร 6.ค่าเครื่องมือเครื่องจักรการเกษตร
- 7.ค่าซ่อม/สร้างโรงเรือนพืชสัตว์ 8.รอกการขายผลผลิตการเกษตร 9.ซื้อที่ดินเกษตร 10.อื่น ๆ การเกษตร ระบุ .....
- 11.ค่าซื้อ/ซ่อม/สร้าง/ที่อยู่อาศัย 12.ค่าวัสดุอุปกรณ์นอกรการเกษตร 13.ซื้อที่ดินนอกเกษตร 14.ใช้หนี้สินเดิม
- 15.ค่าใช้จ่ายในครัวเรือน 16.กู้เพื่อการศึกษา 17.อื่น ๆ นอกการเกษตร ระบุ.....

ส่วนที่ 5 : ปัจจัยการเข้าร่วมโครงการของรัฐบาล

1. ข้อมูลการเข้าร่วมโครงการของภาครัฐ

ชื่อโครงการ	เข้าร่วม/ไม่เข้าร่วม		เหตุผลที่เข้าร่วม หรือไม่เข้าร่วม
	เข้าร่วม	ไม่เข้าร่วม	
1. บัญชีครัวเรือน			
2. โครงการกองทุนหมู่บ้าน			
3. โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ และวิสาหกิจชุมชน			
4.โครงการประกันรายได้เกษตรกร			
5.โครงการระบบส่งเสริมการเกษตร แบบแปลงใหญ่			
6. โครงการประกันภัยสินค้าเกษตร			
7. ศูนย์การเรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการ ผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.)			
8. นโยบายบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ			
9. โครงการอื่น ระบุ ๑.....			

ส่วนที่ 6: เหตุการณ์ที่ประสบในปีที่ผ่านมา

1. ในช่วงปีเพาะปลูกที่ผ่านมาท่านได้ประสบกับเหตุการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้หรือไม่

เหตุการณ์	ใช่		ส่งผลกระทบต่อกิจกรรมทางการเกษตร อย่างไร
	ใช่	ไม่ใช่	
1. ภัยธรรมชาติ (พายุ น้ำท่วม ภัยแล้ง โรคระบาด ฯลฯ)			
2. ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ปัญหาขยะ มูลฝอย ปัญหาน้ำเน่าเสีย ปัญหามลพิษทางอากาศ ฯลฯ) ระบุ			
3. ราคาผลผลิตตกต่ำ			
4. เจ็บป่วยฉุกเฉิน/เรื้อรัง			
5.ผลกระทบจากโรคโควิด-19			
6. อื่น ๆ ระบุ			

ส่วนที่ 7 : ข้อคิดเห็นเรื่อง ข้อมูลพื้นฐานในชุมชน

1. ด้านสภาพทั่วไปของชุมชน

ด้านสภาพทั่วไปของชุมชน	ระดับคะแนนความพึงพอใจ ด้านสภาพทั่วไปของชุมชน					หมายเหตุ (ให้อธิบายเพิ่มเติมด้านสภาพทั่วไปของ ชุมชน)
	5	4	3	2	1	
1.สาธารณูปโภคในครัวเรือน (น้ำประปา-ไฟฟ้า)						
2.เส้นทางคมนาคมในชุมชน						
3.ลาน/สนามกีฬา/สถานที่พักผ่อน						
4.โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล						
5.การบริการรถโดยสารจากหมู่บ้าน ไปยังตัวอำเภอ/จังหวัด						
6.การให้บริการสัญญาณโทรศัพท์ และอินเทอร์เน็ต						

2. ด้านความรู้และการศึกษา

ด้านความรู้และการศึกษา	ระดับคะแนนความพึงพอใจ ด้านความรู้และการศึกษา					หมายเหตุ (ให้อธิบายเพิ่มเติมด้านความรู้และ การศึกษา)
	5	4	3	2	1	
1.การศึกษาขั้นพื้นฐาน						
2.การรับข้อมูลข่าวสารด้านเกษตร						
3.ความรู้ที่ใช้ทำการเกษตร						
4.ความรู้ด้านตลาดสินค้าเกษตร						
5.ความรู้เรื่องเทคโนโลยี เพื่อใช้ในการเกษตร						
6.หน่วยงานมาอบรมให้ความรู้						
7.ศูนย์การเรียนรู้ภายในชุมชน						

3. ด้านเศรษฐกิจ

ด้านเศรษฐกิจ	ระดับคะแนนความพึงพอใจ					หมายเหตุ (ให้อธิบายเพิ่มเติมด้านเศรษฐกิจ)
	ด้านเศรษฐกิจ					
	5	4	3	2	1	
1.พื้นที่ทำการเกษตร						
2.สิทธิในการครอบครองที่ดินทำกิน						
3.แรงงานทางการเกษตร						
4.น้ำไฟ เพื่อการเกษตร						
5.ปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ย อุปกรณ์ทางการเกษตร ฯลฯ						
6.แหล่งขายสินค้าภายในชุมชน เช่น ตลาดนัด/ร้านค้าในชุมชน						
7.แหล่งรับซื้อสินค้าภายในชุมชน เช่น โรงสี ลานรับซื้อสินค้า						
8.แหล่งกู้ยืมเงินเพื่อมาลงทุนทำการเกษตร						
9.การจัดการความเสียหายของผลผลิตที่เกิดจากภัยธรรมชาติ						

4. ด้านสิ่งแวดล้อม

ด้านสิ่งแวดล้อม	ระดับคะแนนความพึงพอใจด้านสิ่งแวดล้อม					หมายเหตุ (ให้อธิบายเพิ่มเติมด้านสิ่งแวดล้อม)
	สิ่งแวดล้อม					
	5	4	3	2	1	
1.การจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน						
2.การจัดการน้ำเน่าเสียในชุมชน						
3.การจัดการปัญหาดินเสียในชุมชน						
4.การจัดการมลพิษทางอากาศในชุมชน						

5.ด้านความเสี่ยงของชุมชน

ด้านความเสี่ยงของชุมชน	ระดับคะแนนความพึงพอใจด้าน ความเสี่ยงของชุมชน					หมายเหตุ (ให้อธิบายเพิ่มเติมด้านความเสี่ยงของชุมชน)
	5	4	3	2	1	
1.การจัดการปัญหาเสพติด						
2.การจัดการปัญหาการพนัน ในชุมชน						

6.ด้านการมีส่วนร่วมและความเข้มแข็งของชุมชน

ด้านการมีส่วนร่วมและความ เข้มแข็งของชุมชน	ระดับคะแนนความพึงพอใจด้าน การมีส่วนร่วม และความเข้มแข็งของชุมชน					หมายเหตุ (ให้อธิบายเพิ่มเติมด้านการมีส่วนร่วมและความ เข้มแข็งของชุมชน)
	5	4	3	2	1	
1.การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของคนในชุมชนมากนัก้อย เพียงใด						
2.การเข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม/ สหกรณ์/กองทุนต่างๆ						

เพิ่มเติม: ข้อมูลพื้นฐานชุมชนในด้านอื่น ๆ

.....

.....

.....

.....

ส่วนที่ 8: ข้อคิดเห็นและทัศนคติของเกษตรกรที่มีต่อความยากจน

1. ท่านคิดว่าสาเหตุของการมีรายได้น้อยเกิดจากอะไร

.....

.....

.....

.....

2. ท่านต้องการเสนอแนวทางการเพิ่มรายได้ในภาคครัวเรือนเกษตรกรอย่างไร

.....

.....

.....

.....

3. ท่านต้องการเสนอนโยบายเพื่อแก้ปัญหาความยากจนอย่างไร (ทั้งภาครัฐและเอกชน)

.....

.....

.....

.....

4. ข้อคิดเห็นอื่น ๆ

.....

.....

.....

.....

ภาคผนวกที่ 2

การคำนวณขนาดตัวอย่างครัวเรือนเกษตรที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นยากจนโดยวิธี Neuman

การคำนวณขนาดตัวอย่างครัวเรือนเกษตรที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นยากจน โดยคำนึงถึงขนาดประชากร ใช้วิธีเทียบอัตราส่วนของขนาดประชากรตามเกณฑ์ของ Lawrence W. Neuman (1991) ดังนี้

ประชากรน้อยกว่า 1,000 คน ใช้อัตราส่วนการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง ร้อยละ 30

ประชากรอยู่ระหว่าง 1,001 – 10,000 คน ใช้อัตราส่วนการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง ร้อยละ 10

ประชากรอยู่ระหว่าง 10,001 – 150,000 คน ใช้อัตราส่วนการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง ร้อยละ 1

โดยประชากรตัวอย่างที่ศึกษา ใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนและแรงงานเกษตรในปีเพาะปลูก 2561/2562 เพื่อหาจังหวัดที่มีสัดส่วนครัวเรือนเกษตรที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นยากจนมากที่สุด 5 จังหวัดแรกของแต่ละภาค แบ่งเป็น 4 ภาค รวมเป็น 20 จังหวัด ได้สัดส่วนประชากรที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นยากจนจำนวน 88,284 ครัวเรือน จากนั้นคำนวณจำนวนครัวเรือนตัวอย่างด้วย ซึ่งคำนวณโดยใช้อัตราส่วนการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง ร้อยละ 1 ได้จำนวนครัวเรือนตัวอย่างรวมทั้งหมด 883 ครัวเรือน จากนั้นเทียบสัดส่วนได้ขนาดตัวอย่างกับประชากรเกษตรที่ยากจนในแต่ละจังหวัด ได้จำนวนครัวเรือนตัวอย่างในแต่ละจังหวัด ตามตารางผนวกที่ 2.2 ดังนี้

- ภาคกลาง จำนวน 182 ครัวเรือน ได้แก่ จังหวัดชลบุรี สระแก้ว ประจวบคีรีขันธ์ เพชรบุรี และ นครนายก

- ภาคเหนือ จำนวน 244 ครัวเรือน ได้แก่ จังหวัดแพร่ สุโขทัย ตาก แม่ฮ่องสอน และน่าน

- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 165 ครัวเรือน ได้แก่ จังหวัดกาฬสินธุ์ ขอนแก่นมหาสารคาม บึงกาฬ และร้อยเอ็ด

- ภาคใต้ จำนวน 292 ครัวเรือน ได้แก่ จังหวัดสตูล พัทลุง ตรัง สงขลา และสุราษฎร์ธานี

การหาครัวเรือนเกษตรที่จะไปเก็บข้อมูลนั้น ใช้ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ของกระทรวงมหาดไทย ทำการสุ่มครัวเรือนเกษตรด้วยวิธีการสุ่มแบบง่ายไม่ใส่คืน (Simple Random Sampling Without Replacement)

ทั้งนี้ได้ทำการปรับลดตัวอย่าง เนื่องจากมีข้อจำกัดด้านเวลาในการออกสำรวจจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 จึงได้ทำการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) ได้ขนาดตัวอย่างครัวเรือนรวมทั้งหมด 428 ครัวเรือน

ตารางภาคผนวกที่ 2.1 เส้นความยากจนและสัดส่วนคนจนจำแนกตามจังหวัด

หน่วยของเส้นความยากจน : บาทต่อคนต่อปี

ภาค	จังหวัด	เส้นความ ยากจน	สัดส่วน คนจน	ภาค	จังหวัด	เส้นความ ยากจน	สัดส่วน คนจน
ภาคเหนือ	แพร่	28,897	0.39	ภาคกลาง	ชลบุรี	37,686	0.46
	สุโขทัย	28,256	0.39		สระแก้ว	35,712	0.45
	ตาก	28,790	0.36		ประจวบคีรีขันธ์	33,644	0.37
	แม่ฮ่องสอน	27,860	0.35		เพชรบุรี	34,350	0.36
	น่าน	28,578	0.34		นครนายก	33,361	0.35
	เชียงราย	29,692	0.32		ตราด	34,552	0.30
	ลำปาง	29,111	0.32		สมุทรสงคราม	32,070	0.28
	อุตรดิตถ์	29,437	0.30		อ่างทอง	34,492	0.28
	ลำพูน	29,437	0.28		สุพรรณบุรี	33,047	0.27
	พิษณุโลก	28,683	0.24		นนทบุรี	35,109	0.27
	นครสวรรค์	28,643	0.21		กาญจนบุรี	34,491	0.27
	อุทัยธานี	28,784	0.20		สมุทรสาคร	34,381	0.26
	กำแพงเพชร	28,321	0.20		จันทบุรี	35,834	0.23
	เพชรบูรณ์	28,274	0.18		ฉะเชิงเทรา	33,653	0.22
	เชียงใหม่	29,705	0.18		อยุธยา	34,516	0.21
	พิจิตร	28,273	0.13		ราชบุรี	34,803	0.20
พะเยา	29,848	0.10	สมุทรปราการ	34,715	0.19		

ตารางภาคผนวกที่ 2.1 เส้นความยากจนและสัดส่วนคนจนจำแนกตามจังหวัด (ต่อ)

หน่วยของเส้นความยากจน : บาทต่อคนต่อปี

ภาค	จังหวัด	เส้นความ ยากจน	สัดส่วนคน จน	ภาค	จังหวัด	เส้นความ ยากจน	สัดส่วนคนจน
ภาค ตะวันออก เฉียงเหนือ	กาฬสินธุ์	29,704	0.42	ภาค กลาง	กรุงเทพมหานคร	38,571	0.19
	ขอนแก่น	30,023	0.38		ปทุมธานี	35,165	0.15
	มหาสารคาม	29,537	0.38		นครปฐม	33,507	0.14
	บึงกาฬ	28,723	0.37		ชัยนาท	35,253	0.13
	ร้อยเอ็ด	29,779	0.36		ปราจีนบุรี	33,055	0.10
	นครพนม	29,024	0.34		สระบุรี	33,208	0.10
	ยโสธร	29,413	0.30		ระยอง	35,747	0.09
	บุรีรัมย์	28,826	0.30		ลพบุรี	33,993	0.09
	อำนาจเจริญ	29,925	0.29		สิงห์บุรี	32,695	0.04
	หนองบัวลำภู	29,433	0.27		ภาคใต้	สตูล	31,842
	สุรินทร์	27,936	0.26	พัทลุง		34,038	0.24
	อุบลราชธานี	28,924	0.24	ตรัง		34,103	0.23
	สกลนคร	30,370	0.24	สงขลา		35,108	0.22
	หนองคาย	28,321	0.23	สุราษฎร์ธานี		33,911	0.18
	อุดรธานี	29,131	0.22	นครศรีธรรมราช		31,784	0.15
	ศรีสะเกษ	28,164	0.21	ระนอง		34,364	0.08
	ชัยภูมิ	28,244	0.19	ชุมพร		33,777	0.07
	นครราชสีมา	28,149	0.18	พังงา		32,036	0.07
	มุกดาหาร	30,501	0.18	กระบี่		31,988	0.02
	เลย	27,982	0.08				

ที่มา: สำนักงานพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ตารางภาคผนวกที่ 2.2 สัดส่วนความยากจนและจำนวนครัวเรือนตัวอย่างพื้นที่กลุ่มเป้าหมาย
ในการสัมภาษณ์

หน่วยจำนวนครัวเรือนตัวอย่าง: ครัวเรือน

ภาค	จังหวัด	สัดส่วนความ ยากจน	จำนวน ครัวเรือน ตัวอย่าง	ภาค	จังหวัด	สัดส่วนความ ยากจน	จำนวน ครัวเรือน ตัวอย่าง
ภาคเหนือ	แพร่	0.39	32	ภาคกลาง	ชลบุรี	0.46	39
	สุโขทัย	0.39	59		สระแก้ว	0.45	16
	ตาก	0.36	60		ประจวบคีรีขันธ์	0.37	52
	แม่ฮ่องสอน	0.35	23		เพชรบุรี	0.36	52
	น่าน	0.34	70		นครนายก	0.35	23
	รวม		<u>244</u>		รวม		<u>182</u>
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	กาฬสินธุ์	0.42	17	ภาคใต้	สตูล	0.29	47
	ขอนแก่น	0.38	63		พัทลุง	0.24	42
	มหาสารคาม	0.38	27		ตรัง	0.23	48
	บึงกาฬ	0.37	33		สงขลา	0.22	96
	ร้อยเอ็ด	0.36	25		สุราษฎร์ธานี	0.18	59
	รวม		<u>165</u>		รวม		<u>292</u>

ที่มา: จากการคำนวณ

ภาคผนวกที่ 3

ผลการวิเคราะห์แบบจำลองถดถอยพหุคูณ

ตารางภาคผนวกที่ 3.1 ผลการวิเคราะห์แบบจำลองถดถอยพหุคูณ (Multiple linear regression)

Regress Y X1 X2 X3 X4 X5 X6 X7 X8 X9 X10 X11 X12

Source	SS	Df	MS	Number of obs = 428
Model	18344429.2	12	1528702.43	Prob > F = 0.0001
Residual	183162295	415	441354.927	R-squared = 0.0910 Adj R-squared = 0.0648
Total	201506724	427	471912.702	Root MSE = 664.35

Y	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]
X ₁	-1.606211	3.538206	-0.45	0.65	-8.56125 5.348828
X ₂	33.5672	69.39162	0.48	0.629	-102.8357 169.9701
X ₃	-2.253523	2.81279	-0.8	0.423	-7.782615 3.275568
X ₄	118.0004	89.28432	1.32	0.187	-57.5055 293.5063
X ₅	-62.82496	43.85668	-1.43	0.153	-149.0339 23.38396
X ₆	5.041489	1.517372	3.32	0.001	2.058795 8.024183
X ₇	70.99593	74.8591	0.95	0.343	-76.15435 218.1462
X ₈	185.8911	68.85207	2.7	0.007	50.54882 321.2334
X ₉	2.484247	0.9480333	2.62	0.009	0.6207016 4.347793
X ₁₀	125.5977	70.2282	1.79	0.074	-12.44961 263.6451
X ₁₁	-137.0876	66.87262	-2.05	0.041	-268.5389 -5.636303
X ₁₂	-14.83595	68.3985	-0.22	0.828	-149.2867 119.6148
_cons	128.8111	234.4461	0.55	0.583	-332.0388 589.661

QR Code ข้อมูลกลุ่มตัวอย่างจำนวน 428 ครั้งเพื่อนำมาใช้วิเคราะห์แบบจำลองถดถอยพหุคูณ

SCAN ME

ภาคผนวกที่ 4

การประชุมกลุ่มย่อยในภาพรวมระดับภาค

ภาคเหนือ

1. กลุ่มหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ด้านการศึกษาและการอบรมด้านการเกษตร สำหรับความรู้เรื่องการใช้ปัจจัยทางการเกษตรกรต่าง ๆ เกษตรกรส่วนใหญ่จะใช้ตามคำแนะนำของเพื่อนบ้านหรือร้านขายอุปกรณ์ทางการเกษตร ทั้งนี้ อาจมีทั้งข้อมูลที่คลาดเคลื่อนกัน ควรส่งเสริมให้นักวิชาการหรือผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญให้ความรู้อย่างสม่ำเสมอในเรื่องการใช้ปัจจัยการผลิตต่าง และแนะนำให้เกษตรกรมีความรู้และเข้าใจได้ง่ายขึ้นด้วยการเข้าถึงสื่อสมัยใหม่ เช่น การหาความรู้ผ่านทาง Smart phone ซึ่งเป็นการเข้าถึงแหล่งความรู้ได้รวดเร็ว และมีสาระต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการทำการเกษตรสมัยใหม่ สร้างความรู้ความเข้าใจ จัดทำแปลงเรียนรู้ แปลงสาธิต และจัดงานวันถ่ายทอดเทคโนโลยี จัดกระบวนการเรียนรู้ให้แก่เกษตรกร เกษตรกรรุ่นใหม่ และยุวเกษตรกร ให้มีความรู้ความเข้าใจและนำไปใช้อย่างถูกวิธี

ด้านการทำเกษตรของครัวเรือนเกษตรกร พื้นที่ทำการเกษตรของเกษตรกรที่มีรายได้น้อยส่วนใหญ่ไม่ใช่พื้นที่ตนเอง แต่เป็นพื้นที่ที่รัฐจัดสรรให้สามารถทำการเกษตรได้ จึงมีปัญหาไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน แต่หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องได้บูรณาการร่วมกันในการแก้ไขปัญหาโดยตลอด เช่น พื้นที่กรรมกรนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.) ซึ่งเป็นการแก้ไขปัญหาระดับหนึ่ง แต่หากมีนโยบายหรือแนวทางอื่นที่จะให้เกษตรกรได้มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินทำกินของตนเอง อาจจะช่วยแก้ไขปัญหาได้มากกว่านี้ นอกจากนี้เกษตรกรต้องปรับเปลี่ยนทัศนคติ และปรับเปลี่ยนกระบวนการผลิต ให้เกษตรกรคิดว่า ต้องการปลูกพืชชนิดใด และปลูกด้วยวิธีการใด เช่น ปลูกแบบอินทรีย์ แบบปลอดสาร หรือปลูกแบบใช้สารเคมีโดยเน้นการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ให้เกิดผลผลิตต่อไร่เพิ่มขึ้น และลดต้นทุนการผลิต รวมถึงการใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดปรับเปลี่ยนมาเป็นการปลูกพืชใช้น้ำน้อย เช่น ถั่วเขียว ถั่วเหลือง ปอเทือง และปลูกพืชในพื้นที่น้อยใช้น้ำน้อยแต่ได้ผลตอบแทนสูง เช่น ดาวเรือง และแนะนำให้ปลูกพืชที่มีตลาดต้องการที่ชัดเจน ส่งเสริมให้ปลูกพืชที่ได้ผลผลิตในระยะสั้น เช่น ปลูกผัก การทำเกษตรแบบผสมผสาน และส่งเสริมสนับสนุนให้ทำการเกษตรอินทรีย์ เกษตรปลอดภัย เพื่อเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มในผลผลิตทางการเกษตร เช่น การเลี้ยงหมูหลุมแบบอินทรีย์ซึ่งเป็นการเลี้ยงที่ใช้พื้นที่น้อย และเป็นการเพิ่มมูลค่าสินค้า และควรส่งเสริมให้มีการใช้นวัตกรรมใหม่ ๆ เทคโนโลยีใหม่ ๆ ในการผลิตสินค้าเกษตร ให้เกษตรกรทำการเกษตรแบบประณีต ใช้โรงเรือนอัจฉริยะ เช่น การเพาะเห็ดแบบเชื้อเหลว การทำก้อนเห็ดแบบใหม่ทำให้ผลผลิตต่อรุ่นสูงขึ้น แต่การทำเกษตรแบบนี้เหมาะกับเกษตรกรรายใหญ่ กับเกษตรกรรายเล็กอาจจะมีปัญหา

นอกจากนี้ ปัญหาการเข้าถึงระบบชลประทาน และมีการบริหารจัดการน้ำไม่ดีพอ พบว่าความสามารถในการเพาะปลูกและชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรทั้งในเขตและนอกเขตชลประทาน พบว่ามีความแตกต่างอย่างเห็นได้ชัด ครัวเรือนที่เข้าถึงแหล่งน้ำ ไม่ว่าจะมาจาก การขุดบ่อเก็บน้ำ ขุดเจาะน้ำบาดาล

หรือเป็นพื้นที่ใกล้เขตชลประทาน มีโอกาสในการเพาะปลูกได้ตลอดปีและมีพืชผลที่หลากหลาย มีความยืดหยุ่นในการปรับเปลี่ยนการปลูกพืชให้สอดคล้องสภาวะตลาด ณ เวลานั้น ได้มากกว่าครัวเรือนเกษตรกรที่มีพื้นที่อยู่ไกลเขตชลประทานที่น้ำจากชลประทานไม่ถึง และครัวเรือนเกษตรกรที่ต้องรอน้ำจากธรรมชาติที่มีความเสี่ยงจากภาวะอากาศที่แปรปรวนที่นับวันจะมีความรุนแรงมากขึ้น สำหรับปัญหาการเข้าไม่ถึงแหล่งน้ำทางการเกษตรของเกษตรกรนั้น แนวทางการแก้ไข ได้แก่ สนับสนุนให้ปลูกพืชใช้น้ำน้อย โคก หนอง นา โมเดล เป็นวิธีการจัดการที่ดี แบบพึ่งตนเอง และยั่งยืน จัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำเพื่อบริหารจัดการน้ำจากชลประทานในพื้นที่ และสามารถบริหารจัดการร่วมกัน การขอรับงบประมาณเพื่อจัดทำแหล่งน้ำขนาดใหญ่ เช่น อ่างเก็บน้ำจากหน่วยงานภายนอก เช่น มูลนิธิอุทกพัฒนา ซึ่งปัจจุบันอำเภอศรีมาศได้รับงบประมาณปีละหลายร้อยล้านบาท ซึ่งมีโครงการอยู่ในพื้นที่หลายจุด การพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีการเกษตร มีวิธีการใช้ที่ดินและน้ำร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ เลือกลงปลูกพืชพันธุ์ที่ใช้น้ำน้อยหรือปลูกพืชที่ให้ผลกำไรสูง มีการกักเก็บน้ำให้มีประสิทธิภาพ และลดมลพิษทางน้ำ เป็นต้น และควรสนับสนุนให้มีแหล่งน้ำ ผ่าน โครงการสินเชื่อเพื่อพัฒนาแหล่งน้ำ

ปัจจัยการผลิตทางการเกษตรที่มีต้นทุนการผลิตสูงต้องสร้างความเข้าใจกับเกษตรกรให้พึ่งพาตนเองโดย ผลิตปุ๋ยหมัก น้ำหมัก สารไล่แมลง และการเก็บเมล็ดพันธุ์พืชใช้เองจะสร้างความมั่นคง และงดการใช้สารเคมี และลดต้นทุนการผลิตได้ ส่งเสริมให้เกษตรกรลดต้นทุนการผลิตโดยใช้เทคโนโลยีการใช้อย่างคุ้มค่าวิเคราะห์ดิน (ปุ๋ยสั่งตัด) มีการใช้เมล็ดพันธุ์ในอัตราที่เหมาะสม โดยการจัดทำแปลงเรียนรู้ แปลงเปรียบเทียบ และจัดงานวันถ่ายทอดเทคโนโลยี และให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าไปให้การสนับสนุนเกษตรกรทำการเกษตรแบบไปโอชีวภาพหรือเกษตรกรรมแบบยั่งยืน เพื่อลดต้นทุนการผลิต เพิ่มผลผลิตต่อไร่ให้สูงขึ้น ผลผลิตไว้สารพิษ เช่น การนำเทคโนโลยีจุลชีวะหรือเชื้อ/สารชีวพันธุ์ เช่น *Lactobacillus subtilis* ที่มีคุณสมบัติพิเศษในการทนความร้อนได้มากกว่า 200 องศา ทนความเย็นได้มากกว่า -50 องศา สามารถย่อยสลายซากพืชซากสัตว์ภายใน 21 วันให้เป็นธาตุอาหารพืชได้ สลายโมเลกุลของสารเคมีทุกชนิดได้ โดยการถ่ายทอดเทคโนโลยีชีวภาพให้แก่เกษตรกร และให้เกษตรกรมีการรวมกลุ่มเพื่อการผลิต การซื้อ การขาย ปัจจัยทางการเกษตรต่าง ๆ รวมถึงการรวมกลุ่มกันเพื่อกู้ยืมเงินจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในการจัดหาปัจจัยการผลิต เช่น กลุ่มวิสาหกิจชุมชน

เรื่องแรงงานทางการเกษตร ให้นับรวมกลุ่มเกษตรกร และให้มีการจัดการรวมทุนร่วมกันเพื่อจัดซื้อหรือจัดหาเครื่องจักรกลทางการเกษตรที่จำเป็นจากหน่วยงาน ภาคเอกชน และ โรงงานคู่สัญญาของกลุ่ม เกษตรสมัยใหม่มีนวัตกรรมและเครื่องมือทางการเกษตรที่ราคาถูกลง และมีประสิทธิภาพมากขึ้น การให้เกษตรกรเข้าถึงเทคโนโลยีจะช่วยลดค่าจ้างแรงงานและเครื่องจักรกลที่มีราคาแพงขึ้น และมีการสนับสนุนให้เกษตรกรใช้เทคโนโลยีทางเกษตร เช่น นำร่องการใช้โดรนการเกษตรพ่นสารอาหารพืช ปุ๋ยน้ำและสารกำจัดโรคและแมลง ในพื้นที่ลำไยแปลงใหญ่ตำบลพญาแก้ว อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่านจำนวน 115 ไร่เกษตรกร 21 ราย ได้ผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจคือลดค่าใช้จ่ายในการจ้างแรงงานการเกษตรประมาณ 3-5 เท่า และลดค่าใช้จ่ายสารเคมีประมาณ 5 เท่า (ข้อมูลเชิงพื้นที่ที่เปรียบโดยเกษตรกรเอง) และได้ผลลัพธ์ ทางสังคมคือ สามารถปรับเปลี่ยนแนวความคิดเกษตรกรดั้งเดิมมาสู่เกษตรกรยุคใหม่ได้ด้วยการปฏิบัติจริงในพื้นที่ให้เห็น

ด้านรายได้อื่น ๆ และการกู้ยืมเงิน การรวมกลุ่มเพื่อประกอบอาชีพเสริมของเกษตรกร มีความเห็นว่า เกษตรกรต้องรู้ประเด็นปัญหาหลัก ๆ ของครัวเรือนเกษตรกรก่อนว่ามีรายได้มากน้อยแค่ไหน เพราะการรวมกลุ่มกันต้องมีการทำกิจกรรม ต้องมีการประชุมร่วมกัน ซึ่งเกษตรกรบางรายอาจจะไม่มีเวลา มาประชุม หรืออบรม เพราะต้องไปหารายได้ สำหรับเกษตรกรที่เข้าร่วมกลุ่มเป็นบางครั้ง เป็นในช่วงระยะเวลาหนึ่ง อาจเนื่องจาก มาตรการบางมาตรการของหน่วยงานภาครัฐยังให้ความสำคัญกับรายบุคคล เช่น การเสนอให้ ปัจจัยการผลิต ไม่ได้ให้คณะกรรมการกลุ่มจัดการจัดสรรให้สมาชิกกลุ่ม แต่ส่วนใหญ่จะให้ปัจจัยเป็นรายบุคคล ที่มีความสนิทสนมเป็นการส่วนตัวมากกว่า ทั้งนี้การสนับสนุนการจัดตั้งกลุ่ม บางครั้งเป็นแค่ช่วงระยะเวลาหนึ่ง เท่านั้น ไม่มีการสนับสนุนให้ต่อเนื่อง ไม่มีความมั่นใจว่าเข้าร่วมกลุ่มแล้วจะแก้ปัญหาของตนเองได้ โดยเรียนรู้ จากประสบการณ์ที่ล้มเหลวของกลุ่มต่าง ๆ จำนวนมากที่ไม่ประสบความสำเร็จ โดยจะรอดูผลสำเร็จของกลุ่ม ก่อนถ้าประสบความสำเร็จก็จะเข้าร่วมในภายหลัง การก่อตั้งกลุ่มอาจเกิดจากการจัดตั้งจากภาครัฐหรือเกิดจาก ผู้หวังผลในการนำกลุ่มไปหาผลประโยชน์ส่วนตัวจึงไม่สมัครเข้าร่วมกลุ่ม โดยการรวมกลุ่มของเกษตรกร มี 2 ระดับ คือ 1. เริ่มต้นรวมกลุ่มเพื่อขอความช่วยเหลือจากภาครัฐ และ 2. การรวมกลุ่มเพื่อประกอบกิจกรรม ร่วมกัน ทั้งการรวบรวมผลผลิตเพื่อจำหน่ายหรือแปรรูปผลิตผล ซึ่งเกษตรกรบางรายคิดว่าการรวมกลุ่มเป็น ความยุ่งยากและคิดว่าสามารถทำเองได้ดีกว่า จึงไม่รวมกลุ่ม

ส่วนการรวมกลุ่มโครงการส่งเสริมอาชีพให้เกษตรกร โครงการส่งเสริมจากภาครัฐควรเกิดจาก การ SWOT และวิเคราะห์ความสามารถในการทำการตลาดหรือความต้องการของตลาดก่อนดำเนินการ พร้อมทั้งส่งเสริมความรู้ด้านการตลาด วิเคราะห์ความต้องการของตลาด วิเคราะห์สินค้า การเพิ่มมาตรฐานให้ สินค้าเป็นที่ต้องการของตลาด และเพิ่มช่องทางการจำหน่ายสินค้าให้แก่เกษตรกร และหน่วยงานภาครัฐไม่ควร คิดโครงการให้กับเกษตรกร เพราะจะไม่เกิดความยั่งยืน เนื่องจากไม่ได้มาจากข้อเท็จจริงของกลุ่มเกษตรกร ในการประกอบอาชีพ ทั้งนี้ถ้าหากภาครัฐต้องการสนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดผลสำเร็จในการสร้างอาชีพให้แก่ เกษตรกร ภาครัฐควรดำเนินการดังนี้ แก้ปัญหาต้นเหตุคือ รัฐต้องสนับสนุนเกษตรกรให้มีผลิตภัณฑ์ของตนเอง โดยกำหนดนโยบายให้ชัดเจน เจื่อนไขในการผลิตภัณฑ์หรือกฎเกณฑ์ต้องเอื้อให้กับเกษตรกร โดยผลิตภัณฑ์ ที่สนับสนุนจะต้องใช้การตลาดนำ มีการทดลองทำแล้วหาช่องทางตลาดก่อน แล้วค่อยสนับสนุน ส่วนเกษตรกร ไม่สามารถเข้าสู่ธุรกิจอาหารแปรรูปได้ เนื่องจากรัฐบาลออกกฎหมายเอื้อนายทุน

การรวมกลุ่มทำกิจกรรมทางการเกษตรเพื่อให้มีอำนาจในการต่อรองราคากับพ่อค้าคนกลาง ควรสนับสนุนให้มีการรวมกลุ่มอย่างยั่งยืนโดยให้สมาชิกทุกคนที่มีปัญหาการผลิตเหมือน ๆ กันมีส่วนร่วมในการ วิเคราะห์ปัญหาและหาทางออกร่วมกัน โดยยึดหลัก การก่อเกิดกลุ่มต้องเกิดจากความต้องการของเกษตรกร ภาครัฐหรือหน่วยงานต่างๆเป็นผู้สนับสนุนหรือจัดกระบวนการเรียนรู้ปราศจากการชี้แนะ สมาชิกมีส่วนร่วมในการ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมรับผลประโยชน์ โดยมีกลุ่มตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จในการ แก้ไขปัญหาการต่อรองพ่อค้าคนกลาง ตัวอย่างเช่น กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปกาแฟสวนยาหลวง บ้านสันเจริญ ตำบลผาทอง อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน แก้ปัญหาราคากาแฟตกต่ำ และแก้ไขปัญหาหนี้นอกระบบโดยการ รวมกลุ่ม โดยระหว่างปี 2536-2547 ผลิตกาแฟอาราบิก้า จำนวนมากกว่า 500,000 กิโลกรัม เกษตรกรขาย ผลิตกาแฟเชอร์รี่ได้ราคา กิโลกรัมละ 6 -7 บาท เมื่อก่อตั้งกลุ่มสำเร็จเมื่อปี 2548 กลุ่มดำเนินการซื้อและ

รวบรวมเอง ราคา 15 บาท ราคาเพิ่มขึ้นเกือบ 200 % ทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น คุณภาพชีวิตดีขึ้นด้วยระบบกลุ่ม

ปัญหาหนี้สินในภาคการเกษตร เป็นภาคหลักของคนในประเทศที่ต้องประสบกับความเสียหายจากภัยธรรมชาติ ความผันผวนของราคาพืชผลในตลาด รวมทั้งความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติทั้งดินและน้ำ ทำให้เกษตรกรมีปัญหานี้สินที่สะสมทั้งภายในและภายนอกระบบ ปัญหานี้สินของเกษตรกรไม่ได้มีเพียงประเด็นทางด้านเศรษฐกิจเท่านั้น แต่มีความเกี่ยวข้องทั้งกับปัจจัยทางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงในวิถีการดำเนินชีวิต แนวทางในการจะลดปัญหานี้สินครัวเรือนเกษตรกร แนะนำให้เกษตรกรวิเคราะห์ตนเองว่าสถานะปัจจุบันของตัวเกษตรกรมีสถานะทางการเงินเป็นอย่างไร ควรทำบัญชีครัวเรือน เพื่อวิเคราะห์รายได้รายจ่าย ของตนเอง ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องส่งเสริมให้ความรู้ ปรับเปลี่ยนทัศนคติ ในการพึ่งพาตนเอง ส่งเสริมความรู้ด้านวิชาการและเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้ในการทำการเกษตร ในส่วนของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร นอกจากมีอำนาจหน้าที่ในการรวมกลุ่มเกษตรกร มีการบริหารจัดการให้เกิดความเข้มแข็ง และยังมีหน้าที่ในการฟื้นฟูอาชีพเกษตรกร ซึ่งมีงบประมาณสนับสนุนในการประกอบอาชีพที่เหมาะสม และการแก้ไขปัญหาหนี้สินให้กับเกษตรกร โดยการชะลอการฟ้องร้อง การบังคับคดีหรือการชำระหนี้แทนเกษตรกร ที่มีปัญหาภาระหนี้สินจนถึงที่สุด และมีกระบวนการแก้ไขปัญหาหนี้สินที่ดี โดยการสร้างอาชีพ สร้างรายได้ให้กับเกษตรกร สามารถจัดการปัญหานี้สินที่เกิดขึ้นจากการกู้ยืมมาประกอบอาชีพของเกษตรกร

เหตุการณ์/ความไม่แน่นอนที่ส่งผลต่อการทำการเกษตร การช่วยเหลือเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบจากโรคโควิด-19 ให้เน้นช่วยฟื้นฟูเศรษฐกิจให้แข็งแกร่งในระยะยาว ส่งเสริมเกษตรกรสามารถเลี้ยงตนเอง สร้างรายได้ให้ครอบครัวได้อย่างพอเพียงและยั่งยืน เมื่อเกษตรกรมีอาหารเพียงพอต่อการบริโภคภายในครัวเรือน และผลผลิตที่เหลือนำมาขายเป็นการเพิ่มรายได้ให้ครัวเรือน

2. กลุ่มเกษตรกร Smart Farmer

ด้านการศึกษาและการอบรมด้านการเกษตร ด้านองค์ความรู้ต่าง ๆ ในการจัดการด้านการเกษตรของเกษตรกร เกษตรกรส่วนใหญ่ยังขาดองค์ความรู้ในด้านต่าง ๆ ตั้งแต่กระบวนการผลิตจนถึงเก็บเกี่ยว รวมถึงการแปรรูปและการตลาด เช่น การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์พืชที่เหมาะสมกับพื้นที่ การใช้ปุ๋ยให้เหมาะสมกับความต้องการของพืช การจัดการโรคและแมลงศัตรูพืช การนำผลผลิตที่ได้ไปแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่าและการตลาด เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จะเกี่ยวข้องถึงรายได้ที่เกษตรกรได้รับ ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่เห็นว่าองค์ความรู้ด้านต่าง ๆ เป็นแนวทางหนึ่งที่จะทำให้เกษตรกรนำไปต่อยอดในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในภาคเกษตร เนื่องจากเกษตรกรบางคนใช้ความรู้ในการผลิตแบบเดิม ๆ ตั้งแต่บรรพบุรุษ เน้นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ไม่ปรับเปลี่ยนมาทำการเกษตรแนวใหม่ ซึ่งทำให้มีต้นทุนที่สูงขึ้น ผลผลิตทางการเกษตรก็ลดลง แต่ถ้ามีโครงการอบรมเพื่อเพิ่มองค์ความรู้ในการจัดการด้านการเกษตรให้กับเกษตรกร ใช้วิธีการถ่ายทอดความรู้จากผู้มีประสบการณ์ที่ประสบความสำเร็จมาปรับใช้ในฟาร์มของตนเอง ช่วยให้เกษตรกรมีองค์ความรู้ในการบริหารจัดการฟาร์มที่ถูกต้อง ซึ่งจะช่วยให้เกษตรกรสามารถลดต้นทุนการผลิต และมีรายได้เพิ่มขึ้นให้กับครัวเรือน

ด้านการทำเกษตรของครัวเรือนเกษตร การมีรายได้ไม่เพียงพอของเกษตรกรส่วนใหญ่ เนื่องจากปัจจัยการผลิตที่สำคัญ เช่น ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืช และเมล็ดพันธุ์พืชมีราคาแพง ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่ยังยึดติดกับการใช้สารเคมี และมีการใช้เมล็ดพันธุ์ที่ไม่มีคุณภาพ ทำให้ต้นทุนการผลิตของเกษตรกรสูง ประกอบกับสภาพปัญหาที่ดินไม่มีคุณภาพ ฝนไม่ตกตามฤดูกาล ทำให้ผลผลิตตกต่ำ จึงเป็นสาเหตุให้เกษตรกรมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการใช้จ่ายในครัวเรือน ซึ่งแนะนำให้เกษตรกรรวมกลุ่มกันผลิตและซื้อปัจจัยการผลิตเพื่อลดค่าใช้จ่ายด้านการขนส่งและต่อรองราคากับพ่อค้า เพื่อให้มีอำนาจในการต่อรองราคาผลผลิต นอกจากนี้ เกษตรกรหันมาผลิตปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์ และปุ๋ยชีวภาพใช้เอง โดยการใช้เศษวัสดุที่มีอยู่ในชุมชนมาทำการผลิตใช้สารชีวภาพที่ทำเอง เพื่อใช้ในการกำจัดศัตรูพืช ส่วนเมล็ดพันธุ์ เกษตรกรมีการเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ใช้เองและ เกษตรกรมีการขยายพันธุ์พืชด้วยวิธีการอื่นๆ เช่น ปักชำ ตอนกิ่ง เสียบยอด ทาบกิ่ง เป็นต้น โดยภาครัฐเข้ามาให้ความรู้ในด้านการผลิตเมล็ดพันธุ์คุณภาพไว้ใช้เองในครัวเรือนและองค์ความรู้ในการขยายพันธุ์พืชด้วยวิธีอื่น ๆ ให้แก่เกษตรกรในชุมชน และจัดหาเมล็ดพันธุ์คุณภาพมาจำหน่ายให้เกษตรกรราคาถูก โดยในความคิดเห็นของเกษตรกรในด้านการจัดการเรื่องปัจจัยการผลิตเห็นว่าหน่วยงานภาครัฐเข้ามาสนับสนุนในด้านอุปกรณ์ในการผลิต ตลอดจนองค์ความรู้ต่าง ๆ ในการผลิตให้เกษตรกร เพื่อให้เกษตรกรมีความรู้เพื่อจะนำไปใช้ผลิตปัจจัยต่าง ๆ ใช้ในครัวเรือน และภาครัฐควรเข้าไปดูแลเรื่องการจัดจำหน่ายปัจจัยการผลิตที่มีราคาสูงของพ่อค้าให้มีความเหมาะสมและมีความเป็นธรรม รวมไปถึงการจัดการเรื่องขนส่งให้มีความสะดวกมากขึ้น นอกจากนี้ เกษตรกรควรลดการปลูกพืชเชิงเดี่ยว แล้วหันมาปลูกพืชหมุนเวียนที่มีอายุการผลิตสั้นเพิ่มขึ้นเพื่อให้เกษตรกรมีผลผลิตจำหน่ายได้ตลอดปี

การใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมต่าง ๆ ในการผลิตของเกษตรกรเป็นการลดการใช้แรงงานและเวลาในการผลิตของเกษตรกร ทำให้เกษตรกรมีความสะดวกและลดค่าใช้จ่ายในการจ้างงาน และเกษตรกรสามารถนำเครื่องจักรไปรับจ้างเพื่อเพิ่มรายได้ส่วนหนึ่งให้ครัวเรือนได้ ซึ่งเกษตรกรอยากได้เทคโนโลยี และนวัตกรรมใหม่ๆ มาใช้ในชุมชน เพราะสามารถลดเวลาในการทำงานได้มาก เครื่องจักรและนวัตกรรมทำให้เกษตรกรมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น เพราะเครื่องจักรและนวัตกรรมบางชนิดมีราคาสูง เช่น เครื่องตัดอ้อย โดรน เกษตรกรไม่มีเงินที่จะลงทุนซื้อทำให้เกษตรกรเข้าถึงได้ยาก และเชื้อเพลิงที่ใช้กับเครื่องจักรกลมีราคาสูง ทำให้ต้นทุนของเกษตรกรสูงขึ้น ประกอบกับ โดรนต้องใช้ความชำนาญในการใช้ซึ่งเกษตรกรยังไม่มีองค์ความรู้ในเรื่องดังกล่าว รวมถึงการจัดการเทคโนโลยีที่ชำรุด หรือเสียหาย ประกอบกับอุปกรณ์ หรืออะไหล่ ที่ใช้ซ่อมบำรุงมีราคาสูง และต้องจ้างซ่อมแซมทำให้มีต้นทุนในการซ่อมบำรุง ซึ่งทำให้เกษตรกรมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ สภาพพื้นที่ของเกษตรกรไม่เอื้ออำนวยให้มีการใช้เครื่องจักรบางชนิด เช่น ภูเขาลาดชัน และเป็นแปลงเล็ก ๆ ซึ่งทำให้เครื่องจักรเข้าไม่ถึงและเทคโนโลยีบางชนิดใช้ได้กับบางพื้นที่เท่านั้น เช่น โดรน ใช้ได้เฉพาะในพื้นที่โล่งไม่สามารถใช้ได้กับพื้นที่ที่เป็นภูเขา และส่วนใหญ่ใช้ได้กับ ข้าว อ้อย ข้าวโพด แต่ถ้านำมาใช้กับไม้ผล ไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ทั้งนี้ ภาครัฐควรจัดทำแปลงสาธิตเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีแบบจริงจังในการผลิต โดยมีการคำนวณต้นทุน และคิดความคุ้มค่าในการใช้งาน แล้วให้เกษตรกรไปศึกษาดูงาน แล้วให้เกษตรกรตัดสินใจเองว่าเกษตรกรลงทุนในเครื่องจักรนี้แล้วคุ้มค่าหรือไม่ ซึ่งเกษตรกรต้องยอมรับความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น และเกษตรกรควรรวมกลุ่มกันผลิต แล้วนำเทคโนโลยีมาใช้ในชุมชนตามความต้องการของกลุ่ม ภาครัฐต้องเข้า

ไปสนับสนุนเทคโนโลยี และนวัตกรรมต่าง ๆ ในชุมชน รัฐต้องดูความพร้อมและความต้องการคนในชุมชน นอกจากนี้ การลดต้นทุนด้านการเชื้อเพลิง ควรหันมาใช้พลังงานทดแทน เช่น พลังงานแสงอาทิตย์

สำหรับเรื่องน้ำที่ปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในการผลิตของเกษตรกร ซึ่งปัญหาสำคัญที่เกษตรกรพบ คือเข้าไม่ถึงแหล่งน้ำ ต้องอาศัยน้ำจากธรรมชาติเพียงอย่างเดียว หรือถ้าฝนไม่ตกตามฤดูกาลหรือทิ้งช่วง เกษตรกรก็ไม่สามารถทำการผลิต หรือทำให้ผลผลิตของเกษตรกรเสียหาย ส่งผลต่อรายได้ของเกษตรกรลดลง ซึ่งในการผลิตของเกษตรกรถ้าไม่มีน้ำในการผลิตก็ไม่สามารถทำการผลิตได้เลย สำหรับการแก้ปัญหา ควรมีการศึกษาการจัดการน้ำให้เป็นรูปแบบกลุ่มผู้ใช้น้ำ และหาแหล่งน้ำใต้ดิน และจัดการพื้นที่ปลูกพืชให้เหมาะสมกับแหล่งน้ำรวมไปถึงจัดทำโครงการขุดบ่อบาดาล บ่อเก็บน้ำ สระน้ำ สร้างเหมืองฝาย อ่างเก็บน้ำในพื้นที่ทางการเกษตร รวมถึงการปรับปรุงระบบท่อส่งน้ำ และการจัดลำดับการใช้น้ำ ตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำให้เหมาะสม สร้างฝายทดน้ำ เพื่อเก็บน้ำไว้ใช้ในพื้นที่ที่อยู่ใกล้เคียง หรือการปลูกพืชให้เหมาะสมกับปริมาณน้ำที่มีอยู่ ทั้งนี้ควรมีเจ้าหน้าที่ที่มีองค์ความรู้ในการจัดการเรื่องน้ำ สามารถตอบประเด็นปัญหาต่าง ๆ ของเกษตรกรได้ และทำให้เกษตรกรเชื่อถือ โดยเกษตรกรต้องมีการศึกษาถึงแหล่งน้ำและการใช้น้ำอย่างจริงจังจึงสามารถวางแผนการทำการเกษตรได้

ด้านรายได้อื่น ๆ และการกู้ยืมเงิน โครงการต่าง ๆ ที่สนับสนุนการรวมกลุ่มเกษตรกร เช่น วิสาหกิจชุมชน การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรและการส่งเสริมอาชีพ เช่น ทำจักรสาน ทอผ้า หรือการทำขนม สามารถเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกรทำให้เกษตรกรมีอำนาจในการต่อรองราคาได้มากขึ้น ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการรวมกลุ่มเพื่อสร้างอาชีพและเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน โดยสินค้าที่กลุ่มผลิต ต้องเป็นสินค้าที่มีคุณภาพ สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มได้และสามารถตรวจสอบย้อนกลับถึงที่มาของตัวสินค้าได้ แต่คนที่จะมารวมกลุ่มต้องมีแนวคิดเดียวกัน และใช้วัตถุดิบในชุมชนมาผลิต ซึ่งถ้าเกษตรกรรวมกลุ่มกันผลิตได้แล้ว สามารถวางแผนการผลิต การตลาด และสามารถต่อรองราคากับพ่อค้าได้ แต่กลุ่มที่จะประสบความสำเร็จได้ต้องเป็นกลุ่มที่เข้มแข็ง สมาชิกต้องใส่ใจกลับกลุ่มจริงๆ ไม่เกี่ยงกันทำงาน ยอมรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกคนอื่น ๆ และสามารถช่วยกันแก้ปัญหาในกลุ่มได้ไม่ใช่เข้ากลุ่มเพื่อรอรับความช่วยเหลือจากภาครัฐ โดยกลุ่มวิสาหกิจส่วนใหญ่มีปัญหาเรื่องการรวมกลุ่ม เมื่อรวมกลุ่มแล้วไม่สามารถดำเนินการต่อไปได้อย่างยั่งยืน เพราะขาดการสนับสนุนที่ไม่ต่อเนื่อง มีบางกลุ่มเท่านั้นที่ประสบความสำเร็จ โดยปัจจัยที่ทำให้กลุ่มสำเร็จนั้น ชุมชนต้องมีความเข้มแข็ง มีผู้นำที่เก่งและเข้มแข็ง มีความรู้ในเรื่องที่จะทำการผลิตนั้น ๆ สมาชิกในกลุ่มต้องมีความเสียสละ มีวิสัยทัศน์ที่ตรงกัน ชยัน มีความสามัคคีกัน เห็นอกเห็นใจกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันและยอมรับข้อผิดพลาดที่จะเกิดขึ้น แล้วนำปัญหาไปแก้ไข ส่วนการบริหารจัดการกลุ่มต้องมีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีแบบแผนการดำเนินงานที่แน่นอนน่าเชื่อถือ ภาครัฐต้องเป็นพี่เลี้ยงคอยให้คำปรึกษาและผลักดันให้กลุ่มประสบความสำเร็จ

การกู้ยืมเงินเพื่อมาลงทุนในภาคเกษตรถ้าเกษตรกรนำเงินกู้มาใช้ตามวัตถุประสงค์ที่กู้ก็จะไม่เกิดปัญหา เพราะทำให้เกษตรกรมีเงินลงทุนในการทำการเกษตร สามารถซื้อปัจจัยต่าง ๆ มาลงทุนได้ เช่น เมล็ดพันธุ์พืช ปุ๋ย เครื่องจักรกลการเกษตร เกษตรสามารถทำการเกษตรตามแผนที่วางไว้ได้ ถ้าไม่เกิดปัญหาภัยแล้ง

และผลผลิตทางการเกษตรได้ผลตามที่ตั้งเป้าไว้ ประกอบกับราคาผลผลิตทางการเกษตรดี เกษตรกรก็สามารถมีรายได้เพื่อชำระหนี้ที่กู้ยืมมาลงทุนได้ และสามารถนำรายได้ไปต่อยอดการผลิตได้

เกษตรกรบางรายกู้ยืมมาแล้วใช้เงินผิดวัตถุประสงค์นำเงินไปใช้ทางอื่นที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ ใช้เงินที่กู้มาผิดประเภท ทำให้ไม่สามารถชำระหนี้สินได้กลายเป็นหนี้สะสม ในบางกรณีใช้เงินกู้ตามวัตถุประสงค์ แต่เกิดปัญหาฝนทิ้งช่วง ภัยแล้ง แมลงศัตรูพืชระบาด ทำให้ผลผลิตทางการเกษตรเสียหายเกษตรกรประสบปัญหาการขาดทุนไม่มีรายได้เข้ามาในครัวเรือนก็จะเกิดปัญหาไม่สามารถชำระหนี้ได้กลายเป็นหนี้สินสะสมได้เหมือนกัน ทั้งนี้ ภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเข้าไปให้ความรู้ในการวางแผนการใช้จ่ายเงินให้แก่เกษตรกร ส่วนเกษตรกรต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการผลิตของตนเองเพื่อช่วยในการลดต้นทุนการผลิตมีการวางแผนการผลิตโดยการลดการปลูกพืชเชิงเดี่ยว เช่น ข้าวโพด อ้อย แล้วหันมาปลูกพืชอายุสั้นที่มีราคาในตลาดให้มากขึ้น เช่น ผักอินทรีย์ต่างๆ เป็นต้น

เหตุการณ์/ความไม่แน่นอนที่ส่งผลต่อการทำการเกษตร สถานการณ์โควิด-19 ส่งผลให้เกษตรกรขายผลผลิตทางการเกษตรได้ราคาตกต่ำ ขณะที่ปัจจัยการผลิตมีราคาสูง รายรับน้อยกว่ารายจ่ายทำให้ไม่มีเงินที่จะนำมาหมุนเวียนในการเกษตร ทำให้เกษตรกรกู้ทั้งในระบบ และนอกระบบ เพื่อนำเงินมาใช้ในการครัวเรือน นอกจากนี้ยังกระทบต่อระบบการขนส่งผลผลิตทางการเกษตร ไม่สามารถขนส่งได้ โรงงานปิด ทำให้เกษตรกรขายผลผลิตไม่ได้ ส่วนแรงงานที่รับจ้างนอกภาคเกษตรถูกเลิกจ้างมีการเคลื่อนย้ายกลับบ้านเกิดมาทำการเกษตรแบบไม่ได้ศึกษาหรือวางแผนการผลิต ทำให้ผลผลิตล้นตลาด จำหน่ายไม่ได้หรือจำหน่ายได้ราคาต่ำ ทำให้ครัวเรือนมีรายได้ลดลง ไม่เพียงพอต่อการใช้จ่ายในครัวเรือน และทำให้เกษตรกรออกไปทำอาชีพเสริมไม่ได้ ส่งผลให้รายได้ลดลง การจำหน่ายผลผลิตได้ลดลง เนื่องจากไม่มีพ่อค้ามารับซื้อผลผลิตในชุมชน สำหรับแนวทางในการปรับตัว เกษตรกรควรลดการใช้จ่ายในครัวเรือนลง ปลูกพืชไว้บริโภคเองในครัวเรือน มีการวางแผนการผลิตเพื่อรองรับผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในชุมชน หาช่องทางจำหน่ายสินค้าที่ผลิตได้แบบ ออนไลน์ และขายในพื้นที่ให้มากขึ้น

สำหรับมุมมองของเกษตรกรที่มีต่ออาชีพเกษตรกรที่สร้างรายได้หลักให้กับครัวเรือน รวมถึงการส่งเสริมให้ลูกหลานทำเกษตรต่อไปนั้น เกษตรกรมีความเห็นว่า อาชีพเกษตรกรเป็นอาชีพที่มีความยั่งยืนสร้างรายได้ให้ครัวเรือนเกษตรของไทย เป็นอาชีพที่มีความอิสระ มีความมั่นคง สามารถพึ่งพาตัวเองได้ ควรจะมีการส่งเสริมให้ลูกหลานทำการเกษตรต่อไป โดยให้คนรุ่นใหม่มาปรับแนวทางการทำการเกษตรให้เข้ากับยุคปัจจุบัน โดยการนำความรู้และเทคโนโลยีใหม่ๆ ตลอดจนนวัตกรรมต่าง ๆ มาใช้ในการผลิต รวมถึงการแปรรูป และหาช่องทางการจำหน่ายสินค้าให้ทันต่อยุคสมัย ซึ่งเกษตรกรรุ่นใหม่ก็มีอิสระในการคิด การวางแผนการผลิต และรู้จักเทคโนโลยีต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้กับการทำการเกษตรแบบผสมผสาน หรือเกษตรทฤษฎีใหม่ สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ พึ่งพาตัวเองได้ สามารถต่อยอดอาชีพเกษตรกรซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนไทยต่อบรรพบุรุษให้ประสบความสำเร็จต่อไปได้ ปัญหาในการประกอบอาชีพเกษตรกรในบางพื้นที่เรื่องขาดที่ดินทำกินเนื่องจากบางชุมชนขายที่ดินให้นายทุน

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1. กลุ่มหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ด้านการศึกษาและการอบรมด้านการเกษตร แม้ว่าจะมีหน่วยงานเข้ามาอบรมให้ข้อมูลในการทำการเกษตร แต่ เกษตรกรยังคุ้นชินกับการทำเกษตรที่เคยทำมา เกษตรกรจึงไม่กล้าปรับเปลี่ยน เพราะไม่แน่ใจในผลลัพธ์ สำนักงานเกษตรอำเภอหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมให้เกษตรกรที่มีความพร้อมจะปรับเปลี่ยนให้ประสบความสำเร็จ เพื่อเป็นตัวอย่างแก่กลุ่มที่ยังไม่มีความพร้อมต่อไป

ด้านการทำเกษตรของครัวเรือนเกษตรกร พบว่า ปัญหาพื้นที่การเกษตรไม่พอเพียงมีความเกี่ยวข้องกับนโยบายของภาครัฐ โดยในหลายพื้นที่ยังมีพื้นที่เสื่อมโทรม ควรนำมาจัดสรรให้แก่เกษตรกรได้ใช้ประโยชน์ สำหรับพื้นที่ในจังหวัดบึงกาฬ เกษตรกรส่วนใหญ่มีที่ดินเป็นของตนเอง ในกรณีที่ดินสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (สปก.) ที่ตกทอดสู่ทายาทนั้น สามารถนำมาเป็นหลักประกันการกู้เงินได้ และสามารถขายสิทธิ์การทำกินได้ แต่สิทธิ์ในที่ดินดังกล่าวยังคงเป็นของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (สปก.)

มีคำแนะนำเกษตรกรให้ปลูกพืชที่มีความเหมาะสมกับพื้นที่ เช่น อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีพืชเศรษฐกิจที่ใช้น้ำน้อย ได้แก่ มะขามเปรี้ยว และต้องใช้นโยบายการตลาดนำการผลิต โดยการส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัย เนื่องจากมีความต้องการสูง และมีลูกค้ามารับถึงที่ ทั้งนี้ ต้องพิจารณาถึงความต้องการของเกษตรกรเป็นหลัก นอกจากนี้พบว่า เกษตรกรที่ประสบความสำเร็จมักมีการใช้ระบบน้ำใต้ดิน มีบ่อพักน้ำ (เพื่อลดค่าความเป็นด่างและมีแหล่งน้ำใช้หลังฤดูทำนา) และมีการใช้พลังงานสะอาด (solar) ร่วมด้วย โดย ธ.ก.ส. ได้ออกโครงการส่งเสริมและสนับสนุนสินเชื่อสีเขียว (green credit) ที่เกี่ยวเนื่องการเกษตรที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และดำเนินโครงการเพื่อช่วยเหลือเกษตรกรที่ยากจน โดยร่วมกับสหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. (สกต.) ให้เกษตรกรนำไปใช้ก่อน 3 เดือนโดยปลอดดอกเบี้ย(ปุ๋ยแลกข้าว) เมื่อเกษตรกรเก็บเกี่ยวข้าวแล้ว สกต. จะรวบรวมผลผลิตไปจำหน่ายให้โรงสี ได้ราคาสูงกว่ากลไกตลาดตันละ 100 บาท

ในเรื่องการแก้ปัญหาด้านปัจจัยการผลิต ต้องต่อยอดปัจจัยการผลิตจากผลผลิตที่มีในพื้นที่ เช่น ในจังหวัดกาฬสินธุ์ มีการเลี้ยงโคจำนวนมาก สามารถนำมูลโคมาทำปุ๋ย และกระจายให้แก่เกษตรกรเพื่อลดต้นทุนการผลิตได้ นอกจากนั้นควรสนับสนุนการใช้ปุ๋ยตามค่าวิเคราะห์ดิน เพื่อลดปริมาณการใช้ปุ๋ยที่เกินความจำเป็น รวมถึงส่งเสริมการรวมกลุ่มกันในการซื้อปัจจัยการผลิตเพื่อลดต้นทุน ส่วนปัญหาการเข้าถึงแหล่งน้ำในการทำการเกษตร และบางพื้นที่มีการบริหารจัดการน้ำไม่ดีพอ จำเป็นต้องให้เกษตรกรเข้าถึงแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรให้ได้ เช่น โครงการโคกหนองนา ของกรมการพัฒนาชุมชน และโครงการแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน (บ่อจิ๋วของกรมพัฒนาที่ดิน

เรื่องแรงงานในการทำการเกษตร ในพื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่าที่ผ่านมาสมาชิกในกองทุนฟื้นฟูฯ ส่วนมากเป็นผู้สูงอายุ และมีการรับจ้างแรงงานไม่มากนัก เพราะแรงงานส่วนมากจะอยู่ในภาคอุตสาหกรรมหรืออยู่นอกพื้นที่ แรงงานในภาคเกษตรจึงขาดแคลน ส่งผลให้ค่าจ้างแรงงานสูง จากข้อมูลในปีนี้ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) มีสมาชิกที่เป็นวัยกลางคนเข้ามาร่วมมากขึ้น ทำให้ความสามารถในการเข้าถึงเทคโนโลยีและนวัตกรรมได้มากขึ้นด้วย มีการดำเนินโครงการเพื่อบรรเทาปัญหาการขาดแคลนแรงงาน

ดังกล่าว เช่น โครงการ New Gen ไร่บ้านเกิด โครงการ Smart Farmers ซึ่งสมาชิกส่วนมากจะมีประสบการณ์ด้านการแปรรูปและการตลาดมากกว่าการผลิต ทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าไปช่วยกำกับดูแลในการใช้เครื่องจักรและเทคโนโลยีร่วมกัน

ด้านรายได้อื่น ๆ และการกู้ยืมเงิน การส่งเสริมอาชีพสร้างรายได้จากผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร พบปัญหาเรื่องไม่มีตลาดรองรับสินค้าการเกษตร ส่งผลให้เกษตรกรจะไม่มั่นใจในการผลิต แนวทางช่วยเหลือคือ ส่งเสริมการทำการตลาดแบบออนไลน์ให้แก่เกษตรกร ส่วนโครงการต่าง ๆ ของภาครัฐในการส่งเสริมอาชีพให้เกษตรกร พบว่า เกษตรกรมีความถนัดต่างกัน กลุ่มไม่สามารถบริหารจัดการได้ครบทุกกระบวนการ ถ้าทำกลุ่มให้มีกิจกรรมแบบครบวงจร สมาชิกจะให้ความสนใจเข้าร่วมมากขึ้น เกษตรกรส่วนหนึ่ง ไม่ต้องการทำกิจกรรม เช่น การจดบันทึก การร่วมประชุม การทำบัญชี ซึ่งอาจเห็นว่าทำให้เสียเวลาและโอกาสในการหารายได้อื่น ทำให้ไม่ยอมเข้าร่วมกลุ่ม ส่วนการรวมกลุ่มเพื่อให้มีอำนาจในการต่อรองราคากับพ่อค้าคนกลางได้ พบว่า ปัญหาสำคัญคือการบริหารจัดการของกลุ่มไม่เข้มแข็ง ไม่ยึดกติกา เช่น ที่บึงกาฬมีปัญหาพ่อค้าคนกลางเข้าไปแทรกแซงโดยเสนอราคาซื้อสูงกว่า ทำให้เกษตรกรไม่ทำตามกติกา กลุ่ม ควรชี้ให้เกษตรกรเห็นความสำคัญของการรวมกลุ่มเพื่อประโยชน์ร่วมกันอย่างยั่งยืน และสนับสนุนให้กลุ่มจดทะเบียนในฐานะนิติบุคคล

ส่วนปัญหานี้สินของเกษตรกร พบว่า ปัญหาการเป็นหนี้เกิดจากภาระผูกพันหรือจากญาติพี่น้อง เช่น การซื้อบ้าน รถ และมีปัญหาการสืบทรัพย์สินหากเกิดการฟ้องร้อง รวมไปถึงเกษตรกรขาดการวางแผนการผลิต ทำให้เกิดปัญหาผลผลิตล้นตลาด ราคาตกต่ำ จึงก่อให้เกิดหนี้สินตามมา จึงสนับสนุนให้มีการป้องกันความเสี่ยงโดยการประเมินความเสี่ยงก่อนการขอสินเชื่อ

เหตุการณ์/ความไม่แน่นอนที่ส่งผลต่อการทำการเกษตร พบว่า เกษตรกรไม่ยอมทำประกันภัย เนื่องจากเห็นว่า ไม่คุ้มค่ากับความเสียหายที่เกิดขึ้น ประกอบกับเมื่อเกิดปัญหาจากภัยธรรมชาติ เกษตรกรสามารถขอความช่วยเหลือจากภาครัฐได้

2. กลุ่มเกษตรกร Smart Farmer

ด้านการศึกษาและการอบรมด้านการเกษตร พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ยังขาดองค์ความรู้ในการจัดการด้านการเกษตร เช่น การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์/พันธุ์พืช ปริมาณการใช้ปุ๋ย การจัดการโรคหรือแมลง การเก็บเกี่ยว การแปรรูปผลผลิต และการตลาด ซึ่งส่งผลกระทบต่อรายได้เกษตรกร ซึ่งเป็นปัญหาที่เกษตรกรได้รับโดยตรง โดยเฉพาะปัญหาเรื่องการตลาดที่เกษตรกรผลิตออกมาแล้วไม่มีตลาดรองรับ ซึ่งโครงการฝึกอบรมให้ความรู้แก่เกษตรกรสามารถช่วยให้เกษตรกรมีองค์ความรู้ในการจัดการด้านการเกษตรได้มาก ซึ่งแนวทางการจัดอบรมให้ความรู้กับเกษตรกร ควรที่จะอบรมทั้งระบบการผลิต ตั้งแต่วางแผนการผลิต การผลิต ดูแลรักษา เก็บเกี่ยว แปรรูป และการตลาด เพื่อให้เกษตรกรสามารถเรียนรู้ได้ครบวงจร โดยมีหน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาคอยเป็นที่ปรึกษาให้คำปรึกษาแก่เกษตรกรเพื่อให้โครงการสามารถขับเคลื่อนต่อไปได้

ด้านการทำเกษตรของครัวเรือนเกษตรกร เกษตรกรส่วนใหญ่มีปัญหาเรื่องรายได้ที่ไม่เพียงพอต่อการซื้อปัจจัยการผลิต เนื่องจากปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืช และเมล็ดพันธุ์ ตลอดจนน้ำมันเชื้อเพลิงที่จะนำมาใช้กับเครื่องจักรกลการเกษตรมีราคาแพง ทำให้เกษตรกรเข้าไม่ถึง ประกอบกับพื้นที่

ทำการเกษตรของชุมชนไม่เหมาะสมบางพื้นที่ เช่นอยู่ในเขตภูเขาต้องมีการปรับพื้นที่ก่อนทำการผลิตดินเสื่อมสภาพ ก่อนทำการเพาะปลูกต้องมีการปรับสภาพพื้นที่ให้มีความเหมาะสม จึงจะสามารถทำการเพาะปลูกได้ จึงอาจส่งผลให้เกษตรกรมีต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น รวมถึงพื้นที่ของเกษตรกรอยู่ไกลทำให้มีค่าใช้จ่ายในการขนส่งปัจจัยการผลิตสูงซึ่งเป็นการเพิ่มต้นทุนให้แก่เกษตรกร ประกอบกับราคาผลผลิตตกต่ำทำให้เกษตรกรมีรายได้ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายในครัวเรือน

ปัญหาที่สำคัญของเกษตรกรที่ทำการเพาะปลูก คือ การไม่สามารถเข้าถึงแหล่งน้ำเมื่อเกิดฝนแล้งหรือฝนทิ้งช่วง ทำให้เกษตรกรไม่สามารถบริหารจัดการน้ำได้ ถึงแม้เกษตรกรมีบ่อ หรือสระเก็บน้ำแต่ถ้าฝนทิ้งช่วงเป็นเวลานานน้ำที่เกษตรกรเก็บกักไว้ใช้ก็หมด เนื่องจากสภาพที่ดินในพื้นที่เป็นดินร่วนปนทรายไม่สามารถอุ้มน้ำไว้ได้นาน ทำให้พืชผลทางการเกษตรเสียหาย และส่งผลให้รายได้เกษตรกรลดลง มีรายได้ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ภาครัฐควรจัดสรรงบประมาณลงพื้นที่เพื่อจัดหาแหล่งน้ำให้เพียงพอต่อความต้องการของเกษตรกรและจัดทำโครงการขุดบ่อบาดาล บ่อเก็บน้ำ สระน้ำ เพื่อเป็นแหล่งน้ำสำรองให้แก่เกษตรกร

ในด้านปัจจัยการผลิต เกษตรกรควรลดการใช้ปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช ควรโดยหันมาผลิตปุ๋ยใช้เอง โดยการนำเศษวัสดุที่มีอยู่ในฟาร์มหรือในชุมชน เช่น ใบไม้ ฟาง มาทำเป็นปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์ ผลิตสารชีวภัณฑ์ใช้แทนสารเคมีกำจัดศัตรูพืช และใช้มูลโค กระบือที่เลี้ยงเป็นปุ๋ยคอกมาใช้ในพื้นที่ตนเอง ช่วยปรับปรุงสภาพดินของเกษตรกรดีขึ้น จัดการโดยทำสารชีวภาพใช้เอง ส่วนเมล็ดพันธุ์ในพื้นที่ ควรจัดการเรื่องการเก็บเกี่ยวและการเก็บรักษาให้ถูกวิธี เพื่อลดต้นทุนเรื่องของเมล็ดพันธุ์ มีการวางแผนกันผลิตโดยการปลูกพืชหมุนเวียน ให้ตรงกับความต้องการของตลาด โดยหน่วยงานภาครัฐ ควรหาวิธีหรืออบรมให้ความรู้แก่เกษตรกรในแต่ละพื้นที่ ในเรื่องการผลิตปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ยชีวภาพ สารชีวภาพ ใช้เองเพื่อเป็นการลดต้นทุนการผลิต รวมไปถึงการแปรรูปผลผลิตต่าง ๆ ตลอดจนการขายสินค้าให้แก่เกษตรกร

การสนับสนุนเกษตรกรในการใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตร เทคโนโลยีและนวัตกรรมต่าง ๆ เช่น แอปพลิเคชันการจัดการด้านการเกษตร เครื่องรดน้ำ/ผสมปุ๋ย โดรน ฯลฯ เป็นปัจจัยที่ช่วยเพิ่มรายได้ และลดระยะเวลาการทำงาน ให้แก่เกษตรกรเป็นบางรายเท่านั้น เนื่องจากจากเกษตรกรแต่ละคนมีพื้นฐานและความรู้ในการใช้ที่แตกต่างกัน ถ้าให้คนที่มีแนวคิดที่จะต่อยอดก็สามารถช่วยเพิ่มรายได้ให้ครัวเรือนได้ แต่เกษตรกรบางคนคิดว่าเป็นการเพิ่มภาระให้ตนเอง ในเรื่องการซ่อมบำรุง และค่าใช้จ่ายด้านอื่น ๆ ซึ่งทำให้เขาต้องแบกรับภาระเพิ่มขึ้น

ด้านรายได้อื่น ๆ และการกู้ยืมเงิน เกษตรกรส่วนใหญ่เห็นด้วยกับโครงการต่างๆ ที่สนับสนุนการรวมกลุ่มเกษตรกร เช่น วิสาหกิจชุมชน การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรและการส่งเสริมอาชีพ เช่น ทำกิจกรรมทอผ้า หรือการทำขนม สามารถเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกรทำให้เกษตรกรมีอำนาจในการต่อรองราคาได้มากขึ้น เป็นการสร้างอาชีพและเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน ถ้าการรวมกลุ่มมีความเข้มแข็ง มั่นคง สมาชิกในกลุ่มมีความสามัคคี และภาครัฐมีการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง เช่น เรื่องการแปรรูป และการหาตลาด ซึ่งส่วนใหญ่เกษตรกรรวมกันผลิตแล้วแต่ไม่มีความรู้เรื่องการตลาดทำให้ผลิตแล้วไม่มีที่จำหน่ายทำให้กลุ่มต้องล้มเหลว

การกู้ยืมเงินมาเพื่อการลงทุนในภาคเกษตร ช่วยให้ครัวเรือนเกษตรกรมีรายได้จากการลงทุน ถ้าเกษตรกรมีการใช้เงินที่กู้มาตามวัตถุประสงค์ มีการจัดการเงินทุนอย่างเป็นระบบ หรือเกษตรกรไม่ประสบ

ปัญหาต่างๆ เช่น ภัยแล้ง น้ำท่วม เกษตรกรได้รับผลผลิตทางการเกษตรตามที่วางแผนไว้ ส่งผลให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น สามารถนำเงินมาชำระหนี้คืนได้ ปัญหาที่เกษตรกรบางรายไม่สามารถชำระหนี้ที่กู้มาได้ เนื่องจากบางรายนำเงินที่กู้มาไปใช้ทางอื่น เช่น ส่งลูกเรียน ซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ หรือประสบปัญหาทางธรรมชาติ ทำให้ผลผลิตเสียหาย ราคาปัจจัยการผลิตแพง ประกอบกับบางช่วงราคาผลผลิตตกต่ำ ทำให้เกษตรกรไม่มีรายได้ หรือมีรายได้ลดลง ทำให้เกษตรกรไม่สามารถชำระหนี้ได้ เกษตรกรก็จะกู้เพิ่มกลายเป็นหนี้สะสม บางรายแก้ปัญหาโดยการขายที่ดินทางการเกษตรเพื่อชำระหนี้ แล้วมาทำอาชีพรับจ้างรายวันเพื่อหารายได้แทน ทั้งนี้ เกษตรกรควรทำการผลิตให้พอมีพอกินในครอบครัวหรือทำการเกษตรแบบที่ใช้ต้นทุนน้อย ส่วนภาครัฐควรมีโครงการสนับสนุนเรื่องการลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน

เหตุการณ์/ความไม่แน่นอนที่ส่งผลต่อการทำการเกษตร ในปีที่ผ่านมาพบว่า สถานการณ์โควิด 19 ส่งผลต่ออาชีพเกษตรกร เนื่องจากผลผลิตทางการเกษตรที่ผลิตออกมาแล้วส่งออกไม่ได้ ทำให้ไม่มีรายได้ การหมุนเวียนของเงินในชุมชนลดลง ประชาชนมีการใช้จ่ายลดลง สินค้าที่ผลิตออกมาขายไม่ได้ ทำให้ขาดรายได้ในครัวเรือน ในขณะที่การลงทุนในการทำการเกษตร การดูแลรักษาผลผลิตทางการเกษตรก็ยังคงต้องดูแล ซึ่งทำให้ครัวเรือนมีแต่รายจ่าย ไม่มีรายรับ รวมไปถึงการดำรงชีวิตประจำวันยุ่งยากมากขึ้น รายได้ลดลง การเดินทางลำบาก เกษตรกรปรับตัวโดยการวางแผนการดำเนินชีวิต เช่น การใช้จ่ายเงินอย่างมีวินัย ปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ไว้บริโภคเองในครัวเรือน ลดการปลูกพืชเชิงเดี่ยว มาปลูกพืชอายุสั้น ที่สามารถเก็บผลผลิตได้ระยะยาว นำผลผลิตที่ผลิตที่ส่งออกไม่ได้มาขายในแพลตฟอร์มออนไลน์ และแปรรูปขายในชุมชนและบริโภคเองในครัวเรือนได้

สำหรับมุมมองของเกษตรกรที่มีต่ออาชีพเกษตรกรที่สร้างรายได้หลักให้กับครัวเรือน รวมถึงการส่งเสริมให้ลูกหลานทำเกษตรกรต่อไปนั้น เกษตรกรมีความเห็นว่า อาชีพเกษตรกรเป็นอาชีพที่มีความยั่งยืน สร้างรายได้ให้ครัวเรือนเกษตรกรของไทย เป็นอาชีพที่อิสระ และมีเกียรติ ทำให้เกษตรกรมีอยู่ มีกิน และมีความยั่งยืนในอาชีพ สามารถอยู่ได้ทุกสถานการณ์ ถึงแม้เกษตรกรบางรายทำแล้วยังเป็นหนี้ แต่เป็นอาชีพที่รัก สามารถสร้างรายได้พอใช้จ่ายในครัวเรือน ควรมีการส่งเสริมให้ลูกหลาน กลับมาทำอาชีพเกษตรกรควบคู่กับการทำอาชีพอื่นเสริม

ภาคกลาง

1. กลุ่มหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ด้านการศึกษาและการอบรมด้านการเกษตร มีการแนะนำให้หน่วยงานในพื้นที่เพิ่มการอบรมถ่ายทอดความรู้ให้กับเกษตรกรในพื้นที่ นอกจากนี้ ควรมีการปลูกฝังให้เกษตรกรตระหนักถึงผลกระทบของการทำเกษตรในระยะยาวทั้งในด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อม

ด้านการทำเกษตรของครัวเรือนเกษตรกร ในเรื่องพื้นที่ทำกินไม่เพียงพอ มีแนวความคิดว่า ควรส่งเสริมปลูกพืชระยะสั้น ปลูกพืชที่ใช้น้ำน้อย และสร้างรายได้เสริมจากการแปรรูปสินค้าเกษตร การท่องเที่ยว ฯลฯ ปรับเปลี่ยนการผลิตให้หลากหลายชนิดเพื่อให้ใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และยังคงแนะนำให้ทำการเกษตรแบบประณีต โดยมีการวางแผนการผลิตเพื่อลดต้นทุนการผลิต ส่วนในบางพื้นที่พบปัญหาข้างป่าทำลายพืชที่เกษตรกรปลูกไว้ จำเป็นต้องหันมาปลูกพืชอื่นที่ข้างไม่ชอบมีการส่งเสริมการแปรรูป แนวทางการอยู่ร่วมกับข้าง นอกจากนี้ ยังพบว่ามีปัญหาการเข้าถึงระบบชลประทาน แหล่งน้ำ รวมไปถึงการบริหารจัดการน้ำไม่ดีพอ โดยเกษตรกรส่วนมากนิยมขุดแหล่งน้ำใช้ในพื้นที่ของตนเอง และในบางพื้นที่ที่แห้งแล้งมาก ๆ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะประสานให้มีการทำฝนหลวงเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว

สำหรับเรื่องปัจจัยการผลิตทางการเกษตรที่มีราคาแพง แนะนำให้เกษตรกรรวมกลุ่มกันจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชน เพื่อให้มีต้นทุนปัจจัยการผลิตลดลง และสามารถเพิ่มอำนาจต่อรองได้ เพื่อให้เกษตรกรสามารถลดต้นทุนการผลิตลงให้ได้มากที่สุด มีการใส่ปุ๋ยตามค่าวิเคราะห์ดินและชนิดพืช และส่งเสริมให้เกษตรกรผสมปุ๋ยใช้เอง หรือให้ภาครัฐประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อหาแนวทางในการปรับลดราคาปุ๋ย

สำหรับเรื่องแรงงานภาคเกษตร พบว่า ลูกหลานครัวเรือนเกษตรกรหันไปประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากรายได้ภาคเกษตรมีความไม่แน่นอน และแรงงานมีทางเลือกในการประกอบอาชีพมากขึ้น สาเหตุดังกล่าวนี้ทำให้แรงงานภาคเกษตรขาดแคลน ส่งผลให้อัตราค่าจ้างแรงงานภาคเกษตรสูงขึ้น แต่จากภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบัน เกิดการเลิกจ้างแรงงาน ส่งผลกระทบต่อแรงงานรุ่นใหม่ ทำให้แรงงานส่วนหนึ่งกลับสู่ภาคเกษตร ดังนั้นภาครัฐควรมีการสนับสนุน ให้คำแนะนำ และจัดหาแหล่งเงินกู้ที่ดอกเบี้ยต่ำ เพื่อเป็นการจูงใจให้แรงงานรุ่นใหม่หันไปประกอบอาชีพเกษตรมากขึ้น และควรมีการฝึกอบรมให้เกษตรกรมีความรู้ในการใช้ระบบออนไลน์เป็นการสร้างเครือข่าย และส่งเสริมด้านการตลาด ตลอดจนให้เกษตรกรมั่นใจว่าผลิตสินค้าแล้วมีตลาดรองรับ รวมถึงส่งเสริมให้เกษตรกรหันมาทำการเกษตรแบบพึ่งตนเอง เช่น เกษตรอินทรีย์ Smart Farmer เป็นต้น

ด้านรายได้อื่น ๆ และการกู้ยืมเงิน มีการสนับสนุนการเข้าร่วมโครงการการแปรรูปผลผลิต ส่งเสริมการตลาดค้าขายออนไลน์ สินค้าโอท็อป ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ ฯลฯ การรวมกลุ่มเพื่อทำอาชีพเสริม พบว่า เกษตรกรยังไม่เข้าใจแนวคิดเรื่องการรวมกลุ่ม ไม่เห็นประโยชน์ที่จะตามมา และส่วนใหญ่เกษตรกรเป็นนักธุรกิจการเกษตร ซึ่งจะมีเกษตรกรรายย่อยน้อยมาก การรวมกลุ่มเป็นเรื่องต้องมีการควบคุม ส่งเสริมและติดตาม สร้างความเข้าใจในเรื่องการบริหารองค์กรแบบกลุ่ม ซึ่งจะสามารถสร้างความเป็นองค์กรกลุ่มได้ ทั้งนี้ มีคำแนะนำให้ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีและเครื่องจักรกลทางการเกษตรแบบกลุ่ม โดยให้เกษตรกรช่วยกันดูแลบริหารจัดการ ช่วยลดความเสี่ยงในเรื่องต้นทุนในการทำเกษตร และให้พัฒนาชุมชนต้นแบบ

เพื่อเป็นกลุ่มนำร่อง และศูนย์เรียนรู้ให้เกษตรกรในชุมชนเรียนรู้ร่วมกัน มีการทบทวนแผนและการบริหารจัดการชุมชน ในอนาคตขยายพื้นที่ในการเรียนรู้ร่วมกัน ทำให้เกิดความเข้มแข็งในชุมชน

ในด้านการแก้ปัญหาหนี้ที่เกษตรกรได้กู้ยืมมา เห็นว่าเป็นเรื่องสำคัญ โดยเกษตรกรมีทั้งหนี้ในระบบและนอกระบบ แนะนำให้เกษตรกรต้องมีการบริหารจัดการหนี้และกู้ยืมความจำเป็นเท่านั้น ส่วนภาครัฐต้องแก้ไขเรื่องของหนี้ โดยหน่วยงานต่าง ๆ ต้องร่วมมือกัน เช่น กองทุนฟื้นฟูฯ มีหน้าที่เข้าไปช่วยเหลือเกษตรกรที่มีปัญหารุนแรง เช่น มีหนังสือชะลอการฟ้อง ชะลอการยึดทรัพย์ ชะลอการขายทอดตลาด เป็นต้น และมีการส่งเสริมเพื่อให้กู้ยืมโดยไม่มีดอกเบี้ย ให้เกษตรกรชำระเพียงเงินต้นคืน

2. กลุ่มเกษตรกร Smart Farmer

ด้านการศึกษาและการอบรมด้านการเกษตร ในภาคกลาง ความคิดเห็นด้านการศึกษาและอบรมด้านการเกษตรนั้น สามารถสรุปได้ว่า การอบรมให้ความรู้ด้านการเกษตรต่าง ๆ ให้กับเกษตรกรยังคงเป็นสิ่งจำเป็น โดยในพื้นที่ภาคกลาง ยังมีเกษตรกรในที่ยังขาดความรู้ความเข้าใจในการทำการเกษตรและการจัดการด้านการเกษตร และไม่สามารถเข้ามาอบรมที่หน่วยงานของรัฐจัดให้ได้ เนื่องจากภาวะในครัวเรือนที่ยากจนส่งผลให้การเข้าอบรมบ่อยครั้งทำให้ขาดรายได้จากการรับจ้างต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม กลุ่มเกษตรกรในภาคกลางยังมีความคิดเห็นเห็นว่า ในเกษตรกรในครัวเรือนยากจนที่เข้ารับการอบรมส่วนใหญ่ ยังไม่สามารถประยุกต์ใช้ความรู้ที่ได้รับจากการอบรมมาเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือนได้มากเท่าที่ควร ซึ่งอาจมีสาเหตุจาก การเคยชินกับการทำการเกษตรหรือการตลาดแบบเดิม พื้นที่และปัจจัยการทำการเกษตรของแต่ละครัวเรือนที่แตกต่างกัน รวมถึงขาดปัจจัยหรือทุนสนับสนุนในการเริ่มต้น ทำให้การอบรมไม่สามารถเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกรในกลุ่มยากจนได้มากเท่าที่ควร นอกจากนี้ กลุ่มเกษตรกรในภาคกลางยังมีความคิดเห็นเห็นว่า การอบรมที่จัดโดยหน่วยงานภาครัฐนั้น ยังขาดความต่อเนื่องในการดำเนินงาน และบางโครงการอบรมไม่สามารถนำมาใช้ได้จริง เนื่องจากความแตกต่างทางด้านสภาพพื้นที่ หรือแหล่งน้ำ

ในการแก้ไขปัญหาหนี้ กลุ่มเกษตรกรในภาคกลางมีความคิดเห็นเห็นว่า เกษตรกรยังคงต้องพึ่งพาภาครัฐในการส่งเสริมและฝึกอบรมทางด้านการเกษตร โดยภาครัฐควรมีส่งเสริมและสนับสนุนการอบรมที่ตรงกับปัญหาในแต่ละพื้นที่ โดยเน้นในภาคปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี สนับสนุนการอบรมอย่างต่อเนื่อง และจัดผู้นำชุมชนด้านการเกษตรเข้ารับการอบรมเพื่อนำมาความรู้มาเผยแพร่แก่เกษตรกร รวมถึงสนับสนุนปัจจัยต่างๆ ให้กับเกษตรกร รวมถึงสร้างแรงจูงใจที่เป็นรูปธรรมให้กับเกษตรกรในการนำความรู้ที่ได้จากการอบรมมาประยุกต์ใช้ในผลิตและการตลาด เพื่อให้เกษตรกรโดยเฉพาะเกษตรกรในครัวเรือนยากจนสามารถนำความรู้จากการอบรมมาประยุกต์ใช้ในการเพิ่มรายได้ได้มากขึ้น

ด้านการทำเกษตรของครัวเรือนเกษตรกร ในด้านการทำการเกษตรของครัวเรือน กลุ่มเกษตรกรในภาคกลาง มีความคิดเห็นเห็นว่า ในการทำการเกษตรกรรมนั้น ต้นทุนการผลิตและแรงงานที่สูงขึ้นส่งผลต่อรายได้ของเกษตรกรในครัวเรือนยากจน เนื่องจาก ต้นทุนปัจจัยการผลิตสูงขึ้นแต่ราคาผลผลิตกลับไม่สูงขึ้นตามปัจจัยการผลิต ทำให้เกษตรกรมีรายได้ทางการเกษตรลดลงส่งผลต่อการบริโภคในครัวเรือน นอกจากนี้ การขาดแคลนแรงงานทางการเกษตรเป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้ค่าแรงทางการเกษตรสูงขึ้น เนื่องจาก เกษตรกรในครัวเรือนยากจนส่วนใหญ่เป็นวัยสูงอายุ จึงต้องมีการจ้างแรงงานเกษตรเพื่อทำการเกษตรในพื้นที่ของตนเอง การประยุกต์

และปรับเปลี่ยนการใช้เทคโนโลยีเพื่อช่วยเพิ่มผลผลิตจึงเป็นไปได้ยาก นอกจากนี้ การใช้เครื่องจักรกล เช่น รถแทรกเตอร์ รถเกี่ยวข้าว แขนงงานคน ยังคงเป็นต้นทุนที่สูง กลุ่มเกษตรกรในภาคกลางมีความคิดไปในแนวทางเดียวกันในวิธีการและแนวทางในการลดต้นทุนการผลิต โดยมีความคิดเห็นว่า การทำปุ๋ยไว้ใช้เอง เช่น ปุ๋ยหมัก การทำปุ๋ยสังคต การลดใช้สารเคมี การเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ใช้เอง ช่วยสามารถช่วยลดต้นทุนการผลิตได้ และมีความคิดเห็นว่ารัฐควรมีการสนับสนุนโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการลดต้นทุนการผลิตที่กล่าวไปข้างต้นอย่างต่อเนื่อง สำหรับต้นทุนทางด้านแรงงานและเครื่องจักรกลนั้น กลุ่มเกษตรกรมีความคิดเห็นว่า การใช้เครื่องจักรกลแทนแรงงานคนสามารถช่วยจัดการการผลิตและเก็บเกี่ยวได้ทันเวลา และมีความคิดเห็นว่าภาครัฐควรส่งเสริมให้เกษตรกรเข้าถึงเครื่องจักรกลทางการเกษตรในต้นทุนที่ถูกลง

ด้านรายได้อื่น ๆ และการกู้ยืมเงิน กลุ่มเกษตรกรในภาคกลางมีความคิดเห็นว่า ครั้วเรือนเกษตรกรสามารถเพิ่มรายได้ให้กับครั้วเรือนได้ โดยการประกอบอาชีพเสริมนอกการเกษตร ซึ่งจะช่วยเพิ่มความมั่นคงทางรายได้ให้กับเกษตรกร นอกจากนี้ การเพิ่มมูลค่าหรือแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรตามความต้องการของตลาดทั้งในและนอกชุมชน สามารถช่วยเพิ่มรายได้ให้กับครั้วเรือนในระยะยาว อย่างไรก็ตาม กลุ่มเกษตรกรภาคกลางมีความเห็นว่า การทำอาชีพเสริมทางการเกษตรที่เกี่ยวข้องกับการค้าขายและตลาด หรือการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรต่าง ๆ จะมีความยั่งยืนเมื่อเกษตรกรมีการสร้างเป็นกลุ่มอาชีพ หรือวิสาหกิจชุมชนที่เข้มแข็ง มีผู้นำกลุ่มที่เข้มแข็ง สมาชิกในกลุ่มมีการร่วมมือกัน เพื่อให้มีอำนาจต่อรองในสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม มีระบบการจัดการสินค้าที่ดีขึ้นและตลาดที่กว้างขึ้น ซึ่งหน่วยงานภาครัฐควรให้การส่งเสริมการรวมกลุ่มของเกษตรกรในการทำอาชีพเสริมทั้งในและนอกการเกษตร และให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในการจัดหาตลาดรองรับสินค้าทั้งรูปแบบปกติ และแบบออนไลน์ และสนับสนุนคนในท้องถิ่นที่มีความสามารถในแต่ละด้านเข้ามาทำรวมกลุ่มกัน เพื่อให้กลุ่มมีความเข้มแข็ง

นอกจากนี้ กลุ่มเกษตรกรภาคกลางมีความเห็นว่า การเข้าถึงแหล่งเงินกู้ด้านการเกษตร หรือแหล่งเงินทุนในการทำอาชีพเสริมต่าง ๆ เป็นสิ่งจำเป็นต่อเกษตรกรรายกลาง โดยสามารถนำเงินกู้ขึ้นมาเป็นทุนหมุนเวียนในการทำเกษตร และสร้างอาชีพ ซึ่งเกษตรกรกลุ่มนี้ที่มีความตั้งใจในการสร้างอาชีพทั้งในเกษตรและนอกเกษตรนั้น ควรจะสามารถเข้าถึงแหล่งเงินกู้ของรัฐในอัตราดอกเบี้ยต่ำ เพื่อลดการกู้ยืมจากสถาบันการเงินนอกระบบ มีเงินทุนในการสร้างและพัฒนาอาชีพในระยะยาว

เหตุการณ์/ความไม่แน่นอนที่ส่งผลต่อการทำการเกษตร ในด้านความไม่แน่นอนที่ส่งผลต่อการทำการเกษตรนั้น กลุ่มเกษตรกรในภาคกลางมีความเห็นว่า ภัยธรรมชาติ ส่งผลให้ปริมาณผลผลิตและส่งผลให้รายได้การเกษตรของเกษตรกรลดลง โดยเฉพาะภัยจากน้ำท่วม และฝนแล้ง ซึ่งปัญหานี้ เกษตรกรมีความเห็นว่า การบริหารจัดการน้ำโดยภาครัฐเป็นสิ่งสำคัญในการช่วยเหลือเกษตรกรเพื่อที่จะลดความเสียหายของพืชผลทางการเกษตร เช่น หน่วยงานรัฐควรให้การสนับสนุนการขุดบ่อน้ำ สระน้ำ หรือการขุดเจาะบ่อน้ำบาดาล ในพื้นที่ทำการเกษตรของเกษตรกร โดยเฉพาะในพื้นที่นอกเขตชลประทาน เพื่อลดการขาดแคลนน้ำในการทำเกษตรเมื่อเกิดภัยแล้ง หรือฝนทิ้งช่วง เป็นต้น

สำหรับสถานการณ์โรคโควิด-19 นั้น กลุ่มเกษตรกรในภาคกลางมีความเห็นว่า สถานการณ์นี้ไม่กระทบการปริมาณผลผลิต แต่อาจมีผลกระทบต่อปริมาณการซื้อสินค้าเกษตร อย่างไรก็ตาม ในกลุ่มเกษตรกร

ยากจน ซึ่งตลาดการขายส่วนใหญ่ของกลุ่มนี้เป็นตลาดในท้องถิ่น และเกษตรกรมีการปลูกพืชต่าง ๆ ไว้บริโภคในครัวเรือน จึงอาจได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ไม่มากนักเมื่อเทียบกับเกษตรกรรายใหญ่ที่ต้องมีการกระจายผลผลิตทางการเกษตรสู่เมืองใหญ่

ภาคใต้

1. กลุ่มหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ด้านการศึกษาและการอบรมด้านการเกษตร องค์ความรู้โดยพื้นฐานของเกษตรกรในการทำการเกษตรมีอยู่มากพอสมควรเนื่องจาก เกษตรกรส่งสมองค์ความรู้มาโดยตลอด รวมถึงภาครัฐจัดให้มีการอบรมในด้านต่างๆ ตลอดจนปัจจุบันมีองค์ความรู้จากสื่อต่างๆ สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตัวเอง แต่ปัญหาที่พบเป็นเรื่องของเกษตรกรขาดเครือข่ายด้านการผลิต การแปรรูปและการตลาด ขาดความรู้ในเทคนิครายละเอียดองค์ประกอบต่างๆ ซึ่งต้องแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน และการเข้าถึงทางด้านการตลาด สินค้าเกษตรใดที่มีความต้องการของตลาดในช่วงเวลานั้น ซึ่งภาครัฐจำเป็นต้องเข้าไปสนับสนุน

ด้านการทำเกษตรของครัวเรือนเกษตรกร เริ่มมีเกษตรกรหัวก้าวหน้า ที่ไม่ปลูกพืชตามบรรพบุรุษดั้งเดิม แต่จะไปปลูกพืชชนิดใหม่ๆ ที่เป็นความต้องการของตลาด และปลูกพืชระยะสั้นก่อน เพื่อให้ได้รับรายได้เร็วเช่น กล้วยหอมทอง มะละกอเรดเลดี้ และอาซาเป็นตัวอย่างในการช่วยเหลือเกษตรกรที่อยู่ในเครือข่ายจัดเป็นเกษตรกรที่ก้าวข้ามจากห่วงโซ่ที่ 1 คือผู้ผลิต เป็นห่วงโซ่ที่ 2 รวบรวม แปรรูป เพิ่มมูลค่า และขายในตลาด Model Tread ห้างสรรพสินค้าต่างๆ กลายเป็นนักธุรกิจเกษตร ทั้งนี้เกษตรกรต้องเปลี่ยนทัศนคติมีความต้องการที่จะขยับตัวเองจากผู้ผลิตขั้นต้น เป็นขั้นกลาง เมื่อนั้นก็จะทำให้เกิดแรงจูงใจในการทำอาชีพเกษตรให้ประสบความสำเร็จได้ สิ่งสำคัญคือ ทำอย่างไรให้เกษตรกรเชื่อและทำตาม

ในพื้นที่ปัญหาในเรื่องเกษตรกรไม่มีที่ดินทำกินหรือมีที่ดินทำกินไม่เพียงพอ มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้น แก้ปัญหาเช่น ที่ดินของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (สปก.)สามารถใช้เป็นหลักค้ำประกันเงินกู้เพื่อนำมาลงทุนเพื่อสร้างรายได้เสริม ค้ำประกันการกู้โดยกลุ่ม/บุคคล ส่วนที่ดินของกรมธนารักษ์ เกษตรกรสามารถเช่าเพื่อทำการเกษตรได้ การทำเกษตรเชิงเดี่ยวพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นของเกษตรกรรายใหญ่ที่มีขนาดพื้นที่เยอะ เช่น เกษตรกรผู้ปลูกข้าว ปาล์ม ยาง ฯลฯ ปัจจุบันเริ่มมีการปรับเปลี่ยนโดยปลูกพืชแซมมากขึ้น เช่น สวนยางพารา ปลูกสับปะรด โดย กยท. ได้สนับสนุนให้ทำการเกษตรแบบผสมผสานมากขึ้นทั้งพืช สัตว์ และประมง ทั้งนี้ ภาครัฐควรเข้าไปสนับสนุนด้านการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรในบางพื้นที่ที่เข้าไม่ถึง และส่งเสริมให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนมาปลูกพืชแบบผสมผสาน

ส่วนสินค้าที่เป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่น (ข้าวสังข์หยด) ผลผลิตต่อไร่ไม่ดีเท่าที่ควร เกษตรกรจึงเริ่มปลูกน้อยลง สาเหตุ เนื่องจาก สายพันธุ์และวิธีการปลูก ดังนั้น จึงปลูกพืชชนิดอื่นๆ ที่ให้ผลผลิตต่อไร่สูง และใช้เครื่องจักรในการทำการเกษตรทุกขบวนการผลิต เนื่องจากทำนาไม่ตอบโจทย์เรื่องรายได้ แต่ทำเพื่อบริโภคเป็นหลัก อาจปรับการสร้างมูลค่าเพิ่มข้าวสังข์หยด โดยการแปรรูปเป็นผลผลิตภัณฑ์ เช่น ขนม การแพ ซึ่งราคาจะตอบโจทย์ในเรื่องรายได้ (ในกรณีปลูกพืชเชิงเดี่ยว) และสนับสนุนการทำการเกษตรเป็นเศรษฐกิจพอเพียง โดยแบ่งเป็น 3 ระดับ คือ ระดับต้น กลาง และก้าวหน้า ขึ้นอยู่กับตัวเกษตรกรและกิจกรรมของแต่ละคนเป็นหลัก

ปัจจัยการผลิตทางการเกษตร พบว่า ปัจจัยการผลิตทุกชนิดราคาสูงมาโดยตลอด ทำให้ต้นทุนการผลิตสูงกว่าที่ควรเป็น แก้ปัญหาโดยหันมาใช้แนวทางการทำปุ๋ยอินทรีย์/ปุ๋ยสังเคราะห์ โดยสั่งแม่ปุ๋ยเข้ามาแล้วผสมปุ๋ยตามค่าวิเคราะห์ดินในแต่ละพื้นที่ โดยไม่คิดค่าบริการในช่วงแรก โครงการ One stop Service

ในเรื่องการบริหารการจัดการดิน เพิ่งเริ่มดำเนินการในปี 2564 มีโครงการธุรกิจสร้างไทยสนับสนุนชุมชน เกี่ยวกับปัจจัยการผลิต (สินเชื่อธุรกิจชุมชนสร้างไทยเพื่อไปจัดการปุ๋ยสั่งตัด โครงการยกระดับแปลงใหญ่ด้วยเกษตรสมัยใหม่และเชื่อมโยงตลาด เพื่อให้เกษตรกรสามารถลดต้นทุนการผลิต มีผลผลิตเพิ่มขึ้น ผลผลิตมีคุณภาพได้มาตรฐาน

การบริหารจัดการน้ำในการทำเกษตร มีปัญหาจากภัยแล้ง ทำให้มีผลกระทบคือ มีน้ำเค็มหนุนเข้ามาในไร่นาเกษตรกร ส่งผลให้พืชผลเสียหาย ทำการเกษตรไม่ได้ในหน้าแล้ง ได้มีการแก้ปัญหาโดยทำโครงการแก้มลิง เพื่อเก็บน้ำในฤดูฝนมาใช้ในฤดูแล้ง รวมถึงใช้ฝายชะลอน้ำแต่ยังไม่เพียงพอกับความต้องการใช้ และเสนอให้ประสานกรมชลประทาน เพื่อสนับสนุนบ่อบาดาล สนับสนุนงบประมาณช่วยเหลือเรื่องฝายชะลอน้ำ ใช้เทคโนโลยีดึงน้ำจากใต้ดินมาใช้ รวมถึงน้ำในลำห้วย

แรงงานทางการเกษตร พบว่า เกษตรกรวัยแรงงานลดลง ลูกหลานไม่สืบทอดอาชีพเกษตรกร โดยทัศนคติของแรงงานรุ่นใหม่ เห็นว่าอาชีพเกษตรกรเป็นอาชีพที่มีความไม่แน่นอนของรายได้ ผลผลิตขึ้นอยู่กับธรรมชาติ อากาศแปรปรวนสูง จึงไปทำงานนอกภาคเกษตรมากขึ้น โดยเฉพาะราคาผลผลิตตกต่ำ หรือช่วงที่ผลผลิตมีราคาสูงแต่สูงไม่ทันกับต้นทุนการผลิตที่มีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ดังนั้น เพื่อให้รายได้เพียงพอสำหรับการใช้จ่ายในครัวเรือน จึงต้องหาอาชีพอื่นทำด้วย ภาครัฐควรส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการนำเทคโนโลยีและเครื่องจักรกลเข้ามาใช้ทดแทนแรงงานคน เช่น ระบบเกษตรอัจฉริยะ การใช้โดรนพ่นปุ๋ย พ่นยา โดยส่งเสริมให้มีการจัดการแบบรวมกลุ่มเพื่อลดต้นทุน

ส่วนการรวมกลุ่มเพื่อทำการเกษตรที่สามารถลดต้นทุน เพิ่มรายได้ เพิ่มองค์ความรู้ในทุกๆ ด้านให้กับเกษตรกร แต่การรวมกลุ่มยังมีปัญหาในการรวมกลุ่มหลายๆ กลุ่ม พบว่า การไม่ซื่อสัตย์สุจริต ส่งผลให้คนรุ่นหลังไม่ยอมเข้าร่วมกลุ่ม มีคำแนะนำให้การรวมกลุ่มควรมีระบบการบริหารจัดการที่ดี โดยผู้นำต้องบริหารจัดการอย่างโปร่งใส เป็นธรรม เกษตรกรต้องเปลี่ยนความคิดจากที่คิดว่าพ่อค้าคนกลางเอาเปรียบ เปลี่ยนเป็นพ่อค้าคนกลางเป็นภาคีและหุ้นส่วนในการทำธุรกิจ ภาครัฐต้องสนับสนุนให้เกษตรกรเกิดการรวมกลุ่ม เพราะทำให้ผลผลิตไม่กระจุกกระจาย เป็นการลดค่าใช้จ่ายในการดำเนินการต่างๆ ลดค่าใช้จ่ายของพ่อค้าคนกลาง ส่งผลให้ราคาปรับสูงขึ้น ทั้งยังเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาผลผลิตให้มีคุณภาพดีขึ้น ประชาสัมพันธ์ สนับสนุนให้เกษตรกรเห็นความสำคัญของการรวมกลุ่มที่สามารถแก้ปัญหา ราคา และตลาดได้

ด้านรายได้อื่นๆ และการกักเงิน มีคำแนะนำให้เกษตรกรควรหารายได้เสริมโดยการฝึกอบรมกับโรงเรียน สारพตช่าง และหน่วยงานภาครัฐ อบรมให้ความรู้ด้านการเงินสำหรับเกษตรกรมีรายได้น้อยและเกษตรกรที่มีหนี้ในระบบ ทำโครงการชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน เพื่อให้ความรู้แก่เกษตรกรเป็นการยกระดับและสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้า เป็นการเพิ่มรายได้ และมีการรวมกลุ่มกันทำอาชีพเสริม แต่การทำงานกลุ่มต้องมีความโปร่งใส การรวมกลุ่มทำให้เกิดการพัฒนาและต่อยอดของธุรกิจนั้นๆ ได้ ซึ่งปัจจุบันมี 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มที่ร่วมคิดร่วมทำตั้งแต่การผลิตจนถึงการขายสู่ตลาด ตั้งแต่ การหาตลาด การผลิต การต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม 2) กลุ่มเครือข่าย คิดร่วมกัน แต่ต่างคนต่างทำ หาสินค้าและผลิตภัณฑ์ที่ตลาดต้องการ แล้วรวมกันขาย นอกจากนี้ ยังมีอาชีพเสริมจากการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์/ท่องเที่ยวเชิงเกษตร ช่วยบริหาร

จัดการความเชื่อมโยงสินค้าเกษตรและต่อยอดสู่การบริหารด้านอื่น เช่น ที่จอดรถ ค่าใช้บริการสถานที่ท่องเที่ยว ฯลฯ และส่งเสริมให้ผลิตสินค้าอัตลักษณ์ โดยใช้วัสดุในพื้นที่ เช่น ผลิตภัณฑ์สานกระจูด ผลิตภัณฑ์ที่ทำจากข้าวสังข์หยด สามารถส่งออกไปขายต่างจังหวัดทั่วประเทศ

โครงการต่างๆ ของรัฐในการส่งเสริมอาชีพให้เกษตรกรควรสร้างมูลค่าเพิ่มสินค้า ทำให้เป็นสินค้าพรีเมียม เพื่อจำหน่ายในอีกกลุ่มผู้บริโภค มีการส่งเสริมแพลตฟอร์มด้านการตลาดเพื่อให้ผู้ผลิตและผู้บริโภคมีโอกาสทางธุรกิจเพิ่มขึ้น เช่น แอปพลิเคชันซื้อขายสินค้า ภาครัฐควรสนับสนุนช่องทางการจัดจำหน่ายสินค้าให้เกษตรกร ให้ผู้ดักเบี้ยต่ำเพื่อการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตและการจัดจำหน่าย เพื่อจูงใจให้เกษตรกรเข้าร่วมการผลิตสินค้าใหม่ๆ

ส่วนปัญหานี้สินมีความเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกร ของสถาบันเกษตรกรโดยต้องแก้ที่ตัวเกษตรกรเป็นลำดับแรก เกษตรกรต้องเป็นคนวิเคราะห์ตัวเองให้ได้ถึงความจำเป็นถึงรายได้ รายจ่ายและความจำเป็นในการกู้หนี้ยี่นี้นักน้อยแค่ไหน ปรับทัศนคติของเกษตรกรให้ เชื่อ ชอบ และทำตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการทำงานและในชีวิตประจำวัน ลดสื่อประชาสัมพันธ์ที่ชักจูงให้ใช้สินค้าฟุ่มเฟือย (โฆษณาชวนเชื่อ) หน่วยงานภาครัฐควรมีการปรับปรุงโครงสร้างหนี้ ขยายระยะเวลาการคืนหนี้ ลดดอกเบี้ยปลอดดอกเบี้ย เพื่อให้เกษตรกรได้ฟื้นตัว และมีการทำการลดความเสี่ยงในการทำการเกษตร เช่น การทำประกันภัยพืชผล

เหตุการณ์/ความไม่แน่นอนที่ส่งผลต่อการทำการเกษตร เกิดโครงการพัฒนาธุรกิจบริการดิน และปุ๋ยเพื่อชุมชน (One Stop Service) มีวัตถุประสงค์ เพื่อให้เกษตรกรที่ได้รับผลกระทบจากการระบาดของโรคโควิด-19 สามารถเพิ่มประสิทธิภาพและลดต้นทุนการผลิต ด้วยการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมในการวิเคราะห์ดินและใช้ปุ๋ยตามค่าวิเคราะห์ดิน และเพื่อพัฒนาศูนย์จัดการดินปุ๋ยชุมชน ที่มีศักยภาพให้สามารถดำเนินธุรกิจในการจัดหาปุ๋ยที่มีคุณภาพในชุมชน สร้างความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองให้แก่เกษตรกร เกิดการจ้างงานในธุรกิจบริการดินและปุ๋ยเพื่อชุมชนของศูนย์จัดการดินปุ๋ยชุมชนในพื้นที่ (แรงงานคืนถิ่น)

2. กลุ่มเกษตรกร Smart Farmer

ด้านการศึกษาและการอบรมด้านการเกษตร กลุ่มเกษตรกรในภาคใต้มีความคิดเห็นว่าการอบรมด้านการเกษตรที่จัดโดยภาครัฐเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นต่อเกษตรกร โดยความรู้ที่ได้รับจากการอบรมสามารถช่วยเพิ่มองค์ความรู้ในหลายๆด้าน เช่น ด้านการจัดการด้านการเกษตร การลดต้นทุนการผลิต การลดการใช้สารเคมี อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่สำคัญในหลายพื้นที่ คือ หลังจากอบรมแล้วเกษตรกรไม่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ เนื่องจาก สิ่งที่อบรมไม่ตรงกับความต้องการหรือปัญหาของเกษตรกร เกษตรกรขาดทุนสนับสนุน นอกจากนี้ ยังเกิดจากตัวเกษตรกรเองที่ยังคงไม่กล้าเริ่มต้นในการปรับเปลี่ยนวิธีการทำการเกษตรตามที่ได้รับ การอบรม

สำหรับแนวทางแก้ไข กลุ่มเกษตรกรในภาคใต้ ได้ให้ความเห็นว่า หน่วยงานภาครัฐมุ่งเน้นถึงปัญหาในแต่ละพื้นที่ และจัดอบรมเชิงปฏิบัติการให้ตรงกับปัญหาของพื้นที่นั้น ควรจะเน้นในภาคปฏิบัติมากกว่าภาคทฤษฎี นอกจากนี้ การจัดตั้งโครงการให้ทุนสนับสนุนเริ่มต้นแก่เกษตรกรที่มีความตั้งใจจริงเพื่อเป็นแรงจูงใจในการประยุกต์ใช้ความรู้ที่ได้รับจากการอบรม ติดตาม ประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเกษตรกร

กลุ่มนี้สามารถเป็นต้นแบบให้กับเกษตรกรในพื้นที่ และสามารถสร้างแรงจูงใจให้กับเกษตรกรรายอื่น ๆ นำความรู้ที่ได้จากการอบรมมาประยุกต์ใช้ได้

ด้านการทำเกษตรของครัวเรือนเกษตรกร ในด้านการทำการเกษตรของครัวเรือน กลุ่มเกษตรกรในภาคใต้มีความเห็นว่า การทำการเกษตรในปัจจุบันมีต้นทุนค่อนข้างสูง โดยเฉพาะจากค่าปุ๋ย ซึ่งเกษตรกรไม่สามารถกำหนดราคาเองได้ ในขณะที่ราคาสินค้าเกษตรมีราคาถูก โดยเฉพาะเมื่อมีสินค้าล้นตลาด นอกจากนี้ เกษตรกรส่วนใหญ่มีการใช้เครื่องจักรกลทดแทนแรงงานเกษตรซึ่งมีไม่เพียงพอ และเป็นแรงงานสูงอายุ โดยมีความเห็นสอดคล้องกันว่า การใช้เครื่องจักรกลทดแทนแรงงานคนทำให้มีความสะดวกและรวดเร็วขึ้น อย่างไรก็ตาม ต้นทุนค่าเช่าเครื่องจักรกลมีราคาค่อนข้างสูง และไม่เพียงพอเมื่อผลผลิตออกในเวลาเดียวกัน ในขณะเดียวกัน เทคโนโลยีหรือนวัตกรรมสมัยใหม่ ซึ่งสามารถช่วยยกระดับและพัฒนาการเกษตรและเพิ่มช่องทางการขายได้ เช่น โดรน หรือการใช้การตลาดแบบออนไลน์ ยังคงไม่สามารถเข้าถึงกลุ่มเกษตรกรรายจนในพื้นที่ได้

จากปัญหาดังกล่าวข้างต้น กลุ่มเกษตรกรในภาคใต้มีความคิดเห็นในเรื่องแนวทางการลดต้นทุนการผลิต ดังนี้ การทำปุ๋ยหมักหรือปุ๋ยคอกไว้ใช้ทดแทนปุ๋ยเคมี การตั้งกลุ่มเกษตรกรหรือกลุ่มสหกรณ์ตามชนิดพืช ซึ่งทำให้สามารถซื้อปัจจัยการผลิตได้ในราคาที่ถูกลง นอกจากนี้ กลุ่มเกษตรกรในภาคใต้ยังมีความคิดเห็นเห็นว่า หน่วยงานภาครัฐควรให้ความสำคัญกับการตรวจสอบสภาพดินในพื้นที่ของเกษตรกร และให้การแนะนำการปรับสภาพดินในแต่ละพื้นที่ เพื่อช่วยให้การใช้ปุ๋ยเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ หน่วยงานของรัฐควรช่วยในเรื่องการจัดหาปัจจัยการผลิต โดยเฉพาะปุ๋ย และเครื่องจักรกลทางการเกษตร ในราคาที่ถูกลงกว่าท้องตลาด ให้กับเกษตรกร สนับสนุนและให้การช่วยเหลือและเป็นผู้นำให้กับเกษตรกรในการเปิดช่องทางการตลาดที่หลากหลาย โดยเฉพาะตลาดออนไลน์ รวมถึงช่วยประชาสัมพันธ์สินค้าเกษตรในพื้นที่ในหลายๆ ช่องทาง เพื่อให้สินค้าเกษตรในพื้นที่เป็นที่รู้จัก เพื่อให้เกษตรกรสามารถขายสินค้าเกษตรได้มากขึ้น

ด้านรายได้อื่น ๆ และการกู้ยืมเงิน กลุ่มเกษตรกรในภาคใต้มีความคิดเห็นว่าการเข้าถึงแหล่งเงินกู้ของเกษตรกรรายจนเพื่อลงทุนด้านการเกษตรและสร้างรายได้ให้กับครัวเรือนเป็นสิ่งที่ยากลำบาก ในบางพื้นที่ไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินกู้ได้หลักได้ เช่น ธกส. หรือสหกรณ์ เนื่องจากเป็นเกษตรกรที่ยากจนมาก ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง จึงขาดหลักทรัพย์ในการค้ำประกันเงินกู้ และนอกจากลงทุนทางด้านการเกษตรแล้ว การกู้ยืมเพื่อลงทุนเพื่อทำอาชีพเสริมนอกภาคการเกษตรก็สามารถช่วยเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกรได้ อย่างไรก็ตาม เกษตรกรรายจนในหลายพื้นที่ มีการนำเงินกู้บางส่วนมาใช้จ่ายเพื่อการบริโภคในครัวเรือน ทำให้เงินลงทุนทางด้านการเกษตรลดลง ส่งผลถึงรายได้และการไม่สามารถชำระคืนเงินกู้ได้ตามกำหนด

สำหรับแนวทางการในการแก้ปัญหาข้างต้น กลุ่มเกษตรกรภาคใต้มีความคิดเห็นว่าการรวมกลุ่มของเกษตรกรสามารถช่วยในเรื่องการเข้าถึงเงินกู้ได้มากขึ้น โดยเฉพาะเกษตรกรรายจนที่ไม่มีสินทรัพย์เพื่อการค้ำประกันเงินกู้ นอกจากนี้ ยังมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการรวมกลุ่มอาชีพ และวิสาหกิจชุมชน ที่นอกจากจะช่วยในด้านอาชีพเสริมทั้งในและนอกการเกษตรให้กับเกษตรกรแล้ว การรวมกลุ่มเกษตรกรจะทำให้สามารถเข้าถึงเงินกู้เพื่อการลงทุนได้ง่ายขึ้น ดังนั้น หน่วยงานภาครัฐควรให้การสนับสนุนการรวมกลุ่มเกษตรกรอย่างต่อเนื่อง ตรวจสอบและติดตามการดำเนินงานของกลุ่ม ให้การสนับสนุนและส่งเสริมบุคลากรการเกษตรที่มี

ความสามารถให้เป็นผู้นำของกลุ่ม กลุ่มเกษตรกรที่มีผู้นำกลุ่มที่เข้มแข็งมักจะมีแนวโน้มที่จะทำให้การดำเนินงานของกลุ่มประสบความสำเร็จ

เหตุการณ์/ความไม่แน่นอนที่ส่งผลต่อการทำการเกษตร สำหรับเหตุการณ์ความไม่แน่นอนต่างๆ เช่น ภัยธรรมชาติ และโรคโควิด-19 นั้น กลุ่มเกษตรกรในภาคใต้มีความเห็นว่า พื้นที่การเกษตรในภาคใต้ไม่ค่อยได้รับผลกระทบด้านภัยธรรมชาติมากนัก แต่มีบางพื้นที่ที่มีปัญหาในการบริหารจัดการน้ำ กล่าวคือเกษตรกรมีพื้นที่ทำเกษตรใกล้ชลประทาน แต่ไม่สามารถรับน้ำจากชลประทานได้ อาจได้รับผลกระทบบ้างเล็กน้อยในบางปีที่ปริมาณฝนน้อยกว่าปกติ ในส่วนของสถานการณ์โรคโควิด-19 นั้น เกษตรกรส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า สำหรับเกษตรกรยากจนไม่ค่อยได้รับผลกระทบในด้านการเกษตรและการขายมากนัก เนื่องจากทำการเกษตรแบบยังชีพ และเพื่อค้าขายในท้องถิ่นของตนเอง เกษตรกรที่ได้รับผลกระทบส่วนใหญ่จะเป็นเกษตรกรผู้ปลูกผลไม้ เช่น มังคุด ลองกอง เงาะ ที่ต้องกระจายสินค้าไปขายนอกพื้นที่ และในตลาดขนาดใหญ่ซึ่งถูกปิดเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ได้เสี่ยงของโควิด-19

